

**II Seminari
de
Correcció de Textos**

**La qualitat de la llengua oral
en els mitjans de comunicació**

A cura de
Joan Martí i Castell
Josep M. Mestres i Serra
Oriol Camps i Giralt

Barcelona, 2003

**II Seminari
de
Correcció de Textos**

**La qualitat de la llengua oral
en els mitjans de comunicació**

This One

RY7H-JLN-6XEQ

**II Seminari
de
Correcció de Textos**

**La qualitat de la llengua oral
en els mitjans de comunicació**

A cura de
JOAN MARTÍ I CASTELL
JOSEP M. MESTRES I SERRA
ORIOL CAMPS I GIRALT

INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS
Barcelona, 2003

Biblioteca de Catalunya. Dades CIP

Seminari de Correcció de Textos (2n : 2003 : Barcelona)

II Seminari de Correcció de Textos : la qualitat de la llengua oral
en els mitjans de comunicació

A la coberta : Servei de Relacions Exteriors de l'IEC. — Bibliografia
ISBN 84-7283-673-8

I. Martí i Castell, Joan, ed. II. Mestres i Serra, Josep M., ed. III. Camps, Oriol, ed.

IV. Institut d'Estudis Catalans. Servei de Relacions Exteriors V. Títol

VI. Títol: Segon Seminari de Correcció de Textos

1. Català — Us — Congressos 2. Català — Estil — Congressos 3. Mitjans de comunicació
de massa i llengua — Catalunya — Congressos 4. Doblatge — Catalunya — Congressos
804.99:659.3(061.3)

© dels autors de les ponències

© 2003, Institut d'Estudis Catalans, per a aquesta edició
Carrer del Carme, 47. 08001 Barcelona

Primera edició: juliol de 2003

Tiratge: 450 exemplars

Text revisat lingüísticament per l'Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics de l'IEC

Compost per fotocomposició gama, s. l.
Carrer d'Aristides Maillol, 3, 1r. 08028 Barcelona

Imprès a Limpergraf, SL

Polígon industrial Can Salvatella. Carrer de Mogoda, 29-31. 08210 Barberà del Vallès

ISBN: 84-7283-673-8

Dipòsit Legal: B. 29813-2003

Són rigorosament prohibides, sense l'autorització escrita dels titulars del *copyright*, la reproducció total o parcial d'aquesta obra per qualsevol procediment i suport, incloent-hi la reprografia i el tractament informàtic, la distribució d'exemplars mitjançant lloguer o préstec comercial, la inclusió total o parcial en bases de dades i la consulta a través de xarxa telemàtica o d'Internet. Les infraccions d'aquests drets estan sotmeses a les sancions establertes per les lleis.

Taula

Organització	7
Participants	9
Presentació del II Seminari, <i>per Joan Martí i Castell</i>	13
La correcció d'informatius i programes a la ràdio, <i>per Oriol Camps</i>	19
El doblatge, <i>per Iolanda Ledesma i Mercè López Arnabat</i>	41
Correcció i seguiment de la publicitat, <i>per Maria Alba Agulló</i>	57
La correcció d'informatius a Televisió de Catalunya, <i>per Teresa Maria Castanyer</i>	63
Els programes infantils i juvenils com a generadors de llenguatge i la correcció lingüística, <i>per Glòria Torra i Ton Lleonart</i>	67

Taula rodona, <i>per Oriol Camps (moderador)</i>	79
Corregir el text per corregir la frase, <i>per Gemma Gimeno</i>	85
L'assessorament lingüístic a Telecinco, <i>per Mireia Alegre</i>	91
El Servei d'Assessorament Lingüístic del Grupo Godó, <i>per Olga Clapés</i>	93
Context i bases de l'assessorament lingüístic a Ona Catalana, <i>per Josep Cornudella</i>	95
La qualitat lingüística a Ràdio Sant Cugat, <i>per Vanesa Hernández</i>	101
L'assessorament lingüístic a COMRàdio, <i>per David Miró</i>	103
Les emissores del Grup Flaix, <i>per Jaume Salvanyà</i>	105
L'assessorament lingüístic dels mitjans de comunicació valencians, <i>per Teresa Violeta</i>	107
Variació geolectal en el model lingüístic de les emissores radiofòniques de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió, <i>per Daniel Casals</i>	109
Balanç i conclusions del II Seminari de Correcció de Textos	117

Organització

Organitzador:

Institut d'Estudis Catalans

Director:

Joan Martí i Castell

Director del Servei de Relacions Exteriors
de l'Institut d'Estudis Catalans (SEREIEC)

Coordinadors:

Josep M. Mestres i Serra

Cap de l'Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics del SEREIEC

Oriol Camps i Giralt

Cap de la Unitat d'Assessorament Lingüístic de Catalunya Ràdio

Participants

Maria Alba Agulló

Televisió de Catalunya, SA

Sant Joan Despí

Mireia Alegre

Tele 5

Sant Just Desvern

Oriol Camps

Unitat d'Assessorament Lingüístic

Catalunya Ràdio

Barcelona

Daniel Casals

Universitat Autònoma de Barcelona

Bellaterra

Universitat Oberta de Catalunya

Barcelona

Teresa Maria Castanyer

Televisió de Catalunya, SA

Sant Joan Despí

Olga Clapés

RAC 1, RAC 105 i City TV
Barcelona

Josep Cornudella

Mercutio Vox, SL
Barcelona

Gemma Gimeno

TVE-Catalunya
Sant Cugat del Vallès

Vanesa Hernàndez

Ràdio Sant Cugat
Sant Cugat del Vallès

Iolanda Ledesma

Filòloga i correctora de doblatges
Alella

Ton Leonart

Televisió de Catalunya, SA
Sant Joan Despí

Mercè López Arnabat

Traductora
Barcelona

Joan Martí i Castell

Universitat Rovira i Virgili
Tarragona

Secció Filològica

Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

Josep M. Mestres

Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics del SEREIEC
Institut d'Estudis Catalans
Barcelona

David Miró

COMRàdio
Barcelona

Jaume Salvanyà

Grup Flaix
Barcelona

Glòria Torra

Televisió de Catalunya, SA
Sant Joan Despí

Teresa Violeta

Ràdio 9 (Radiotelevisió Valenciana)
Castelló de la Plana

Presentació del II Seminari

Joan Martí i Castell

Director del Seminari

Hem de saber destriar adequadament els dos nivells en l'ús d'una llengua: l'escriptura i l'oralitat. Hi ha un fet evident: primer existeix la paraula; i encara un altre: el codi de l'oralitat té un funcionament específic ben distint del de l'escriptura: la pràctica de la doble articulació, de la combinació mental de fonemes per a formar mots, frases i oracions que de la profunditat passen a materialitzar-se superficialment a través d'unes regles de transformació; els fonemes esdevenen sons. El codi per a la grafia és una nova convenció que s'estableix a partir de la verbalització: res no hi ha preestablert que obligui a unes o altres lletres o signes gràfics per a la representació dels fonemes; els grafemes simbolitzen allò que hom diu o diria verbalment. Així, doncs, tant en el procés de la codificació com en el de la descodificació dels missatges, actuem a través de mecanismes intel·lectuals molt diferents, malgrat que estretament relacionats, quan es tracta d'oralitat de quan es tracta d'escriptura. Això es fa palès en el fet que hom pot saber parlar una llengua i no saber escriure-la, i mai a l'inrevés.

La història lingüística d'una comunitat no arriba a la culminació fins que no es penetra en el nivell escrit, el qual, per això, és condició indispensable perquè un idioma persisteixi sense fragmentacions que el desdibuixarien fins a fer-lo irrecognoscible, és a dir, inexistent. L'escriptura és fonamentalment el referent que preserva la unitat d'un idioma, que n'impedeix la dialectalització en solucions cada cop més diversificades diatòpicament, diastràticament i diafàsicament. N'és condició imprescindible, encara que no sigui suficient.

Totes les llengües tenen a bastament recursos per a expressar sense límits qualsevol informació. Altra cosa és que cada societat tingui unes necessitats particulars en aquest sentit, que fan que el desenvolupament de la llengua pròpia hi segueixi uns camins o uns altres, uns ritmes o uns altres: una llengua d'una tribu salvatge no

és més pobra que la d'una comunitat altament tecnificada, eminentment urbana, posem per cas. Simplement l'una i l'altra han de satisfer —i, col·lectivament, satisfan igualment— maneres de comunicar-se i tipus de missatges molt distanciats. Com també és una altra qüestió que un dels dos tipus de comunitat tingui un pes en la conducció del concert mundial incomparable al de l'altre; aquestes són realitats sociopolítiques, econòmiques, ètiques, etcètera, que condicionen els prejudicis respecte a les llengües pròpies de cada lloc, però que no n'afecten el sistema de funcionament ni les possibilitats objectives.

Tot això no obstant, el procés històric de les llengües passa generalment per les mateixes tres etapes principals: *a*) l'arcaica, en què hi és exclusiva l'oralitat i, doncs, hi destaca una dispersió considerable; *b*) aquella en què s'enforteix un sentiment de grup entre els parlants, que empeny a reconèixer-se conciutadans a partir del que parlen, i en què la llengua pot començar a plasmar-se en l'escriptura de textos rudimentaris, i *c*) aquella en què assoleix el seu zenit, que s'identifica en una producció escrita basada en un reconeixement de la unitat en la codificació per a l'oralitat i per a l'escriptura, i en què, a partir d'aquest fenomen, generalment la comunitat genera una producció lingüística d'alta volada intel·lectual, cultural, científica i artística.

Sovint, si una llengua no arriba fins a la tercera etapa, la seva desaparició està gairebé assegurada. Per això, si em permeten una referència històrica, podem dir que Ramon Llull fa la passa decisiva que dona certesa de continuïtat al català, en referma el futur, perquè es proposa, i se'n surt magníficament, d'usar-la per a la redacció d'obres de gran categoria en els camps a què he fet esment. No és que Llull, com algú dona mig a entendre, fos el primer d'haver escrit en català; ni tan solament el primer d'haver-lo emprat per a la redacció d'obres literàries: abans que els seus, hi ha una quantitat molt considerable de textos en la nostra llengua; el valor de Llull és haver-la feta apta per a l'expressió del pensament més abstracte i elevat a l'Europa medieval. Amb el Beat, tots els registres, dels més informals i descurats als més formals i elaborats poden recórrer al català.

Les llengües es consoliden quan no tenen límits especials per a poder explicar-ho tot, per a poder dir-ho tot, però quan, endemés, tot ho poden, també, escriure. La qual cosa no està en contradicció amb el fet que les llengües no estan mai acabades —no són mai perfectes—: generen nous recursos a partir dels que ja disposen, a mesura que les col·lectivitats tenen necessitat de dir i d'escriure conceptes nous i idees noves, d'acord amb els progressos de tota mena que s'hi produeixen, i no em refereixo estrictament a la neologia; determinats signes esdevenen obsolets i desapareixen o

resten solament com a testimoni històric; d'altres s'han de matisar en el seu contingut, perquè no s'ajusten adequadament a la realitat canviant, etcètera.

Aquestes condicions que afecten directament i exclusivament la consideració dels sistemes lingüístics com a tals no són, de cap manera, suficients. La continuïtat de la història lingüística de qualsevol territori va indefectiblement lligada al sentiment de comunitat compacta. En la mesura que hom se sent part d'un grup amb qui comparteix interessos, objectius, un sistema econòmic i laboral, unes normes morals i ètiques, un sentiment de justícia, etc., també sent, alhora, que empra, que ha d'emprar un mateix parlar —o essencialment un mateix parlar— com a instrument particular per a entendre's i com a suport vertebrador de la comunitat.

Hi ha una mena de retroalimentació de la consciència d'identitat de grup sòlid i de la solidesa en la unitat d'allò que parla aquest grup. Retroalimentació que actua també en el sentit invers i contrari, és a dir: amb la disgregació, amb la fragmentació d'un parlar es descompon el sentiment del grup de què es propi. O al revés: amb la fragmentació del sentiment d'un grup determinat, es desfà el parlar que tenia com a propi. És un universal del comportament humà que les persones tendeixen a ajuntar-se amb qui parla igual i a separar-se d'aquelles qui parlen diferentment. L'explicació rau, més que en la materialitat del sistema lingüístic, en una relació llengua i cultura en què no és el cas que entrem.

Tornem, però, on ens interessa ara i aquí: assegurar que el nivell escrit, en tots els registres sense exclusió, és el del zenit d'una història lingüística no pot entrar en contradicció amb l'evidència que les persones sobretot parlem molt més que no pas escrivim. És a dir, l'escriptura, a la fi, constitueix un ús relativament excepcional.

Si l'oralitat és el recurs incomparablement més habitual en l'ús de les llengües, i en algunes és l'únic recurs possible, la normalitat o anormalitat lingüística es palesa, fonamentalment, en quant i com es parla. I, com a exemple, no cal que ens moguem de casa: nosaltres sabem bé que si el català és en perill de desaparició és degut, essencialment, a la qüestió complexa de l'ús oral, de la seva extensió social i de la seva qualitat.

L'amenaça més temible per al futur de la llengua és que no es parla prou; en canvi, jo diria que s'escriu força, si més no en el nivell literari. I com que no es parla prou, l'ús que se'n fa tendeix, inevitablement, a denigrar-se, a fer-se ferotgement interferit, excessivament interferit, a difuminar la identitat del català, cada cop més pervertida —fins i tot inconscientment— per part dels usuaris.

Ve a tomb que fem esment del fenomen anomenat «llatinització» del català. Ens hi podem referir des de perspectives diverses. Podem considerar, per exemple, que malgrat que avui tothom s'escolaritza obligatòriament i tothom aprèn la llengua ca-

talana, això és garantia de ben poca cosa en favor de l'idioma si, un cop se'n té una competència suficient, no esdevé el mitjà de comunicació social habitual de tota la comunitat on és propi. Des d'un altre punt de vista, si admetem que els parlants separen gairebé irreconciliablement els coneixements i la seva aplicació en el parlar com a dos mons distints, fins al punt que la capacitat d'enraonar bé resta inoperant, perquè es tendeix amb convicció a l'ús interferit, el resultat és l'enfortiment d'una llengua difusa que sovint no es pot ni denominar «mal català», perquè senzillament no és català. Encara és possible almenys una altra reflexió: que l'escolarització asseguri la competència escrita de la llengua no té cap utilitat ni una si en la vida quotidiana no es parla sistemàticament, per molt important que sigui socialment, culturalment, antropològicament l'alfabetització i per molt simbòlica que sigui la capacitat de l'escriptura en l'evolució d'una comunitat.

Si se'm permet de fraccionar la realitat de manera que no em convenç ni a mi mateix, però que il·lustra molt clarament la idea nuclear de la meua exposició, remarcaré que quan un col·lectiu sap escriure una llengua que, emperò, no usa oralment, la mata, la converteix en llengua morta; en canvi, si tothom parla una llengua, aquesta és indiscutiblement viva, encara que ningú no l'escrigui (pensem, per exemple, en l'analfabetisme sobretot rural de persones, tanmateix, monolingües). Sóc conscient que aquest plantejament falseja la realitat, perquè la trosseja en aspectes que no es poden separar, però crec també que ajuda a entendre el que vull exposar. Saben vostès que el concepte llengua morta no és cap invenció meua: el llatí i el grec clàssic es qualifiquen així, i són llengües que es poden escriure i llegir, especialment per al desxiframent de documentació històrica, però que no s'usen en l'oralitat, si no és excepcionalment (actes religiosos o acadèmics); altrament, amb qui podria parlar llatí o grec clàssic la persona que en coneix les gramàtiques?

* * *

L'especial història sociolingüística del català ha conduït, entre d'altres, a dues conseqüències francament negatives: a una disparitat en la competència dels parlants, que no es dona en cap llengua que visqui una situació normal. Si bé és cert que el grau de coneixença d'un idioma no és mai idèntic entre dues persones, en les llengües sense conflictes especials la competència mitjana és acceptable; en el cas del català, no: hi ha uns contrastos profunds en els nivells de coneixement, segons les diverses característiques dels parlants; i no em refereixo a trets que normalment comporten distincions en l'ús (edat, sexe, condició social, etcètera), sinó a contextos sociolingüístics,

històrics. En suma, hi ha uns alts i baixos en la línia social de capacitat d'ús del català absolutament anòmals, els quals es reflecteixen en observacions que són inimaginables en qualsevol societat lingüísticament normal, del tipus: «Tu parles molt bé el català», «Que bé que parla el català!», etcètera. Fixem-nos-hi, aquesta mena d'afirmacions, en una altra comunitat es justifiquen per a referir-se, si de cas, al coneixement d'una llengua estrangera, no de la pròpia!

Segona conseqüència, ja assenyalada reiteradament per molts lingüistes: encara que totes les llengües mostren una distància en la formalitat entre l'escriptura i l'oralitat, la que presenta el català és perillosament exagerada; per la qual cosa s'esdevé allò que és insòlit en les llengües de vida normal: sovint ens sona estrany, artificios, poc natural sentir la lectura d'un guió d'una peça de teatre o d'una pel·lícula; dit altrament, no ens hi reconeixem prou lingüísticament. D'on deriva la idea molt estesa entre nosaltres que el català és un idioma particularment difícil i, pitjor encara, expressament difícil. Fins al punt que el problema no afecta solament el contrast entre oralitat i escriptura, sinó entre graus de formalitat tant en l'escrit com en el parlat: l'alta formalitat refreda el sentiment d'identitat.

En aquest sentit, la llengua catalana està desproveïda de nivells de transició no bruscos, suaument graduals, que vagin des de la més alta formalitat a la col·loquialitat; almenys de nivells que no creïn dubtes ni inseguretats sobre la seva bondat. Per dir-ho gràficament: és freqüent en català que es faci el salt d'una qualitat en l'ús molt alta a una de molt baixa, o viceversa. És la manca dels estàndards realment coneguts i compartits.

* * *

He pretès modestament d'abocar una sèrie de reflexions, si volen òbvies, però en qualsevol cas transcendents.

Que hàgim volgut organitzar un seminari dedicat a la qualitat de la llengua oral en els mitjans de comunicació respon a les inquietuds respecte a la subsistència digna de la llengua catalana. És molt més freqüent que hom es preocupi de la llengua escrita: la simbologia de l'escriptura ha pesat potser en excés, a partir també de la tasca de Pompeu Fabra, perquè justament a principi del segle passat no era tan preocupant ni sobretot tan complexa i incident l'oralitat; anguniava, en canvi, la impossibilitat de traslladar negre sobre blanc qualsevol classe de text a partir d'uns criteris argumentats, aprovats i assumits solidàriament.

Avui tenim una llengua literària prou consolidada, comparable a la de qualsevol altre idioma de cultura. Però no tenim, ni de bon tros, uns referents interioritzats

clars, genuïns, d'utilitat il·limitada per a l'ús oral. Ni per als mitjans de comunicació, on, en el millor dels casos, hi ha una assessoria lingüística que ha de batallar molt fatigosament perquè es parli realment català, des de la formalitat més rigorosa fins a la col·loquialitat més distesa, sense excloure'n la vulgaritat.

El gruix de les intervencions d'aquest seminari ens ha animat perquè són molt variades i s'ocupen justament dels aspectes a què m'he referit: l'oralitat dels informatius i dels programes, la dels doblatges, la de la publicitat, l'argot periodístic, la creativitat lingüística en l'oralitat, etcètera.

En suma, el nostre programa és símptoma que anem entenent què és allò que més urgeix per a la recuperació lingüística. Especialment en un àmbit tan decisiu per a l'adquisició de pautes d'ús, com ho és el dels mitjans de comunicació en la societat del coneixement i de la informació.

Agraixo sincerament el treball de coordinació dels senyors Oriol Camps i Josep M. Mestres, dos experts reconeguts en l'ús de la llengua, perquè no han volgut estalviar esforços per tal que en el seminari es plantegin qüestions essencials entorn de l'oralitat, que ho facin persones que s'hi enfronten professionalment i directament, i, en definitiva, que siguin útils per a tothom.

Moltes gràcies també als qui han acceptat la invitació de presentar-hi una ponència o d'intervenir en la taula rodona. I als qui s'hi han inscrit, que estic segur que contribuiran activament a fer-lo encara més profitós.

La correcció d'informatius i programes a la ràdio

Oriol Camps

Unitat d'Assessorament Lingüístic de Catalunya Ràdio

Oriol Camps Giralt (Barcelona, 1949) és llicenciat en filologia catalana per la Universitat de Barcelona. Ha treballat al diari *Avui* (com a corrector), al *Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya* (on va arribar a cap de la Secció de Tractament de Textos) i a Catalunya Ràdio (com a cap de la Unitat d'Assessorament Lingüístic). Col·labora com a docent amb la Universitat Oberta de Catalunya i amb el Col·legi de Doctors i Llicenciats. Ha publicat, entre altres, «Ensenyar a parlar» (ponència del 1990, publicada per Eumo el 1991), *Parlem del català* (Empúries, 1994), «Aspectes metodològics de la formació de locutors a Catalunya Ràdio» (comunicació del 1992 en col·laboració, publicada per Eumo el 1994).

Abans que res voldria dir una cosa que em sembla important i és que en aquesta sessió volia cedir el protagonisme als meus companys d'equip, perquè em semblava que era el que tocava, però per diverses raons no ha pogut anar així, i m'he hagut d'encarregar de presentar la ponència. Però sí que vull agrair per endavant un seguit de col·laboracions que he tingut dels companys, especialment de Concepció Colomina, Roser Claverol, Jordi Solé, Rafel Soler i Manel Pla.

Des dels primers temps de Catalunya Ràdio, aviat farà vint anys, l'equip de lingüistes, amb el curiós nom de UAL (Unitat d'Assessorament Lingüístic) es va preocupar de dotar l'emissora d'un llenguatge que respongués als models de la llengua parlada. D'alguna manera, es tracta de trobar la confluència entre les maneres més habituals de parlar, les que trobem en la conversa, en la gent que parla bé el català, i el gènere periodístic, que té unes exigències diferents, marcades sobretot per la tradició de la premsa escrita, que ha donat gèneres tan diferents com la notícia, el reportatge o l'article d'opinió, per dir-ne només uns quants.

A la ràdio hi trobem tota mena de llenguatges, caracteritzats pel tret comú que mai no disposen de cap referència visual, sinó tan sols auditiva. Això implica l'exigència d'una facilitat de comprensió sense la qual els oients es retirarien del nostre dial. Per tant, es busca d'una banda la comprensió immediata per la via auditiva i de l'altra complir les normes, sovint implícites, de cada gènere periodístic: no és el mateix la notícia que la tertúlia, l'entrevista o el comentari, la transmissió de competicions esportives (sobretot bàsquet i futbol) o, fins i tot, la presentació de música, la transmissió de concerts o els comentaris poeticopersonals d'un locutor que ens vol fer companyia a la matinada.

De tots aquests gèneres, el més controlable és el de les notícies, generals i d'esports. És més controlable perquè la base d'un tant per cent important d'aquests programes és la lectura de textos escrits. I aquí és on intervenim els lingüistes, corregint el text. No solament hem de procurar que sigui correcte, sinó que sigui adequat a la llengua oral, que mantingui les característiques de la llengua parlada.

Quan dic «correcte» vull dir que prenem com a referència el conjunt dels diccionaris publicats en l'àmbit de l'edició catalana i les gramàtiques que s'agrupen entorn de la gramàtica de Fabra del 1918 i la van seguint fins a la *Gramàtica del català contemporani*. És a dir, que hi ha un corpus; però és un corpus que no acaba de ser sistemàtic, un corpus que té llacunes, un corpus que de tant en tant exigeix prendre decisions aplicades al mitjà del qual estem regint el llenguatge. L'adequació a la llengua parlada implica també que seguim el llibre d'estil de Catalunya Ràdio, que té el títol d'*Orientacions lingüístiques* i que s'ha anat modificant al llarg d'aquests vint anys. Les prescripcions del llibre d'estil, d'una banda, tenen un caràcter conscientment reductor i selectiu respecte al bloc d'obres normatives i prescriptives, perquè és una subnorma que tria les formes que considerem més adequades al llenguatge del mitjà; i, de l'altra, en alguns punts ha d'anar més enllà de la gramàtica normativa general per proporcionar solucions que són «subnormatives» internes en els casos en què la norma general no és prou clara o no és prou satisfactòria.

Hi ha una fórmula de Josep Pla, referida a la llengua escrita, que és bastant contundent, i m'agradaria llegir-la. Diu: «És sempre més assequible i fàcil escriure coses confuses i enrevesades que escriure una llengua intel·ligible i normal.»¹ Feu-ne l'adaptació que us sembli a la llengua parlada. Per exemple: «És sempre més assequible i fàcil dir coses enrevesades i confuses que parlar una llengua intel·ligible i normal.» Per això és totalment justificable l'aplicació d'un control estricte en els espais d'elaboració col·lectiva, que donen la imatge del llenguatge del mitjà, i esperar que

1. Josep PLA, *Obra completa*, vol. XXXV, Barcelona, Destino, 1979, p. 242.

aquests tinguin una bona influència en els més personals i menys controlables *a priori*, on tan sols és possible escoltar i avisar dels errors un cop s'han comès.

Com he dit fa un moment, el gènere més controlable és el de les notícies. D'altra banda, la notícia continua sent el gran gènere periodístic: hi ha moltes paraules, girs i frases fetes que entren al llenguatge periodístic per la via de la notícia —ja que és el gènere que recull totes les novetats de qualsevol camp de l'actualitat. Així, sovint el gènere notícia és la font de lèxic i de maneres de dir d'altres gèneres periodístics, especialment dels comentaris i les tertúlies, on es reprenen les últimes coses que s'han dit, al Parlament o al carrer, per comentar-les i, per tant, s'introdueixen al llenguatge de la gent que està mantenint una conversa pública per la ràdio, en una tertúlia. Per tant, la correcció d'informatius té repercussió més enllà dels espais informatius, en els altres programes de la ràdio. És l'activitat principal de correcció en volum, i a partir d'aquesta es marquen també diferències a l'hora de corregir guió d'altres espais considerats de formalitat més baixa.

Dintre del conjunt de llenguatges de la ràdio, el gènere informatiu és el que utilitza un llenguatge més formal, en consonància amb l'exigència de credibilitat de les notícies. Amb tot, és una formalitat matisada per l'oralitat mateixa i per la recerca de proximitat amb l'oient, i pel fet que tot i la base escrita, sempre hi ha una part d'improvisació i d'interpretació del text, que no es limita a una lectura literal.

El que determina la formalitat és, per una banda, la mateixa voluntat de formalitat (que depèn del tipus de programa i també de l'espai en concret, i molt sovint del tema: no es pot tractar de la mateixa manera la notícia tràgica d'un assassinat que el comentari sobre una obra teatral còmica, encara que tots dos fragments pertanyin al mateix informatiu), i, per l'altra, les condicions en què es treballa: hi ha textos que s'enregistren i, per tant, s'hi pot primfilar (però no sempre es fa!); d'altres que es llegeixen en directe; d'altres que serveixen de base a una «interpretació» en què precisament es dissimula el fet d'estar llegint; i finalment a la ràdio hi ha tot de situacions en què simplement s'improvisa (ara bé, la situació en què s'improvisa també indueix un tipus de llenguatge diferent —pensem en la presentació d'un concert de música clàssica al Palau, o d'un concert d'Els Pets o de Sopa de Cabra: tots dos són presentacions de concerts, però el llenguatge que utilitzarà el locutor serà diferent, perquè les situacions són diferents— i també, probablement, les diverses situacions indueixen a uns errors diferents). Per posres, aquestes diverses situacions sovint es donen barrejades. En un informatiu de base llegida hi ha salutacions i enllaços entre notícies que són totalment improvisats; moltes vegades les intervencions des de les unitats mòbils o les dels corresponents de les comarques es fan sense control previ i sovint sense un guió escrit, només potser una llista dels

temes que s'han de tocar, i per tant són fragments menys controlats que estan inserits dins un context que se suposa que és formal i controlat. En contraposició, en els programes de base improvisada s'hi poden introduir fragments llegits, i fins i tot gravats a partir d'un text prèviament corregit, amb música de fons i tot el que vulgueu. En conclusió, malgrat l'esquema que us comentaré tot seguit, no hi ha nivells purs. Però les tries conscients que es fan pensant en els àmbits més controlats influeixen en els espais menys controlats, que, d'altra banda, també reben altres influències incontrolables.

Un esquema d'aquests diferents espais i llenguatges podria ser el següent. Cal entendre que és un esquema referit a la ràdio, i que hi ha molt més llenguatge escrit que no es representa en aquest esquema: el destinat a la lectura individual i silenciosa de cada lector davant el paper, que segurament permet un grau encara més elevat de formalitat, que aquí no es representa. A més, vull assenyalar que formalitat i informalitat són més aviat dos pols entre els quals hi ha una mena de continuïtat, representat aquí per la gradació de grisos.

QUADRE 1

Relació entre nivells de formalitat i tipus d'espai radiofònic

	escrit	parlat	programes
formal	notícia	llegit en directe	informatius generals
	notícia	llegit en directe	informatius d'esports
	guió	gravat	reportatges, etc.
	guió	improvisat	magazins
	---	improvisat	transmissions/mòbils
informal	---		parlant amb els oients per telèfon

Aquest esquema, el podríem reduir a tres nivells teòrics de formalitat: un nivell de màxima formalitat que atribuiríem a les notícies, generals i d'esports, que pràcticament, excepte fragments molt curts, són tots controlats; després hi hauria un nivell de formalitat mitjà, que correspon a magazins; però en els magazins hi podem trobar tant entrevistes formals a polítics o científics com entrevistes a actors i a gent de l'espectacle, on el to del llenguatge és molt diferent de l'un a l'altre; finalment, hi ha un mínim nivell de formalitat que correspon a la majoria de programes improvisats. Amb tot, es demana que, per exemple, en una transmissió de futbol o de bàsquet, es respecti la mateixa terminologia que en els informatius d'esports.

Aquestes distincions permeten aplicar graus de correcció diferents segons el registre de cada programa. Per exemple, apliquem la distinció entre *per* i *per a* en la correcció del nivell més formal, de les notícies, i no l'apliquem en la correcció dels nivells menys formals, dels magazins. O, per exemple, utilitzem el datiu plural *els* en el nivell formal, i en canvi, no els corregim si diuen *els hi* en una improvisació.

Dels llenguatges aquí esquematitzats, la feina de correcció s'aplica als que es basen en una versió escrita, seguint tres nivells d'intervenció.

El primer consisteix a triar entre dues paraules, fins i tot entre dues paraules correctes, la que considerem més adequada per raons d'estil. Per exemple, entre *feina* i *tasca* triem *feina*. Busquem la paraula que s'acosta més al llenguatge corrent.

L'altra manera d'intervenir és no incidir sobre el text: hi ha dues paraules, però ens van bé totes dues, totes dues són adequades al registre, i no les toquem. Per exemple, entre *llavors* i *aleshores*, deixem dir el que vulguin.

Hi ha una tercera forma d'intervenir quan es plantegen dues possibilitats que tenen inconvenients totes dues per raons diverses: triar-ne una tercera. Per exemple, en el cas del doblet *disfrutar/gaudir*, procurem que no surti cap dels dos. Procurem que surti *aprofitar* o *viure* quan el verb té complement, i *divertir-se* o *passar-se-la bé* quan no té complement.

El conjunt del que es diu s'escolta en el que en diem «seguiment d'antena», que pot ser d'intensitats diferents segons els programes i les necessitats (des de tenir la ràdio posada mentre es corregeixen altres textos fins a dedicar una persona a només escoltar un programa). Aquesta escolta genera diversos tipus de comunicacions amb el locutor (des d'un avís ràpid quan ens trobem per l'escala o un missatge urgent de correu electrònic fins a informes d'un parell de fulls amb una llista d'observacions). Aquesta comunicació amb els locutors és una característica essencial de la nostra feina, en el sentit que la millora del llenguatge del mitjà depèn en gran manera de la nostra capacitat de relacionar-nos amb el col·lectiu dels que parlen, de fer-nos sentir com uns col·laboradors de la seva feina de comunicació més que no pas uns censors del llenguatge.

Bé, fins aquí la descripció del nostre camp de treball i dels plantejaments de partida.

La correcció prèvia de textos que s'han de llegir té en compte sobretot tres aspectes: 1) la construcció sintàctica; 2) la tria lèxica i de fraseologia, i 3) la previsió de problemes fonètics. Repassem aquests tres aspectes.

1. La construcció sintàctica

1.1. *Ordre de la frase*

El primer que ens interessa és el respecte a les característiques estructurals de la llengua parlada: primer de tot, la recomanació de respectar l'ordre neutre de la frase (subjecte, verb, complements; verb i subjecte / complement directe en les esdeveniments),² que és el que predomina en les notícies. Però, al costat de l'ordre neutre, també cal defensar l'ús dels recursos genuïns de la llengua parlada per alterar-lo quan cal,³ sigui per exigències del gènere informatiu, sigui pel mateix descabdellament del discurs.

Les notícies es redacten habitualment a partir de les famoses «sis preguntes»: *qui, què, com, quan, on i per què*, a les quals se solen afegir també les preguntes sobre *quants i quins*. En teoria es podria començar a redactar per qualsevol d'aquests punts; però en realitat aquesta afirmació s'ha de matisar. Si bé la llengua col·loquial té tendència a començar les frases amb el complement de temps o de lloc, en l'estil de les notícies aquests complements només es diuen en primer lloc si es considera que tenen una gran importància, o si serveixen per lligar una notícia amb l'anterior; si no és així, els complements de temps i de lloc se situen més endavant de la frase, i es procura començar per un nombre (*quants*), si és possible, o bé per un nom conegut (*qui*), que serveixen per cridar l'atenció de l'oient o per situar ràpidament la notícia. D'altra banda, en el gènere de les notícies s'estalvien al màxim els perquès, excepte que es puguin deduir directament de les paraules dels protagonistes.

D'altra banda, el discurs està format per un seguit de temes que es van succeint, i sovint no segueixen l'ordre sintàctic neutre de les frases, sinó que es van descabdellant seguint la ja antiga noció de l'encadenament *tema-remà*: del que ja és conegut, al que és nou, que passa a ser conegut i es converteix en la base d'una nova afirmació, i així successivament. Aquesta successió de temes requereix una col·locació dels elements de les frases que permeti aquest descabdellament.

Seguint el comportament habitual de la llengua parlada, el criteri de la UAL ha estat sempre evitar les frases en veu passiva, sobretot la passiva amb el verb *ser*, que és pràcticament absent de la llengua col·loquial. El recurs habitual és el desplaçament de complements, que està condicionat a la tematització de l'element desplaçat.

2. *Orientacions lingüístiques*, § 123-125.

3. *Orientacions lingüístiques*, § 126-131.

Mirem, si us plau, els exemples. El primer que us he posat és una mena de col·loquial inventat:

1. Aquest matí hi ha hagut soroll a Girona. Es veu que els estudiants han avançat la manifestació contra la Llei de qualitat perquè no coincideixi amb el dia de Sant Narcís. Eren una bona colla, tu; em recordava els nostres temps...

Això seria una conversa sobre un tema, que a continuació es presenta en forma de notícia, que comença per un número:

2. Uns quatre-cents estudiants s'han manifestat avui [22/10/2002] a Girona en contra de la Llei de qualitat de l'ensenyament, que prepara el govern del PP. La Plataforma Revolucionària d'estudiants ha avançat una setmana la manifestació convocada pels sindicats, perquè el dia que s'havia de fer, dimarts que ve, dia 29, és Sant Narcís i és festa local a Girona. Ho ha explicat una portaveu de la Plataforma convocant, Alèxia Cuyàs:

[TALL de veu]

La manifestació ha durat poc més d'una hora i hi han participat alumnes dels centres públics de secundària de la ciutat de Girona.

Els sindicats han convocat una protesta a tot Catalunya pel mateix motiu dimarts vinent.

(Quants, quins, què; quan, contra què... Segueixen les explicacions complementàries que serveixen per aclarir les circumstàncies de la notícia, fins a arribar al marc en el qual es fa la manifestació.) L'ordre de la notícia ens obliga a posar els elements de la frase en un ordre diferent del que posaríem si estiguéssim conversant. Hi ha, doncs, una tensió entre dos pols: el pol d'acostar-nos a la llengua parlada, per una banda, i el pol d'atenir-nos a les exigències del llenguatge informatiu per l'altre. I fer-ho amb els recursos habituals de la llengua parlada. El mateix passa en l'exemple número 3, on fixeu-vos que també comencem per una quantitat («Vint-i-quatre milions d'euros fins a l'any 2010»), i ara que hem impressionat el públic, podem continuar:

- 3a. Vint-i-quatre milions d'euros fins a l'any 2010. Aquesta és l'aportació pressupostària al Pla de Desenvolupament del barri de la Mina que ha aprovat avui el Govern de la Generalitat.

A continuació podríem dir: «El Consorci del Barri gestionarà els diners...». Però el tema que tenim sobre la taula són precisament els diners; per tant, els posem en primer lloc de la frase, i aprofitem la posició remàtica de *El Consorci del Barri* per penjar-hi una frase de relatiu que acaba de donar informació sobre quines institucions hi estan representades:

- 3b. Els diners els gestionarà el Consorci del Barri, on també estan representats els ajuntaments de Sant Adrià de Besòs i de Barcelona.

Això és un exemple de desplaçament amb tematització. En el número 4 tenim un complement de lloc anteposat, amb duplicació pronominal a continuació, com es faria en la llengua parlada corrent:

4. Al Poble Espanyol s'hi han instal·lat quatre escenaris: un estarà dedicat a les bandes i als discjòqueis; un altre serà per a grups de pop i rock independents; un tercer acollirà les propostes estatals sorgides fa poc i el quart acollirà...

Se suposa que això es podria construir «Al Poble Espanyol s'han instal·lat...», però en la mesura que considerem que el lloc on s'instal·la una cosa és un complement fort del verb *instal·lar*, es fa necessària la duplicació pronominal.

Al número 5 hi trobem una frase que ens ha arribat al revés, però que l'hauríem de corregir, és a dir:

5. Avui dia, a la Universitat de Bolonya estudien 100.000 alumnes, cosa que ha donat una gran projecció internacional a la ciutat.

És una frase que sona estranya en la llengua parlada, perquè aquest *estudiar* és un verb que requereix dir on, o què; com que aquí la notícia que donem és la quantitat d'estudiants que hi ha a la Universitat de Bolonya, que apareix tematitzada, ens hi fa falta el pronom adverbial *hi*.

L'exemple número 6 està al límit, perquè teòricament al començament de les notícies, nosaltres mateixos ho tenim posat a les *Orientacions*,⁴ no hi hauria d'haver un desplaçament de complement, sinó una passiva. Perquè la passiva és remàtica de punta a punta de la frase, i perquè si no s'ha parlat del tema anteriorment és difícil de tematitzar un element concret de la frase. Tot i això, en casos com aquest en què

4. *Orientacions lingüístiques*, § 130.

tenim el nom d'una persona coneguda, que ha ocupat diversos càrrecs a l'Administració, recentment, i per tant és una persona que només amb el nom ja tematitza, és possible d'acceptar:

6. L'exministre Juan José Lucas l'han escollit aquesta tarda nou president del Senat, en substitució d'Esperanza Aguirre. En el seu primer discurs com a president d'aquesta cambra, Lucas ha dit que NO es poden confondre les autonomies amb el poder sobirà.

El que es podria fer, però no us asseguro que ens ho entonin, és posar-hi una coma (vet aquí un altre problema: la utilitat real de les comes).

Aquí hi hauria a més a més un problema de lèxic: aquest *escollir* el canviariem per *elegir*, perquè és una tria que es fa per elecció, i per tant aquí hi ha un punt de llenguatge tècnic. I una cosa que no tocaríem, però us l'explico perquè hi és, és aquest NO en majúscula, que se sol deixar així per no descuidar-se'l al moment de llegir: perquè si traiem el NO canviem el sentit de la frase. Per tant, aquests NO els deixem en majúscula, perquè és una manera de cridar l'atenció del locutor que ho llegirà.

L'exemple següent es podria donar en una situació d'improvisació total:

- 7a. I el programa, l'acabarem parlant de bolets.

Però en una situació escrita, de preparació, com era en aquest cas, en el sumari d'un programa, l'hauríem de corregir. Perquè el que hi havia abans no parlava del programa, i per tant no teníem el programa tematitzat, excepte pel fet que estàvem fent el sumari. És excessiu, doncs, desplaçar el complement, i és prou còmode i pràctic dir:

- 7b. I acabarem el programa parlant de bolets.

Sempre, el problema són les condicions en què es fan aquests desplaçaments: la condició ha de ser que es pugui considerar tematitzat aquest element. A l'hora de corregir el problema és fins a quin punt podem considerar que hi ha tematització o no.

Al número 8 hi ha una tematització que afecta un relatiu:

- 8a. El pilot de Lleida EMILI ALSAMORA ja ha pres contacte amb el circuit de Le Mans, on aquest cap de setmana s'hi disputarà el Gran Premi de França, la quar-

ta prova del Mundial de 250 centímetres cúbics, on el lleidatà intentarà millorar el tercer lloc aconseguit fa dues setmanes a Jerez.

És com si el relatiu s'apliqués sobre una frase ja tematitzada. Com si la frase de base a la qual s'aplica la relativització fos «A Le Mans, aquest cap de setmana s'hi disputarà...» Aleshores, es relativitza *Le Mans*, i es converteix en *on*; però el *s'hi* que hi havia a la frase original es queda a la de relatiu. El que sí que corregiríem seria el segon *on*, però simplement per evitar la repetició. La millor solució és eliminar el relatiu. Es tanca la frase amb un punt, i a continuació s'hi juxtaposa la frase que havia estat de relatiu:

- 8b. El pilot de Lleida EMILI ALSAMORA ja ha pres contacte amb el circuit de Le Mans, on aquest cap de setmana s'hi disputarà el Gran Premi de França, la quarta prova del Mundial de 250 centímetres cúbics. El lleidatà intentarà millorar el tercer lloc aconseguit fa dues setmanes a Jerez.

El nom de l'Emili Alzamora no s'escriu tal com figura a l'exemple, però com que sí que es pronuncia «alsamora», ens convé mantenir-hi la essa, perquè si hi posem una *z* no sabem si ens pronunciaran «alzamora», amb essa sonora, o «althamora», com si fos una *z* castellana. La solució més pràctica és alterar l'ortografia en favor de la pronúncia.

I acabant amb el tema dels relatius, tenim la frase número 9, en què hi ha un relatiu incorrecte, que corregim sempre, és a dir, la combinació de preposició, article i conjunció *que*, amb el problema afegit d'un desplaçament de complement amb duplicació:

- 9a. ...festival de teatre alternatiu que es prolongarà fins dissabte i en el que hi participen vuit companyies.

La solució podria ser «en què hi», però tindríem el problema de la contigüitat entre un relatiu culte, *què* i el pronom adverbial *hi*; podríem prescindir del pronom adverbial, però potser dubtaríem de si el *què* es refereix al *festival* o al *dissabte*; la millor solució és posar-hi un punt i prescindir del relatiu:

- 9b. ...festival de teatre alternatiu que es prolongarà fins dissabte. Hi participen vuit companyies.

Seria la solució que ens donaria un resultat més acostat a la llengua parlada. Fins aquí algunes qüestions relatives a l'ordre de la frase.

1.2. *Infinitius*

Unes altres construccions que solem corregir són les estructures de control amb infinitius dependents de verbs de dir, perquè no ens les trobem a la llengua parlada espontània. Frases per l'estil de la que trobem a l'exemple 10:

10. Espanya ja no bloqueja l'ingrés d'Eslovàquia a la UE. Diu haver rebut garanties.

Aquest «diu haver rebut» és impropï de la llengua parlada i ho canviem per «diu que ha rebut». Tant en aquest cas, com en el següent, que diu:

- 11a. El president assegura tenir plena confiança en l'entrenador.

És una construcció que es troba sovint en el periodisme en castellà. Nosaltres la corregim i hi posem el verb en forma finita:

- 11b. El president assegura que té plena confiança en l'entrenador.

És a dir, canviem aquests infinitius per una forma finita del verb. El problema, en aquestes construccions, es planteja quan parlem de fets. Per exemple, la frase:

12. L'atleta diu córrer més que ningú.

Si l'atleta ho afirma com un fet, ens sona estrany, i ho canviaríem per «admet que corre»; en canvi, si és una suposició i no l'afirmació d'un fet, com en l'exemple número 13, l'acceptaríem:

13. L'atleta admet córrer amb el dorsal blau si ho fa tot l'equip.

Però quan es tracta del verb *voler* (i sinònims), com en el cas del número 13, és una frase perfectament normal, que hauríem pogut sentir dir a l'àvia:

14. L'atleta vol ser el millor de la seva especialitat.

Un altre punt d'infiniutius que solem corregir són aquestes frases que la *Gramàtica del català contemporani* anomena d'«infiniutiu metadiscursiu».⁵ Aquestes que diuen, per exemple:

15. I res més; només dir que hem arribat al final del programa...

La GCC també diu que és un tipus de frase creada a la ràdio, però nosaltres procurem que no es digui; el problema és que en realitat es diu, sobretot en la improvisació. Finalment, també ens semblen estranyes les interrogatives en infinitiu del tipus:

16a. Parlem de com tenir cura dels ulls a l'estiu.

Preferim dir:

16b. Parlem de com s'ha de tenir cura dels ulls a l'estiu.

Però, vaja; tots nosaltres llegíem la revista *Com ensenyar català als adults...*

1.3. *El temps a la ràdio*

1.3.1. Els temps verbals

Comparat amb el temps en els gèneres de ficció, que relaciona els diversos esdeveniments que ocorren en la narració (és a dir, és un temps intern de la narració), als informatius el temps és compartit entre els locutors que hi intervenen i els oients. Per exemple, la frase amb què s'obre la segona hora del Catalunya Matí:

17a. Hola, bon dia a tothom. Són les set en punt del matí d'avui, divendres, dia 4 d'octubre de l'any 2002.

El locutor està declarant que comparteix el rellotge i l'actualitat amb els oients i, per tant, això implica tota la construcció dels temps verbals de les notícies que ens presenten ell i els seus companys d'equip. El mateix fet de compartir l'actualitat, és a

5. GCC, § 20.5.4, p. 2452.

dir el present, implica que les notícies es construeixen sempre des del punt de vista més immediat. Com a tots els mitjans, però a la ràdio encara més, perquè compartim el present en directe. El punt de vista des del qual es mira la notícia és l'última cosa que ha passat. A més, es procura acostar al màxim la notícia a l'oient, i això crea alguns problemes. Reprenem l'exemple 16. Comença situant el dia i l'hora, i a continuació enuncia el tema del dia: «Punt final al debat de política general...» I a continuació, com que som al matí i hem canviat de dia, ha de començar a parlar en perfet: «La Resolució *que es va aprovar* parla de...» Sempre hi ha aquesta diferència entre les resolucions, acords, declaracions, etc., que són vigents en el moment actual, i el moment precís en què es van promulgar o dir, que sempre és anterior, i en el cas dels informatius del matí sempre és ahir, perquè no hi ha declaracions d'aquest matí, si no és que hem despertat el ministre o el conseller just abans de l'informatiu perquè ens digui alguna cosa; si no l'hem pogut gravar de bon matí, totes les declaracions són d'ahir. Però, en canvi, les declaracions continuen sent vigents; per tant, «la resolució que es va aprovar *parla* d'aquesta possibilitat de cara al 2004». I l'editor continua comentant que tothom ha quedat satisfet... Fixeu-vos que tot són indefinits, perquè tot ho estem dient, en realitat, en el present; estem descrivint l'actualitat.

- 17b. Hola, bon dia a tothom. Són les 7 en punt del matí d'avui divendres dia 4 d'octubre de l'any 2002. Punt final al debat de política general amb la reforma de l'Estatut com a tema estrella.

La Resolució que es va aprovar parla d'aquesta possibilitat de cara al 2004, o sigui de cara ja a la pròxima legislatura. Per cert, que tothom ha quedat satisfet de com ha anat el debat. Això també passa quan es fan valoracions dels resultats de les eleccions, que tothom intenta veure el got mig ple. En aquest cas, la valoració de satisfacció general l'hem d'atribuir al fet que tot just ara comença una llarga pre-campanya. Una llarga pre-campanya que s'obre amb polèmica de bandera inclosa. Aznar diu que la polèmica és ridícula i Mas que és una provocació.

Potser l'últim que calia destacar és que la «pre-campanya» manté el guió. Un problema que tenim amb això dels guions. Si traiem el guió, potser ens acabaran llegint [prəkəm'paɲə]. A vegades ens plantejem si realment es vol que acabem llegint-ho així; però com que de moment encara considerem que la pronúncia correcta és [prəkəm'paɲə], doncs hi deixem el guió i no passa res. No passa res perquè no hem d'ensenyar; això és una altra qüestió, o una sort que tenim nosaltres: com que no hem d'ensenyar els textos, podem fer petites «trampes» d'aquestes.

Els temps verbals en les notícies tenen el punt delicat que representa el canvi oficial de data, a les dotze de la nit, que no sol correspondre amb l'hora d'anar a dormir de molts oients, i això implica que no podem passar a dir «ahir» a partir de les zero hores. No podem dir «ahir a l'hora de sopar», perquè els oients es pensarien que parlàvem d'abans-d'ahir. Hem d'esperar que ja sigui «ahir» per a una majoria d'oients; és a dir, que hi hagin dormit entremig. La solució és una mena de truc: entre les zero hores i les cinc de la matinada no es diu «ahir» ni «avui», sinó, per exemple, «aquest dimecres (que seria *ahir*) / aquest dijous (que seria *avui*)». D'aquesta manera podem mantenir durant la nit la distinció entre un dia i l'altre sense haver de dir *ahir* i *avui*. Procurant que els temps verbals no ens traïxin massa. L'avantatge de posar-hi el demostratiu *aquest* és que podem continuar construint en present i en indefinit, i per tant mantenim la notícia a prop del moment que l'estem dient. Al número 18 hi podem veure un exemple de l'ús d'«aquest dilluns», i també l'ús del futur per a les accions que corresponen al dia d'avui, però més tard de l'hora en què parlem:

18. El ministre de Treball, Eduardo Zaplana, exposarà aquest dilluns als dirigents de la UGT i Comissions Obreres les rectificacions que està disposat a fer sobre el decret que reforma les prestacions sobre l'atur.

Els sindicats ja han advertit que acudirán a la reunió amb el ministre a escoltar només una proposta de modificació seriosa. [TALL de veu]

Si bé el Govern central manté que qualsevol modificació del decret no suposarà canviar l'esperit de la reforma, Eduardo Zaplana ja ha avançat la disposició de l'executiu popular d'impulsar a través del tràmit parlamentari alguns canvis.

El secretari general de CCOO, José María Fidalgo, ja ha advertit el ministre que esperen una rectificació a fons del decret. [TALL de veu]

Zaplana, per la seva part, ha demanat als sindicats un exercici de flexibilitat i d'esforç per acostar posicions.

Passem al número 19, on tenim una d'aquestes desgraciades notícies que s'han de dir cada dilluns al matí, que és la de quantes persones han mort durant el cap de setmana a la carretera. L'estructura és la de sempre: comencem per una quantitat, «set persones», i utilitzem el verb en indefinit. Exactament com quan fem el balanç de l'exercici, que sol ser cap al març, i diem «aquest exercici ha anat bé»; o com quan diem «la collita d'aquest any ha estat bona», encara que faci ja uns mesos que es va acabar. La presència del demostratiu *aquest* en el complement de temps és el que per-

met construir en indefinit. Però quan hem de detallar en quin moment ha passat cada accident, hem de recórrer al perfet, fins que arribem a «aquest diumenge» (que hauria pogut ser «ahir», però utilitzem la fórmula habitual *aquest* + DIA DE LA SETMANA), que ens permet tornar a l'indefinit. Tanquem la notícia amb un balanç, en indefinit, de tot el cap de setmana:

19. Set persones, la majoria motoristes, han mort aquest cap de setmana a les carreteres catalanes, segons fonts del Servei Català de Trànsit. Divendres va morir un home a Badalona quan el vehicle va sortir de la via i es va encastar contra una paret. També va morir un motorista a l'altura de Sant Vicenç dels Horts. Dissabte va morir un home en un accident entre dos ciclomotors a Castellbell i el Vilar i un altre, a les comarques de Girona. Aquest diumenge un motorista ha mort a Badalona quan el conductor d'un turisme que anava begut ha xocat contra cinc motocicletes. Poc després n'ha mort un altre a Sant Feliu de Buixalleu i un altre a l'altura de Viladecans. A l'Estat espanyol, vint-i-vuit persones han perdut la vida en vint-i-vuit accidents de trànsit entre divendres i aquest diumenge.

L'exemple 20 està en la mateixa línia. Aquesta notícia hauria pogut anar al revés. Hauria pogut començar dient: «Ahir, el franc tirador de Washington va matar...»; però, és clar, començaríem per un «ahir» i consegüentment un perfet. Què es fa? S'agafa l'última perspectiva sobre la notícia, que és que la policia el busca. Segueix un balanç en indefinit: «fins ara, ha matat...» i finalment una notícia puntual situada al dia d'ahir, necessàriament en perfet:

20. La policia dels Estats Units busca un franc tirador que ha creat un estat de psicosis als voltants de Washington; fins ara ja ha matat sis persones en diversos tirotejos indiscriminats. L'últim va ser ahir, quan va ferir greument un nen de tretze anys a qui va disparar quan entrava a l'escola.

El mateix cas referit a les reunions del *lehendakari* Ibarretxe, en el número 20. Hi ha un titular sense verb, «Primeres reunions...» i després els verbs en el temps que correspon: «Ahir es va entrevistar [...] avui parlarà...»:

21. Primeres reunions del *lehendakari* Ibarretxe amb els agents socials d'Euskadi per exposar-los la seva proposta sobiranista. Ahir es va entrevistar amb els sindicats ELA i Comissions Obreres i avui parlarà amb ENBA i ENHE. De mo-

ment només Comissions s'hi ha pronunciat: diu que qualsevol iniciativa d'aquest tipus requereix consens i respecte a la pluralitat.

1.3.2. Formes tradicionals dels complements de temps

En relació amb els complements de temps hi ha una altra qüestió que ens interessa remarcar i és que hi ha complements de temps que tenen una forma tradicional de dir-ho, per exemple, *dijous que ve* o *dijous passat*, que sovint arriben a les notícies amb altres formes: «el pròxim dijous» o «el passat dijous»... Procurem mantenir les formes tradicionals sempre que es pugui. Sempre que sigui *dijous que ve* o *dijous passat*, o *la setmana que ve*. Però quan hi comença a haver plurals ja no tenim fórmula tradicional i hem de dir «les pròximes setmanes» o «les pròximes hores» —o «les immediates hores», com diuen els meteoròlegs. També procurem que l'adjectiu *passat* o *vinent*, referit a dies, setmanes o temporades, etc., vagi darrere el nom; però preferim dir «l'última jornada» més que no pas «la jornada passada».

1.3.3. «Després que...»

I un altre complement de temps que ens ha portat molt de soroll, perquè està poc tractat, és el que es construeix amb la locució conjuntiva *després que* seguida de verb en forma finita. L'abundància d'aquesta construcció en l'estil de les notícies es deu en bona part a la intenció d'evitar donar interpretacions, perquè sovint aquests complements temporals serveixen per encobrir *perquè*: quan CCOO es retira de la negociació *després que* li han dit que no, qualsevol persona del carrer diria *perquè*; però el periodista ha de dir *després*, perquè dóna un fet darrere l'altre i no dóna interpretacions. La construcció tradicional seria *després de* + INFINITIU. Però aquí hi ha un problema: la construcció *després de* + INFINITIU requereix que el subjecte de la subordinada temporal sigui el mateix que el de la principal. Però sovint en les notícies no va així. Sovint hi ha una reacció d'algú davant una cosa que ha fet un altre, i això no es pot construir amb *després de* + INFINITIU: «Després de dir-li que no, CCOO es retira...» Interpretariem que CCOO ha dit que no a un altre abans de retirar-se. I aleshores el que es fa és passar al *després que*. Nosaltres hem procurat, tradicionalment, posar aquestes frases en indicatiu i no en subjuntiu: per tant, a l'exemple següent, canviariem «s'hagi vist» per «s'ha vist»:

22. Aquesta és la segona entrevista del *lehendakari* amb partits polítics, després que al matí s'hagi vist amb dirigents d'Ezker Batua, soci minoritari al Govern basc.

Però això es pot fer sempre que ens referim a fets. Al moment que ens referim a suposicions o a pressuposicions, com seria en l'exemple 23, que és una pressuposició i no un fet, és difícil de posar-hi un indicatiu:

23. Vint-i-cinc anys després que Luke Skywalker preguntés a Obi Wan Kenobi sobre la Guerra dels Clons a *La Guerra de les Galàxies* original, ara rebatejat *Episodi IV*, George Lucas dedica tota una pel·lícula a explicar-ho.

La GCC, que toca aquesta construcció en més d'un punt,⁶ en dona una possible explicació: «l'indicatiu sol tenir implicació factual (el parlant pressuposa la veridicitat de la subordinada) i el subjuntiu no»;⁷ d'altra banda, «mentre l'ús de l'indicatiu manté un sentit essencialment temporal, amb el subjuntiu es destaca la connexió causal entre la subordinada i la principal [...]. A més, quan l'oració va en subjuntiu, el contingut de la subordinada té un clar valor temàtic, és a dir, d'informació vella o pressuposada».⁸ A més, el subjuntiu permet una certa imprecisió pel que fa al moment a què es refereix el complement.

L'últim complement de temps a què em vull referir és el que representa la construcció amb el verb *portar* + *x temps* + VERB NO FINIT, que té un cert sentit acumulatiu. Habitualment la substituïm per altres solucions, especialment amb el verb *fer*, no sense una certa incomoditat pels canvis que cal introduir en el conjunt de la frase.

- 24a. Vint immigrants han estat expulsats de Catalunya en el que portem d'any.

Ho canviariem per:

- 24b. Vint immigrants han estat expulsats de Catalunya durant aquest any.

6. GCC, § 25.2.4.2, p. 2851-2853, i § 26.1.3.1, p. 2897-2900.

7. GCC, § 26.1.3.1, p. 2899.

8. GCC, § 25.2.4.2, p. 2852.

2. La tria lèxica i de fraseologia

A continuació tenim uns quants exemples relatius a la tria lèxica i de fraseologia, en què s'ha de procurar que el resultat no sigui ni massa literari ni massa vulgar. A l'exemple 25 hi tenim, d'una banda, la *manca* de concreció, que tendim a canviar per *falta*, i d'altra banda l'expressió «no van dubtar a escridassar Macias», que segurament tindria entre vosaltres una acceptabilitat alta, almenys la va tenir entre el meu equip quan els ho vaig preguntar; però que no surt en cap diccionari català ni al *María Moliner*, i, en canvi, sí que es troba al *Cambridge Word Selector*,⁹ traduïnt de l'anglès *don't hesitate to ask* ('no dubteu a preguntar'). Sembla que és, doncs, un calc de l'anglès. També podria ser una innovació acceptable...

25. Els veïns volen que es comencin de manera immediata les obres d'un segon tram d'aquesta carretera i davant la manca de concreció de l'Administració, ahir no van dubtar a escridassar Macias.

El número 26 és curiós perquè diu que la Festa de la Verema i el Vi «ha creat» un premi pel raïm:

- 26a. La Festa de la Verema i el Vi ha creat un premi pel raïm de millor qualitat en un concurs que se celebrarà durant la propera edició, que tindrà lloc entre els dies 12, 13 i 14 d'octubre.

Una festa crea un premi? Potser és una mica exagerat considerar que una festa és capaç de crear un premi. Ho corregiríem per «dins la festa [...] s'ha creat...», sobretot si no sabem qui ha creat el premi (en realitat, ens arriba la notícia així i no tenim cap antecedent). «Un premi pel...» no està bé, però no hi posaríem «per al» sinó «al». Ens fa una certa angúnia l'ús excessiu del verb *celebrar*, de manera que el substituiríem per «es farà», encara que *celebrar* no és incorrecte; però ens sembla més adequat «es farà». *Proper* ho solem canviar per *pròxim*, de gran tradició llatina, per si algú no se'n recordava; i tampoc no ens sembla adequada la locució *tenir lloc*. Vet aquí com podria quedar un cop corregit:

9. *Cambridge Word Selector anglès-català*, Cambridge University Press, 1995, p. 232.

- 26b. Dins la Festa de la Verema i el Vi s'ha creat un premi al raïm de millor qualitat, en un concurs que es farà durant la pròxima edició, que serà els dies 12, 13 i 14 d'octubre.

Al número 27 hi ha «L'accident s'ha produït». Procurem evitar aquest verb perquè considerem que és un tòpic periodístic fer-lo servir per a tot. En la mesura que es pot, i si el context ho admet, hi posem *passar*: «L'accident ha passat, segons els Mossos d'Esquadra...» Més avall hi trobem «col·lisionar», que no és correcte; però *col·lidir* sona massa savi, i preferim *topar* o *xocar*. Finalment, dins d'aquest mateix exemple, hi ha el verb «es desconeix». També el solem corregir. Hi solem posar «no se sap». Per una banda, per acostar-nos a la llengua parlada; i, per l'altra, perquè procurem respectar la distinció entre *saber* i *conèixer*. *Conèixer* requereix que el complement directe sigui o una persona o un tema amb el qual tenim molta assiduïtat; en canvi, *saber* serveix per a aquelles coses que *sabem* en un moment puntual, com les notícies.

- 27a. Dues persones han mort en un accident de trànsit aquest migdia a l'eix Transversal, a l'alçada de Sant Julià de Vilatorrada, a Osona. L'accident s'ha produït, segons els Mossos d'Esquadra, quan el turisme on viatjaven les dues víctimes estava fent un avançament i ha col·lisionat frontalment contra un camió. El turisme tenia matrícula de Girona, però encara es desconeix la identitat dels dos ocupants, que han mort a l'acte.

L'exemple, doncs, quedaria així:

- 27b. Dues persones han mort en un accident de trànsit aquest migdia a l'eix Transversal, a l'alçada de Sant Julià de Vilatorrada, a Osona. L'accident ha passat, segons els Mossos d'Esquadra, quan el turisme on viatjaven les dues víctimes estava fent un avançament i ha topat frontalment contra un camió. El turisme tenia matrícula de Girona, però encara no se sap la identitat dels dos ocupants, que han mort a l'acte.

Una altra solució que vam trobar i utilitzem és la que es troba al final de l'exemple següent:

28. El franc-tirador de l'àrea de Washington podria haver tornat a actuar. Les autoritats nord-americanes investiguen si aquest home és l'autor del tret que

ha acabat amb la vida d'una persona en una benzinera de Manassas. El franc-tirador ha fet fins ara sis morts i dos ferits de gravetat.

La solució de «fer morts» l'havíem discutit, però la fem servir habitualment. Es tracta d'un sentit causatiu del verb «fer».

I en el punt 29 hi ha un altre aspecte d'aquests que solem corregir: procurem evitar el verbs *patir* i *sofrir* en aquests contextos, sobretot en el cas de les malalties, que és molt fàcil de resoldre, perquè quan una persona «pateix» una malaltia, es diu que «té» la malaltia, tant si «té la grip» o «un refredat», com si «té càncer». En el cas del número 29, que diu «van patir un delicte» ho canviariem per «van ser víctimes de»:

- 29a. La majoria de delictes van baixar a les comarques de Lleida l'any 2001 respecte al 2000, i l'índex de persones que van patir algun delicte a les comarques de la plana de Lleida és del 11,74 per cent, i del 13,28 a Lleida ciutat.
- 29b. La majoria de delictes van baixar a les comarques de Lleida l'any 2001 respecte al 2000, i l'índex de persones que van ser víctimes d'algun delicte a les comarques de la plana de Lleida és del 11,74 per cent, i del 13,28 a Lleida ciutat.

O, per exemple, una frase típica amb el verb *patir*:

- 30a. El jugador ha patit una ruptura fibril·lar a la cama dreta.
- 30b. El jugador s'ha fet una ruptura fibril·lar a la cama dreta.

Hi substituïm *ha patit* per *s'ha fet*. La paraula *fibril·lar* és l'única que hi ha per dir això, i la gent acaba entenent-la. D'alguna manera, aquest tecnicisme es contradiu amb la intenció de buscar una llengua molt planera; però en el cas de la medicina ens trobem molt sovint que no hi ha més remei que dir els noms de les malalties tal com són, i, si convé, explicar-los a continuació.

Si per «formal» s'entén «poc habitual», aquestes correccions rebaixen la formalitat; però, en contrapartida, fan que el llenguatge de la ràdio sigui més pròxim al dels oients. Per això ens sembla interessant fer-les.

3. Previsió de problemes fonètics

En la correcció prèvia de textos que han de ser llegits, és important preveure els problemes fonètics que poden sortir en la lectura. Al començament, quan corregíem sobre paper procuràvem embrutar poc el text, per no posar-hi massa entrebancs, i toleràvem les faltes ortogràfiques que no representaven un problema en la lectura; però actualment, que corregim amb ordinador, corregim també l'ortografia, i procurem que els locutors s'acostumin a llegir bé a partir de textos ben escrits. Ara bé, ja hem assenyalat més amunt (en relació amb els exemples 8 i 17) que en alguns casos convé alterar l'ortografia en favor de la pronúncia.

Si ja hem vist que això es fa en relació amb algun nom català, encara més en el cas dels noms estrangers, que sovint s'escriuen amb una mena de transcripció fonètica que en permeti una lectura segura. Però no es tracta d'utilitzar l'AFI, ni cap recurs estàndard, sinó les mateixes lletres de l'alfabet. Per exemple, l'entrenador del Barça es diu Louis van Gaal. Però en els textos interns de la ràdio se sol escriure «Luí fan Khaal». Procurem que la transcripció de l'aspirada no sigui una *j*, a la castellana, perquè això és incongruent amb el català i perquè ja ens ha donat algun disgust: un redactor va escriure «Mijail Garbatxóv» («perquè així ho entenc millor»); però un company seu va llegir el text sense saber-ne el «truc», i quan es va trobar davant una *j*, la va llegir a la catalana: és clar! Altres noms: «Milóssevix» per *Milosevic*, «Kóssovo» per *Kosovo*, «Nobèl» per *Nobel*, «Matié» per *Mathieu*, «èuru» per *euro* (només si estem segurs que el locutor serà oriental; si no, val més escriure-ho ortogràficament).

Aquesta qüestió de la pronúncia dels noms estrangers ens ha portat a confeccionar un seguit de llistes, consultables informàticament, de noms de polítics, de ciutats, d'esportistes i clubs, de músics i orquestres... La més elaborada és aquesta darrera, que ja té més de mil noms. L'inconvenient d'aquestes llistes és que només les consulten els que tenen dubtes, o els que se'n plantegen a temps. Els altres es troben amb el nom escrit al paper, i l'han de dir en directe: d'aquí ve la utilitat de preveure els problemes en la correcció. Les llistes també ens ajuden a recordar com s'han de dir els noms a l'hora de corregir-los, per escriure'ls de manera que en facilitem la lectura correcta. Però no sempre és possible: com alterariem el nom de José Saramago perquè el llegeixin amb una *j* portuguesa, que és igual que la catalana? La imatge del nom en castellà s'imposa amb massa facilitat sobre els consells.

Com ja hem vist a l'exemple 17, la supressió del guionet ens ha creat un problema important des del punt de vista de la lectura: amb un guionet era clar, per exemple, que els prefixos seguits de guionet duïen un accent secundari: «ex-president»,

«pre-romànic», «Pre-pirineu», «pre-escolar». Sense guió, no se sap si s'han de neutralitzar les vocals: *expresident*, *preromànic*, *Prepirineu*, *preescolar*... A vegades ens preguntem fins a quin punt cal mantenir les pronúncies que suggerien els guionets, o si l'autoritat lingüística prefereix deixar passar la tendència a la neutralització que trobem en molts casos, fins i tot en paraules que tradicionalment es pronunciaven bé, com ara *perfectament*, i fins i tot *trenta-tres* o *tres-cents*, i que ara se senten sovint amb un sol accent i totes les altres vocals neutres. Procurem combatre aquestes pronúncies, però sempre ha de ser *a posteriori*, un cop hem sentit l'errada per antena.

I vet aquí quatre pinzellades sobre la feina de cultivar l'estàndard de masses en la seva versió radiofònica, que és com la gespa de la llengua, que serveix per mantenir la continuïtat vegetal i biològica entre les diferents zones del jardí.

El doblatge

Iolanda Ledesma

Lingüista

Mercè López Arnabat

Traductora

Iolanda Ledesma Sogas (Barcelona, 1962) és llicenciada en filologia catalana per la Universitat de Barcelona. Correctora homologada de Televisió de Catalunya des del 1987. Ajustadora de guions per al doblatge des del 1989, té una àmplia experiència en la correcció i l'adaptació de guions per al doblatge.

Mercè López Arnabat (Barcelona, 1967) és llicenciada en filologia clàssica per la Universitat de Barcelona. Traductora homologada de Televisió de Catalunya des del 1995. Ha traduït obres literàries de l'anglès i de l'italià des del 1992. En diferents períodes, ha estat professora de grec en l'ensenyament secundari, d'anglès per a adults, de català per a estrangers (a Escòcia), i de traducció.

1. Introducció

La correcció de doblatge topa amb dues interferències lingüístiques: la de la llengua original del producte que s'ha de doblar i la del castellà.

Qui coneix la llengua original més bé és el traductor i no pas el corrector, òbviament. Per tant, és el traductor qui fa la primera correcció del text quan no inclou en la versió catalana cap forma, expressió, ús..., impropis del català. El millor sedàs amb què pot comptar un corrector és un traductor competent que sàpiga esquivar el codi lingüístic del doblatge, fàcil i massa arrelat. Per això ens va semblar imprescindible que hi hagués la intervenció d'una traductora d'audiovisual en aquest Seminari. En aquesta ponència, doncs, Mercè López Arnabat s'encarregarà de fer-nos cinc cèntims de quina és la salut de la llengua que sentim diàriament als mitjans de comunicació (ràdio, televisió), al teatre i al cinema quan utilitzen textos escrits originalment en una llengua es-

trangera i de la influència que pot arribar a tenir aquesta llengua en textos originals catalans, i també dibuixarà a grans trets què fa i què no ha de fer un traductor de productes audiovisuals.

L'altre problema amb què topa el corrector és comú en tots els àmbits de la correcció en llengua catalana. La convivència desigual de dues llengües (castellà i català) al nostre territori ha situat el català sempre en desavantatge. En el cas de l'expressió oral, i concretament en el cas del doblatge, és segurament on més rellevant és aquesta desigualtat, perquè si ja és prou difícil defugir la traducció literal (de l'anglès) i allunyar-se de les formes i les expressions contaminades per la llengua veïna, la llengua catalana ha de desfer-se, a més a més, dels errors i els clixés propis del doblatge en castellà que ha heretat.

Quan vam començar a preparar la nostra intervenció vam entendre que havíem d'aprofitar l'ocasió per parlar, com diu el títol del Seminari, de la qualitat de la llengua oral en els mitjans de comunicació. El nostre objectiu és demostrar que, en el cas del doblatge, la qualitat de la llengua del producte final (la versió catalana) és bona. D'altra banda, volem bandejar definitivament la idea que, pel que fa a registre audiovisual, tot es pot ficar al mateix sac i es pot criticar indiscriminadament. L'espectador de TV3, no cal (si no vol) que distingeixi entre producció pròpia (sèries), producció aliena (doblatge de ficció, d'animació i de documentals), informatius i programes en directe. Els estudiants universitaris, els professors, els lingüistes, els sociolingüistes..., aquells a qui suposem sentit crític, sí que ho han de fer.

2. Estat de la qüestió

Imaginem-nos l'escena següent: una cambra espaiosa, amb una porta al fons; al centre, un home i una dona que s'acaben de discutir. Tot d'una, la dona se'n va cap a la porta i l'obre.

1. —*¡Aguarda!* —reacciona l'home—. *¿Acaso no me crees? Jamás quise lastimarte.*
—*No, apuesto a que no* —contesta ella amb un somriure amarg, i se'n va.

Per als qui devem el primer contacte amb el setè art a les versions doblades, aquesta mena de diàlegs estan tan lligats a les pel·lícules de l'època daurada de Hollywood com els telèfons de baquelita.

És innegable que el doblatge en castellà ha generat un codi lingüístic propi, in-

confusible i, durant molt de temps, indiscutible; tan inconfusible que, abans i tot de transcriure el primer exemple de debò, ja m'havia inventat aquest de més amunt.

Perquè no sigui dit, però, considerem uns quants exemples extrets d'una pel·lícula real; més concretament, de la versió castellana de *The big sleep* (1946), una pel·lícula de Howard Hawks estrenada a l'Estat espanyol amb el nom d'*El sueño eterno*:

2. —*Lárguese, encanto.*
3. —*Aguarde aquí, me enteraré.*
4. —*¿Qué propina le dará a la chica del guardarropa?*
—*Estoy pensando en algo apropiado. ¿Cómo entró aquí?*
—*¿Puede adivinarlo?*
—*Apuesto a que sí.*
5. —*¿Dónde está la relación entre Mars y la Sra. Rutledge?*
—*Pues ayer noche los dos... Bueno, no quiero aburrirte con toda la historia, pero fueron a la luna para demostrarme que no había nada entre ellos.*

L'existència d'aquest codi lingüístic específic del doblatge ha estat —i és— no-civa per dos motius. D'entrada, perquè —ja sia per desconeixement de la llengua estrangera i la pròpia, ja sia per preteses exigències de sincronització— és un codi ple d'incorreccions: de les tretze paraules del primer exemple, amb prou feines n'hi ha alguna que no sigui discutible per un motiu o un altre. I, tanmateix —misteris de la comunicació—, pocs espectadors deuen haver sortit mai d'un cinema pensant que no havien entès la pel·lícula per culpa d'una mala traducció. De la tolerància sostinguda, inexplicable i —segons el meu parer— inexcusable de què s'ha beneficiat aquesta llengua espúria, n'ha derivat un segon efecte negatiu: les paraules i les estructures del mal doblatge s'han anat incorporant a la llengua natural; sobretot —no deixa de ser curiós— de la mà dels qui treballen amb la llengua i, en teoria, n'haurien de ser els paladins (guionistes, novel·listes, periodistes, traductors).

Així, es dóna la paradoxa que, en guions i en tota mena de textos originals —i no pas traduïts—, també s'hi troben girs característics dels mals doblatges (o dels mals ajustos). Uns quants exemples d'una pel·lícula espanyola del 1997 donen idea dels efectes que té la superposició de dues influències omnipresents: la de les males traduccions castellanes i la de la ficció anglosaxona.

6. —*Hay algo que me gustaría que viera.*
7. —*Tengo la moto en la otra dirección.*
8. —*Es lógico que desconfíe.*
—*¿Desconfiar? ¿De quién?*
9. —*¡Basta ya de gilipollices! ¡Muéstrame tu cara! ¡Ahora! Me lo debes.*

Tornem a la traducció. Un últim exemple en castellà ens ajudarà a judicar si el doblatge que es fa en aquesta llengua ha millorat gaire al llarg dels anys. Transcriu unes quantes frases de l'adaptació cinematogràfica que es va fer el 1996 d'*Emma*, la novel·la de Jane Austen:

10. —*¿No vas a preguntarme por el objeto de mi envidia? Bueno, quizás seas sabia, pero yo... yo no puedo ser sabio, yo...*
—*Entonces no hable. No se comprometa con algo que podría herirnos a ambos.*
11. —*La casa de mi hermano suele ser un lugar de bienestar para mí, pero el ver a tu hermana allí te mantuvo viva en mi mente.*
12. —*Me siento tan llena de errores, tan equivocada en mi carácter, que no le merezco.*
—*¡Yo también tengo fallos! Te he humillado y te he sermonado y lo has soportado como nadie lo había hecho.*

Val a dir que, quan triava els exemples, no buscava l'espifiada aïllada i còmica, que fa una certa gràcia però que no permet arribar a cap conclusió general, sinó el vici sistemàtic. I he fet servir exemples en castellà per tres motius: primer, perquè els orígens del doblatge són els que són i hi ha elements (estudis, actors, ajustadors) que no han canviat amb la incorporació del català; segon, perquè pecaríem d'ingenus si partíssim de la premissa que els catalanoparlants només han consumit i consumeixen productes doblats a la nostra llengua; i tercer, perquè potser que ja n'hi ha prou de posar-ho tot al mateix sac.

Arribats en aquest punt, em complau poder afirmar que la situació del doblatge català és força diferent de la que he descrit en el cas del castellà, i que traduccions com les que he transcrit més amunt les considerarien inacceptables tant la televisió catalana com gairebé tota la resta de proveïdors de productes audiovisuals en català. Ara

com ara, veure una pel·lícula doblada al català és el que més s'assembla a veure-la en versió original. Deu ser per això que, quan se'ns fa la mercè d'estrenar algun títol en català, fa tanta ràbia veure al cartell aquell retolet minúscul que diu «també en català».

El mèrit que el nivell del doblatge català sigui bo és, sens dubte, del conjunt dels mecanismes de control existents: des de les proves d'homologació de traductors fins a la tutela dels Serveis Lingüístics de TVC, passant per la figura del corrector o lingüista, igualment homologat. Que aquests mecanismes de control són eficaços, ho demostra el fet que, quan ens aventurem enllà del seu domini, de seguida trobem fenòmens equiparables als que es donen en l'àmbit de la llengua castellana.

Considerem un grapat d'exemples extrets de les traduccions de tres obres de teatre d'autors contemporanis:

13. —Miri, tinc alguns diners.
—Deu lliures?
—És tot el que tinc.
—No, Helen, no vull deu lliures, Helen. No siguis tan absurdament estúpida. Que tinc pinta de ser un ionqui qualsevol? Hauràs de destriar la merda del que és veritat si vols tenir un futur al Govern.
14. —Ha d'anar a conèixer el llac, els caminets de les muntanyes del voltant li encantaran.
—Ho faré. Gràcies.
15. —Això comença a sonar com si fóssim un parell de diplomàtics.
16. —On compra les seves corbates?
17. —Penso que l'excusa que els seus líders són excessivament prudents per culpa de l'experiència de la Segona Guerra Mundial és una cínica, útil i manipuladora mentida.
18. —Em vas dir que podria tenir la manta.

Els informatius són un altre focus de difusió de males traduccions. Fa tot just quinze dies un corresponçal afirmava que els col·laboradors del president George Bush «mantenien un perfil baix» a propòsit del cas del franc tirador de Washington.

Malauradament, les interferències no solen ser tan flagrants i, per això mateix, sempre es corre el risc que facin fortuna.

Deixem un moment la traducció i considerem els productes escrits originalment en català (per a la televisió, el teatre i el cinema). La imitació del model de ficció imperant, assimilat durant dècades a partir de males traduccions castellanes, fa que guionistes i dramaturgs de parla catalana també posin en boca de personatges catalans frases no gens genuïnes:

19. —El millor serà que truqui a un taxi.
20. —Ella només serà aquí un temps.
21. —No siguis ridícul!
22. —S'ha desmaiat, això és tot.
23. —No hauria funcionat (dit d'una relació de parella).

La textura del doblatge tradicional castellà està tan arrelada al cervell de molts creadors que un director català va arribar a l'extrem de repudiar la traducció catalana d'una pel·lícula seva rodada en anglès i d'encarregar una traducció literal de la versió castellana, que era de l'estil de les que he esmentat més amunt. A tall d'exemple —continuo defugint el disbarat aïllat—: preferia els girs del tipus «deixa que t'estrenyi el nus, vida» als girs del tipus «espera, vida, que t'estrenyo el nus» (parlem d'una corbata). Em remeto a una sentència encertadíssima de Jem Cabanes que diu: «La traducció genuïna no és admesa perquè [...] li manca el timbre de garantia del calc.» Ell ho deia a propòsit de la seva experiència com a corrector de textos castellanitzats; joestic en condicions d'afirmar que, amb l'anglès, passa exactament el mateix: qui no en sap gaire o està massa acostumat al doblatge tradicional castellà troba les traduccions catalanes genuïnes desconcertants.

Queda clar que la llengua del doblatge influeix en la llengua natural. Així doncs, si volem preservar la salut present i futura de la nostra llengua, és fonamental que conservem i aprofitem al màxim els mecanismes de control lingüístic de què —afortunadament— disposem. I també fóra convenient, atès que els doblatges castellans ens afecten i surten —si més no, en part— dels mateixos estudis en què es fan les versions catalanes, que protestéssim quan ens ofenen l'oïda i la intel·ligència.

3. El procés del doblatge

El doblatge, per a nosaltres, consisteix a convertir la versió original d'un producte audiovisual en versió catalana. És un treball en equip en el qual intervenen moltes persones. A partir de ben pocs materials (versió original i guió escrit original —que és prescindible—), s'engega un procés en el qual intervenen tècnics, directors artístics, caps de producció, traductors, ajustadors, correctors, directors de doblatge, ajudants de direcció, actors de doblatge i tècnics de sala. I no podem oblidar la figura del client (qualsevol cadena de televisió, una productora, un director de cinema...), tingui o no uns criteris lingüístics establerts.

La qualitat lingüística final del producte depèn, doncs, de com s'hagi desenvolupat el procés, perquè el corrector només és un element més i el seu grau d'intervenció i de decisió depenen del client.

D'entrada, però, cal dir que no tothom que intervé en un doblatge té prou coneixements lingüístics ni domina prou la llengua per prendre decisions. Això vol dir que habitualment *només* el traductor i el corrector han demostrat la seva solvència lingüística. Contràriament, ni els directors de doblatge, ni els ajudants, ni els actors, ni els ajustadors, han hagut de passar cap prova ni ningú els ha acreditat com a competents.

El procés del doblatge d'un producte, des del punt de vista de la intervenció del corrector i de l'elaboració del guió, passa per tres fases: la prèvia a la sessió de doblatge, el doblatge, i la revisió del producte un cop doblat.

QUADRE 1

La fase: abans del doblatge

<i>Objectiu</i>	«Escriure» la versió catalana dels diàlegs.
<i>Hi intervenen</i>	El traductor, l'ajustador, el corrector.
<i>Què fan?</i>	Crear la versió catalana en tres fases: traducció, ajust i correcció.
<i>El més convenient</i>	Cal que sigui un equip ben consolidat, que tothom sàpiga quina feina fa l'anterior i respecti moltíssim el guió que li arriba. Màxima intervenció del traductor i mínima de l'ajustador i el corrector.

QUADRE 2

2a fase: el doblatge

<i>Objectiu</i>	Dir i interpretar la versió catalana dels diàlegs.
<i>Hi intervenen</i>	El director i els actors (ajudant de direcció i tècnic de sala).
<i>Què fan?</i>	Interpretar (entendre / art i tècnica de representar) amb la veu el que troben escrit respectant el sentit, l'encaix a la boca i la correcció oral.
<i>El més convenient</i>	Si coneixen quin és el procés anterior optaran també per la mínima intervenció possible.

QUADRE 3

3a fase: el visionatge

<i>Objectiu</i>	Comprovar que el procés ha sigut correcte. Introduir correccions si cal.
<i>Hi intervenen</i>	El corrector d'estudi, el director artístic i el client.
<i>Què fan?</i>	Revisar el producte un cop doblat.
<i>El més convenient</i>	Donada la complexitat del procés el millor és la mínima intervenció possible.

El corrector intervé en la primera i en la tercera. Just en aquella fase en què els que hi intervenen són menys competents des del punt de vista lingüístic el paper del corrector, ara, és poc destacat.

4. La traducció

Què fem —o què hem de fer— els traductors d'audiovisuals? Dues coses: primera, veure, escoltar i entendre un producte audiovisual ja existent; segona, crear un text català de característiques equivalents al text original tenint en compte que, després de diverses fases en què nosaltres —en principi— ja no intervindrem, el text en qüestió formarà part d'un producte nou però igualment audiovisual.

4.1. *Veure, escoltar i entendre l'original*

Abans de començar a escriure, els traductors hem de visionar el producte sencer (pel·lícula, documental, etcètera) per tal de:

— Detectar els problemes (lingüístics, argumentals i de tota mena) que haurem de resoldre durant la traducció pròpiament dita.

— Anar prenent una sèrie de decisions que cal aplicar a la traducció des de bon començament i que no es poden prendre sense tenir una idea de conjunt del producte. Em refereixo a decisions que afecten:

- els registres, els tractaments i els idiomes, sobretot quan es donen canvis i contrastos significatius al llarg de la pel·lícula;
- els temps verbals, que fixarem d'acord amb la narració;
- les referències internes del guió, i
- l'estil general (humorístic, melodramàtic, paròdic, realista...).

Insistim en la importància que el traductor miri i escolti en lloc de llegir. Tot i que, a més de la imatge i el so enregistrats en una cinta de VHS, gairebé sempre disposem d'un guió escrit que ens estalvia l'esforç de memoritzar la frase anglesa mentre li busquem una equivalència catalana, la pantalla és l'única que ens dona tota la informació que necessitem per treballar. Cal tenir en compte que només els guions de postproducció transcriuen més o menys fidelment el text original, i nosaltres treballem sovint amb guions de preproducció que no reflecteixen els canvis efectuats al llarg del rodatge ni del muntatge. Una traducció no es considera completa si no recull tot el diàleg intel·ligible de la pel·lícula —tant si està transcrit al guió com si no—, tots els missatges llegibles que apareixen a la pantalla (els inserits), i —segons el producte— la banda sonora.

4.2. Traduir

La pantalla continua sent el punt de referència principal al llarg de tot el procés de traducció. D'una banda, perquè, si el traductor no presta prou atenció a la imatge i al so, als gestos i a les pauses dels actors, la traducció patirà moltes modificacions al llarg del procés de sincronització, i això augmentarà el risc que es produeixin errors d'interpretació del text i que s'hi introdueixin incorreccions gramaticals. De l'altra, perquè no perdre de vista la pantalla és el millor antídote contra els anacronismes i les incoherències de tota mena. A més, la imatge ens recorda constantment que, encara que estiguem posant la traducció «per escrit», el que estem escrivint és un text oral.

La segona fase de la traducció —la traducció pròpiament dita— consisteix a fer una recreació fidel dels diàlegs originals des del punt de vista:

— De la llengua. Com? No dient «savi» quan hem dir «prudent», per exemple, ni

«enviar ningú a la Lluna» per dir que «ha fet mans i mànigues»; fent frases que s'entenguin i no dient que hem deixat la moto «en una altra direcció»; i, no cal dir-ho, respectant la gramàtica i el diccionari.

— De la caracterització. Com? No fent parlar un nen de cinc anys com un vell ni un mecànic com un ministre. Val a dir que la caracterització depèn molt de la capacitat interpretativa de l'actor de doblatge, que és un factor que escapa al nostre control. Tot i això, cada personatge ha de tenir un vocabulari i una sintaxi que s'adiguin amb la seva edat i la seva educació, i això sí que depèn de nosaltres.

— De l'ambientació. Com? Tenint en compte les coses que canvien d'una època a una altra, d'un país a un altre, d'una tradició religiosa a una altra, d'un context professional a un altre, etcètera. Una ambientació versemblant comporta sempre un cert grau de documentació.

— De la intenció. Com? No traint-ne l'esperit, és a dir, traduint la comèdia de manera que faci gràcia i la tragèdia de manera que faci pena, i no a l'inrevés! Per ser fidels a l'esperit, a vegades hem d'alterar la forma, és a dir, adaptar. Les adaptacions poden afectar una paraula o una seqüència sencera, les poden provocar tant elements verbals i culturals com visuals, i es poden donar en tots els gèneres, tot i que, percentualment, la majoria corresponen a l'àmbit de l'humor.

Vegem dos exemples d'adaptació.

En el primer, una dona americana comenta amb el seu fill els problemes que ha tingut per dutxar-se en una cambra de bany de Barcelona. L'objectiu de l'escena és ridiculitzar el personatge. Si comparem les traduccions castellana i catalana, ens adonem que la traducció literal de l'original cau en l'absurd:

24a. — *El baño ha sido toda una aventura. El agua caliente estaba en el lado en el que tendría que estar la fría. Y luego, para acabar de confundir las cosas, no sé por qué hay una letra «C» y en el otro lado una «F».*

— *Frío y caliente.*

— *Ya, pero la «C» significa «frío».*

— *No, es la «C» de caliente. [Es veu que ningú no s'ha adonat que *agua* és femení...]*

24b. — *No saps quina aventura, per rentar-me! L'aigua calenta sortia per on havia de sortir la freda. I, a més, per acabar-me de despistar, a les aixetes, en lloc de dir-hi el què, només hi diu «C» i «F».*

— *Les inicials.*

—Així què, cal saber espanyol?

—No. I no és tan complicat.

Complicat ho és aquest altre exemple, extret, un cop més, de la versió cinematogràfica de la novel·la *Emma*. El que s'ha d'adaptar és una xarada, una endevinalla rimada que convida a formar una paraula llarga endevinant les síl·labes que la integren. En aquest cas, la paraula llarga havia d'estar relacionada amb el matrimoni: la versió anglesa juga amb *court* ('cort') i *ship* ('vaixell') per formar la paraula *courtship* ('festeig'); la versió catalana juga amb *casa* i *ment* per formar la paraula *casament*, i la versió castellana juga amb *corte* i *cortejo* per formar la paraula *cortejo*. Una lectura en veu alta ens indica de seguida quina és la més reeixida tant pel que fa a l'enginy com a la rima i, doncs, la més fidel a l'estil de l'original:

25a. —*La primera muestra la riqueza y pompa de los reyes, amos de la tierra, su lujo y comodidad.*

Un rey muestra su pompa en la corte.

—«Corte».

—*Siguiente. Otra visión del hombre la segunda aporta. Por ahí viene el monarca de los mares.*

¿Y qué trae?

—*¿Una sirena? ¿Un tridente?*

—«Cortejo», *querida. Lo que trae el rey de los mares es un cortejo. Y ahora lo más importante: y ambas se unen. ¡Los dos términos se complementan!*

—«Cortejo» y «corte». «Corte». ¡Hacer la corte!

25b. A la primera, l'home hi guarda filles i esposa i el que té de més preuat entre totes les coses. Les filles d'un home s'estan... a casa.

—«Casa».

—La segona ni es veu ni es toca, però fa el savi savi i el tanoca tanoca. És a dir...

—L'escola? Els llibres?

—La ment, Harriet! El que fa savi el savi és clar que és la seva ment. Va, l'última. Com bous sota el jou. Hem d'ajuntar les dues primeres!

—Doncs «ment» i «casa»... casa... casament!¹

Atès el tema del Seminari, crec que el primer dels quatre punts comentats (llengua, caracterització, ambientació i intenció) mereix una mica més d'atenció.

1. Traducció no ajustada. Hi pot haver lleugeres diferències respecte a la versió emesa.

Que cal respectar la gramàtica i el diccionari és evident, ningú que es guanyi la vida escrivint no ha de fer servir estructures agramaticals ni s'ha d'inventar accepcions que les paraules no tenen. Però la correcció de traduccions planteja un problema molt específic, a saber, que hi ha errors que el lingüista —en teoria— només pot detectar per intuïció, per sentit comú o per experiència, ja que no està obligat a conèixer la llengua original del producte que revisa. Pensem que un lingüista homologat tant pot corregir una traducció de l'anglès com del japonès o del suomi. En aquest àmbit, per tant, el traductor ha d'assumir o hauria d'assumir el cent per cent de la responsabilitat, és a dir, s'ha de saber resistir a les inèrcies que genera el fet de treballar amb dues llengües alhora i, per a més inri, amb mals precedents. Dit d'una altra manera, s'ha de convertir en un filtre que no deixi passar cap calc ni lèxic ni sintàctic.

Els calcs de vocabulari són els més fàcils de detectar; per això només se n'escapa algun de tant en tant; alguna frase feta traduïda com si fos una metàfora inventada per a l'ocasió, per exemple. Els calcs sintàctics, en canvi, sovint costen de veure i, per això mateix, són els que, de mica en mica, s'infilten a la llengua natural.

Quan parlem de traduccions massa literals, en el fons estem parlant de traduccions plenes de calcs —lèxics i, sobretot, sintàctics— i, per tant, de traduccions incorrectes.

5. L'ajust

El guió traduït més el VHS amb la versió original passen a mans de l'ajustador. És l'hora de fer, el que en l'argot de la professió se'n diu «l'ajust».

Què és *ajustar*? És la tècnica que permet: 1) sincronitzar el moviment de la boca del ninot (actor de la pantalla) amb el moviment de la boca de l'actor de doblatge quan diu la frase en català; i 2) adequar l'ordre i el sentit de la frase catalana a l'expressió i la gesticulació del ninot.

Breument: l'ajustador treballa frase per frase tot el diàleg de la pel·lícula mesurant les frases perquè encaixin amb el moviment de boca del ninot. Fa un doblatge previ i privat i posa indicacions al guió —(ON), (OFF), (Gs), (ADLIB), etc.— per als actors i els tècnics.

L'ajustador és el gran desconegut. Oficialment no ha de tenir cap requisit previ. A aquest ofici s'hi arriba per contacte amb la professió. Habitualment, l'ajust el fan directores de doblatge, actors de doblatge, traductors, lingüistes o persones vinculades a aquest món. El grau d'intervenció de l'ajustador depèn de com s'hagi fet la traducció. Una traducció coixa, literal, que hi falti text, dolenta..., obliga a una ma-

jor intervenció de l'ajustador i, per tant, els errors que es poden cometre es multipliquen.

L'ajustador ideal és aquell que respecta al màxim la traducció, quan la traducció està ben feta. I respectar una traducció no vol dir no tocar-la i posar només quatre indicacions al guió, vol dir remenar-la tant com calgui («tant com calgui» pot voler dir 'molt' o 'poc'). Si el traductor ha treballat bé la intervenció serà mínima i es conservarà sempre l'esperit inicial. El millor ajust és aquell que permet que el traductor hi senti la traducció. Si la traducció no és bona, l'ajustador ha d'assumir bona part de la feina de traducció, i en general no està mai prou capacitat per fer-ho. L'ajust és un pas delicat, i el corrector ha d'estar molt al cas de com i qui l'ha fet.

6. La correcció

6.1. *La correcció prèvia al doblatge*

El guió traduït i ajustat s'ha de corregir. A diferència del corrector d'estil, de llarga tradició, el corrector de doblatge, ara, ja no fa la feina de formigueta amb el bolígraf vermell que esmena la plana del traductor. Ben poques vegades hi ha errors d'ortografia en un guió, ben poques vegades hi ha errors gramaticals ni lèxics en un guió ben traduït.

La feina del corrector en aquesta fase és més aviat una feina de control del procés anterior. És a dir, ha de saber qui ha fet la traducció i l'ajust (l'experiència ensenya fins a quin punt una d'aquestes persones pot caure en errors) i comprovar que els criteris, l'esperit que parlàvem abans, s'han mantingut durant tota la pel·lícula. El corrector ha de poder consultar al traductor i a l'ajustador qualsevol dubte que tingui; per tant, és important crear un bon equip. (Cal tenir en compte que quan treballem en el doblatge de sèries d'emissió diària l'equip de traductors i ajustadors es multiplica i hi ha d'haver algú que coordini tota la feina, els criteris i la coherència de l'argument del producte.)

El corrector de doblatge comença sempre fent un visionatge de la versió original. Tot seguit convé fer una correcció simultània del mecanografiat, l'ortografia, la morfosintaxi, el lèxic... Ha de comprovar la qualitat de la traducció i de l'ajust, seguir els criteris lingüístics del client (discutint, si convé, casos concrets) i comprovar que el text sigui coherent i versemblant. Tot seguit fa una llista de noms de lloc i de persona i de paraules de pronúncia complicada amb la transcripció aproximada amb un únic objectiu: que durant tot el doblatge es digui sempre igual, per no confondre l'espectador. Ja tenim el guió a punt per al doblatge.

Hi ha lingüistes que tendeixen a «escriure» el guió marcant les elisions («per'quí», «per'llà», «per'xò»). Personalment crec que això afavoreix, encara més del que ho patim, que l'actor de doblatge llegeixi el text i no el digui de memòria. Un bon actor de doblatge no necessita cap d'aquestes indicacions perquè s'aprèn el guió i el diu, i per tant produeix frases espontànies, ben entonades i que seguiran les lleis fonètiques.

Quan la traducció està ben feta però l'ajust no, el corrector ha de recuperar la traducció tenint en compte la llargada de les frases. Si ni la traducció ni l'ajust no s'han fet bé, el procés es complica, però val a dir que els mecanismes de control que s'han establert amb les proves d'homologació de traductors fan gairebé inviable aquesta possibilitat.

6.2. *La correcció durant la sessió de doblatge*

La intervenció del corrector en aquesta fase és pràcticament nul·la, i a això cal sumar-hi el fet que el corrector no intervé en la selecció dels actors.

En els inicis del doblatge en català, el lingüista assistia a les sessions d'enregistrament. Ara no. La relació que s'estableix amb el director de doblatge quan té un dubte o vol introduir un canvi al guió es fa per telèfon. És, doncs, quan el lingüista intervé menys, però segurament és la feina més difícil perquè ha de convèncer els actors i el director que el que diu el guió és correcte i que res no s'hi ha posat de manera gratuïta.

És fàcil demanar-se per què, si és el pas més perillós, el lingüista no és a sala. Arribats a un punt determinat, va semblar que els actors ja n'havien après prou. La realitat és que els actors més veterans no toleraven amb prou paciència la presència del corrector, alentia les sessions d'enregistrament, i les relacions no eren les més cordials.

Actualment, bona part dels actors estan instal·lats en una posició de mínim esforç. I si tenim en compte que un actor de doblatge quan entra a la sala no ha vist la pel·lícula i no fa el doblatge seguint l'ordre de l'argument, el resultat que en podem obtenir és un producte que sí que ha traït l'esperit de la traducció, cosa que comprovem diàriament.

6.3. *La correcció posterior a la sessió de doblatge*

Si bé el lingüista ha desaparegut de les sales d'enregistrament s'ha conservat, amb bon criteri, el costum que el corrector faci una revisió posterior a la sessió de doblatge (val a dir que no tots els clients tenen aquest bon costum).

Ara és quan tenim la possibilitat d'esmenar (mai al cent per cent, però) els errors comesos durant l'enregistrament. El lingüista pot demanar que es canviï tot el que sigui incorrecte pel que fa a llengua (canvis introduïts a sala, errors del guió, qüestions de pronúncia, ambigüitats...), però el corrector no és el responsable de la interpretació dels actors. El responsable final del producte és el director artístic de l'estudi de doblatge (o el director de cinema), i tots els errors que tinguin a veure amb la mala interpretació del text (en el doble sentit del verb *interpretar*) s'han d'atribuir al col·lectiu d'actors i directors.

Correcció i seguiment de la publicitat

Maria Alba Agulló

Assessorament Lingüístic de Televisió de Catalunya, SA

Maria Alba Agulló Cervera (Barcelona, 1954) és llicenciada en filologia hispànica per la Universitat Autònoma de Barcelona. Professora de BUP i COU del 1978 al 1983. En aquest mateix període imparteix cursos de llengua catalana per a professorat a l'Institut de Ciències de l'Educació de Barcelona. Des del 1983 treballa, amb dedicació exclusiva, a Televisió de Catalunya en el departament d'Assessorament Lingüístic: del 1992 al 2002 n'ha estat la coordinadora general, i des del mes de setembre de 2002 n'és la cap. Ha elaborat ponències per a diversos postgraus i organismes acadèmics i és coautora dels llibres *Ara*, *Puntal 1* i *Puntal 2* (Ed. Vicens Vives).

Actualment, Televisió de Catalunya (TVC) emet ininterrompudament tant al Canal 33 / K3 com a TV3. I tenim, també, els portals de notícies, les webs de programes, el canal per satèl·lit, TVC Internacional, els xats...

El departament d'Assessorament Lingüístic intervé en aquest conjunt de programació des de diverses àrees. I aquestes àrees inclouen gèneres diversos. Més ben dit: tots els gèneres. A vista d'ocell, i pel que fa als registres lingüístics, TVC és, ara, un món en petit. Les diverses àrees tenen condicionaments diferents i, per tant, requereixen diferents enfocaments.

Les àrees són: Producció Aliena, on es concentra la revisió dels productes doblats als estudis; Producció Interna, que comprèn la revisió de tota la programació pròpia i de les productores externes; Informatius, Comercial i la secció de seguiment posterior dels espais, sobretot dels directes i de les intervencions de presentadors, corresponsals i col·laboradors diaris.

Faig aquesta breu descripció de l'àmbit lingüístic a TVC per situar la publicitat

en aquest conjunt i per emmarcar-la adequadament en les característiques d'adaptació dels missatges que la determinen.

I encara una reflexió prèvia: la revisió dels anuncis demana una perspectiva diferent de la revisió de la resta de productes. La televisió necessita la publicitat. La negociació a través del diàleg constant amb els «creatius» i el recurs de l'argumentació porten molts més èxits que el rebuig concloent d'una proposta. Provaré d'anar il·lustrant amb exemples tot aquest procés.

Un altre tema d'anàlisi seria la descripció de la llengua dels anuncis, però crec que se'n ha convocat aquí per presentar casos significatius de correccions proposades i, alhora, criteris de correcció.

De tota manera, si esteu interessats en aquest camp, podeu consultar les referències bibliogràfiques especialitzades que figuren al final d'aquest text.

A Comercial, es fa un servei d'assessorament previ traduït, majoritàriament del castellà al català, les locucions i les sobreimpressions de tots els espots, revisant els anuncis ja creats en català i fent observacions sobre dicció als sonoritzadors.

Quan els espots arriben acabats, se'n fa un dictamen de qualitat lingüística (dicció, sobreimpressions) i es demana de refer les irregularitats o les deficiències que s'hi detecten. El lingüista també participa en la comissió de consulta per vetllar per la forma i el contingut dels anuncis.

Una característica específica d'aquesta secció és la immediatesa: en el 80 % dels casos no es pot complir el marge de vint-i-quatre hores d'antelació per revisar el text. I una altra és la conseqüència econòmica que un error del lingüista pot tenir per a l'agència.

El percentatge de revisió és del 100 %, tant de locució com de sobreimpressió.

Aproximadament, un 15 % dels espots revisats prèviament arriben, gravats, amb errors lingüístics (errors que no eren als textos corregits o traduïts per nosaltres). Però poden ser detectats i refets en la majoria dels casos (si no immediatament, sí en un termini de la promoció raonable, o per a una segona emissió).

La situació de la llengua a Comercial podem dir que ha millorat molt els últims anys. En els aspectes següents:

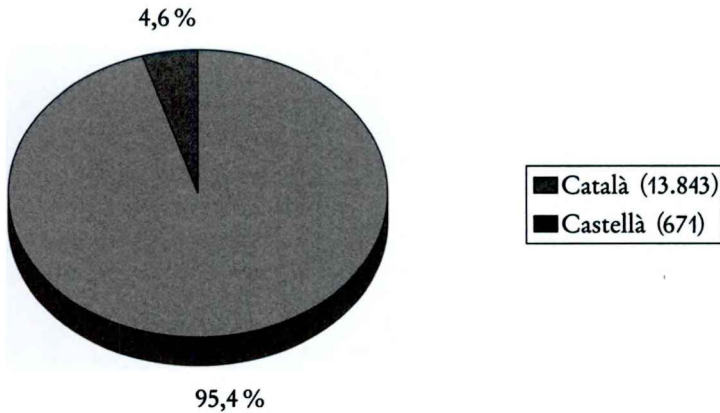
a) Gairebé el 100 % dels espots emesos han passat per revisió (vegeu el quadre 1) i s'ha potenciat el contacte directe amb les agències i els «creatius».

b) Hi ha hagut un progrés clar en la fonètica dels sonoritzadors, tot i que és un camp en què cal continuar treballant, perquè la majoria de sonoritzacions vénen fetes de Madrid (i es revisen per telèfon) i les agències insisteixen que volen la mateixa veu per a la campanya a Madrid i a Barcelona, com a identificació de marca.

c) El nombre d'anuncis en castellà s'ha reduït aproximadament a un 4 % (tot i

QUADRE 1

Espots emesos per Televisió de Catalunya durant el mes de setembre de 2002

que en les dates al voltant de Nadal, la proporció és molt superior per la publicitat de joguines; vegeu el quadre 2).

Tot i aquests progressos, els objectius prioritaris continuen sent els següents:

a) Exigència en la dicció. No es treballa amb locutors homologats, i s'ha d'anar fent entendre que un spot amb deficiències fonètiques pot arribar a ser perjudicial per al producte anunciat i que el rigor estètic ha d'anar acompanyar del rigor lingüístic. Exemple: es va fer notar que *sabor* pronunciat incorrectament «sabó» en un anunci volia dir tota una altra cosa.

En aquest sentit, destaquem que en les jornades Llengua i Ciutat (del mes de maig de 2002), convocades pel Centre de Normalització Lingüística de Barcelona per recollir necessitats dels mitjans i altres àmbits, es va insistir, des de TVC, que seria molt convenient que les institucions establissin cursos d'homologació per a sonoritzadors de publicitat, ja que nosaltres, en aquest cas, podem assessorar i fer els informes corresponents, però no podem vetar veus (cosa que sí que es pot fer en doblatge, per exemple).

b) Insistència que es redueixi el nombre d'espots en castellà (i trencar, així, la servitud del bilingüisme): és important aportar alternatives imaginatives per convèncer de la força que té el reclam del missatge pensat en català en l'audiència de TVC. L'eslògan està limitat, d'una banda, per l'espai material i, de l'altra, per l'essència mateixa de la idea primera en què s'ha creat. I aquestes dues limitacions fan difícil la feina de l'assessor. Alguns dels casos d'anuncis en castellà són institucionals: comuni-

QUADRE 2

Espots emesos per Televisió de Catalunya durant els anys 2001 i 2002

	2001							2002						
	Català	%	Castellà	%	Total	% mitjana català	% mitjana castellà	Català	%	Castellà	%	Total	% mitjana català	% mitjana castellà
Gener	10.234	94,34	614	5,66	10.848	94,34	5,66	9.863	96,0	388	4,0	10.251	96,0	4,0
Febrer	11.145	94,39	662	5,61	11.807	94,36	5,63	12.834	96,1	521	3,9	13.355	96,1	3,9
Març	12.214	91,23	1.174	7,78	13.388	93,32	6,35	14.049	92,8	1.098	7,2	15.147	94,8	5,2
Abril	11.560	96,04	476	3,95	12.036	94,00	5,75	14.029	94,3	846	5,7	14.875	94,8	5,2
Maig	14.261	94,83	777	5,17	15.038	94,16	5,63	13.595	94,8	753	5,2	14.348	94,8	5,2
Juny	13.108	89,99	1.457	10,00	14.565	93,47	6,36	12.849	91,7	1.165	8,3	14.014	94,3	5,7
Juliol	10.634	92,61	849	7,39	11.483	93,34	6,50	11.994	94,5	692	5,5	12.686	94,3	5,7
Agost	7.273	93,89	473	6,11	7.746	93,41	6,46	8.310	93,1	619	6,9	8.929	94,2	5,8
Setembre	12.194	93,45	855	6,55	13.049	93,41	6,46	13.843	95,4	671	4,6	14.514	94,3	5,7
Octubre	11.868	92,35	984	7,66	12.852	93,31	6,59							
Novembre	11.046	82,87	2.283	17,13	13.329	92,36	7,54							
Desembre	12.844	79,58	3.295	20,42	16.139	91,30	8,62							
Total	138.381		13.899		152.280									

Barcelona, 2 d'octubre de 2002

tats autònomes, jocs d'atzar; d'altres, de personatges testimonials coneguts en altres cadenes, com José Coronado; d'altres encara, d'algunes marques multinacionals, i alguns simplement inclouen un petit missatge en anglès o en italià, com ara el de pastes Buitoni.

c) Insistència de traduir al català els «genèrics» (noms comuns que acompanyen les marques: «sazonadores Avecrem»...). Es recalca sempre, des de Comercial, que la gent que compra no associa el producte exactament al genèric: aquesta proposta, quan és acceptada i compresa, fa augmentar la presència del català en publicitat.

d) Insistència en l'adaptació fonètica de les marques: H&S, BBV... Es procura sensibilitzar les agències que, per respecte a la llengua, algunes paraules s'han de traduir, com es faria si s'exportés l'espòt fora de l'Estat espanyol).

* * *

Espero haver-vos pogut aportar alguna pauta del que suposa la revisió dels eslògans i algun punt de reflexió sobre l'adaptació lingüística en publicitat.

Referències bibliogràfiques

- MARTÍNEZ, Quilo. *Aprenquem a llegir la publicitat: Anàlisi de la tècnica i el llenguatge publicitaris*. Vic: Eumo, 1996.
- PONS I GRIERA, Lídia. «Els recursos lingüístics en el missatge publicitari». A: *Actes del Desè Col·loqui Internacional de Llengua i Literatura Catalanes* [Frankfurt del Main, 18-25 setembre 1994]. Vol. III. Barcelona: Abadia de Montserrat, 1996, p. 297-306.
- «Diversitat de recursos i intertextualitat en el discurs publicitari». A: MESEGUER, Lluís; VILLANUEVA, María Luisa [ed.]. *Intertextualitat i recepció*. Castelló de la Plana: Publicacions de la Universitat Jaume I, 1998, p. 287-339.
- «Valor referencial i contextualitzador de la imatge en la publicitat». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* [Barcelona], núm. 40 (2000): *Homenatge a Arthur Terry*, vol. 4, p. 255-282.
- «Presència d'altres llengües a la publicitat en català». *Estudis de Llengua i Literatura Catalanes* [Barcelona], núm. 44 (2002): *Miscel·lània Giuseppe Tavani*, vol. 3, p. 323-343.
- TORRENT, Anna M. «Els espòts». A: BASSOLS, Margarida; RICO, Albert; TORRENT, Anna M. [ed.]. *La llengua de TV3*. Barcelona: Empúries, 1997, p. 119-143.
- *La llengua de la publicitat*. Barcelona: Publicacions de l'Abadia de Montserrat, 1999.

La correcció d'informatius a Televisió de Catalunya

Teresa Maria Castanyer

Servei d'Assessorament Lingüístic d'Informatius (TVC)

Teresa Maria Castanyer i Bachs (Girona, 1943) és llicenciada en filologia romànica per la Universitat de Barcelona. Professora d'ensenyament secundari entre 1966 i 1985, i traductora d'italià, francès i espanyol, des del març de 1985 és correctora als Serveis Informatius de Televisió de Catalunya. Ha participat en diversos seminaris, taules rodones i cursos de postgrau sobre correcció en els mitjans de comunicació.

Introducció

La secció de correctors dels Serveis Informatius de Televisió de Catalunya (TVC) s'encarrega de corregir els textos orals i escrits dels programes diaris i no diaris generats pels departaments d'Informatius i d'Esports. Entre els programes diaris hi ha les diverses edicions del *Telenotícies* i *Els esports*. I els espais no diaris inclouen, entre altres programes d'Informatius i d'Esports, *30 minuts*, *60 minuts*, *Àgora*, *Parlament*, *Motor a fons*, *Temps de neu...*, i també els especials (nits temàtiques, nits electorals, documentals històrics...).

També intervenim en la correcció dels textos escrits de la informació meteorològica (llistes de topònims que el telespectador veu a la pantalla, la informació destinada al teletext...). En canvi, no podem corregir *a priori* la intervenció dels meteoròlegs en l'espai *El temps*, perquè és un discurs improvisat. Se'n fa un seguiment, que també es fa dels altres programes, ja que, tot i que hi ha una correcció prèvia, hi pot haver improvisació, connexions en directe, canvis de text a última hora, etcètera.

Alguns trets freqüents en el llenguatge periodístic

Un dels aspectes que observem és l'ús gairebé exclusiu —«l'abús», en podríem dir— d'unes paraules en detriment d'unes altres. No són paraules que al redactor li semblin més correctes, ni més «catalanes», ni més precises. Simplement són paraules que potser un dia es van fer servir per evitar una repetició, i que han fet fortuna i s'han anat repetint en el llenguatge periodístic. Per exemple:

— *produir-se* («produir-se un accident», «produir-se un incendi», «produir-se una reunió», «produir-se una lesió»...);

— *celebrar* («celebrar una reunió», «celebrar un partit de futbol», «celebrar una cursa atlètica»...).

Passa una cosa semblant amb algunes paraules, absolutament correctes, però que en substitueixen sistemàticament unes altres, també correctíssimes i molt més freqüents en la llengua oral. No hem d'oblidar que el llenguatge dels informatius de televisió és oral, encara que els textos s'hagin escrit abans. Algunes d'aquestes paraules són *iniciar*, *finalitzar*, *proper*, *gratis*..., i el corrector procura introduir en el text formes més habituals en l'oralitat, com poden ser *començar*, *acabar*, *de franc*... En el cas de *proper*, si es tracta d'una referència d'espai, es pot canviar per *pròxim*, *veí*, *a prop*, *a la vora*... i, en expressions temporals, el més habitual és dir *dilluns que ve* i no pas *el proper* o *el pròxim dilluns*.

Una altra qüestió que pot plantejar problemes són els calcs d'altres idiomes, causats per una traducció massa precipitada d'un text d'agència. Per exemple, per influència de l'anglès podem trobar *vols domèstics* ('vols interiors'), *evidències* ('proves'), *cort* ('tribunal')... Podem trobar aquesta mena de calcs també en frases fetes. En un reportatge traduït del francès, una persona explicava que els dies que no anava a treballar *s'ocupava del seu interior*. Una ràpida consulta al diccionari ens va aclarir que l'equivalent en català era *fer dissabte* o, si es vol, *fer les feines de casa*. En aquest cas, com que *ocupar-se de l'interior* no volia dir res, vam detectar de seguida que alguna cosa fallava; però hi ha calcs molt traïdors, perquè la frase traduïda té un sentit, tot i que no el sentit de l'original. Són els coneguts i temuts *falsos amics*.

També hem de procurar que les frases no siguin massa llargues. En un text escrit, el lector sempre pot tornar enrere si perd el fil, però això no és possible en un text oral. Si, en algun cas, el redactor ha construït una frase massa complexa, amb una llarga successió de subordinades, la intervenció del corrector sol ser convertir la frase llarga en dues o més de curtes.

En un altre ordre de coses, intervenim també en la correcció de determinades pronúncies errònies: paraules compostes que han de mantenir dues vocals tòniques

i es llegeixen neutralitzant-ne una (*portaveu* o *Collserola* es llegeixen a vegades amb el fonema /u/ a la primera síl·laba) o sonoritzacions incorrectes (més d'una vegada hem sentit *pont aeri* o *durant anys* sense emmudir la /t/). Parlem, és clar, de les variants dialectals en què es donen aquestes característiques.

Les presses en la correcció

Les presses afecten sobretot els programes diaris, perquè molt sovint es corregeixen els textos molt poca estona abans de l'emissió. En aquests casos, pot passar que un error no en deixi veure un altre de la frase següent, o que la vista ens enganyi i llegim «generalització» on hi ha escrit «generlització». Naturalment, el locutor no llegirà pas la forma incorrecta, però nosaltres hauríem hagut de deixar el text perfecte, perquè, a més de ser un text oral, és un text que es pot llegir per mitjà del teletext.

Les presses també ens fan deixar paraules o construccions que ens consta que no són incorrectes, però que no ens acaben de fer el pes perquè estem segurs que hi ha una solució millor. Indefectiblement, al cap d'una estona, o d'uns dies, trobem aquella solució que ens hauria anat de primera.

També a causa de les presses hi ha el risc de fer correccions innecessàries, quan no estem segurs que una paraula, o una frase, sigui correcta, no tenim temps de consultar diccionaris, i la canviem per una altra. Després, quan el telenotícies ja s'ha emès, fem la consulta corresponent i ens adonem que no calia fer el canvi.

Adaptació de noms propis estrangers

D'entrada, tenim els noms propis que tenen forma tradicional en català, i que, per tant, no presenten cap mena de problema: *El Caire, Nàpols, Atenes, Jerusalem, Aristòtil, Carlemany...* També és poc problemàtica la grafia dels noms propis sense tradició en català, però corresponents a llengües que fan servir l'alfabet llatí: *Manchester, Wiesbaden, Helmut Kohl...* I, respecte a la pronúncia, si sabem com és en la llengua original, ho indiquem als locutors, i, si no, els diem que ho llegeixin «a la catalana».

La dificultat més gran la trobem en els noms propis de llengües que fan servir alfabets diferents del llatí. En el cas del rus, tenim unes indicacions de transcripció, amb llistes de noms. En altres idiomes, les nostres fonts són diverses: consultes a experts, comparació entre diverses agències de notícies, recerca per Internet...

Els programes infantils i juvenils com a generadors de llenguatge i la correcció lingüística

Glòria Torra

Servei d'Assessorament Lingüístic de programes de producció pròpia (TVC)

Ton Leonart

Club Super 3

Glòria Torra Pujadas (Barcelona, 1956) és llicenciada en filologia catalana per la Universitat Autònoma de Barcelona. Des del 1979 fins al 1989 ha estat professora de llengua i literatura catalanes de BUP i COU, i durant el curs 1983-1984 n'ha estat coordinadora i directora en funcions. Des del 1983 és correctora i assessora lingüística de programes de Producció Interna de Televisió de Catalunya. Coordinadora del Servei d'Assessorament Lingüístic de Producció Interna des del 1992. Ha exposat ponències per a postgraus a la Universitat de Lleida.

Ton Leonart Silvestre (Sabadell, 1948) és llicenciat en psicologia per la Universitat Autònoma de Barcelona. Traductor, ajustador, actor i director de doblatge de pel·lícules, sèries, documentals i programes de televisió en català, espanyol i anglès, des del 1991 és guionista i coordinador de guions del programa *Club Super3*, de Televisió de Catalunya.

En la secció de producció pròpia corregim els guions dels programes i fem el seguiment dels programes ja emesos, perquè cada vegada n'hi ha més que es fan en directe i, per tant, hi ha més improvisació. També assessorem els guionistes, els presentadors i els col·laboradors dels programes: fonètica, transcripcions, fraseologia, terminologia...

Sovint treballem en equip, en el sentit que comentem els problemes i prenem una decisió per consens.

També, si hi va bé, donem més d'una solució perquè el guionista triï la que més li convingui.

Actualment revisem uns quaranta programes de característiques molt diverses i que comprenen gairebé tots els registres.

D'aquests programes, *Club Super3*, *3xl.net*, *Sputnik*, *No n'hi ha prou!* i *Web clip* són propis de la producció infantil i juvenil.

El *Club Super3* com a generador de llenguatge

El *Club Super3*, al marge d'altres funcions com ara la lúdica (entreté), la social (integra) i l'econòmica (convida), exerceix, pel fet d'anar íntimament lligat a un mitjà de comunicació de masses com és la televisió, la funció de transmissor de valors ètics i estètics d'una manera especialment intensa i eficient. Entre aquests valors destacarem aquí els de caràcter lingüístic, als quals atorguem una importància cabdal a l'hora d'establir prioritats, ja que, com que ens adrecem al públic infantil i preadolescent, som plenament conscients de la influència que podem exercir sobre el desenvolupament de la seva parla i, per extensió, sobre l'evolució de la llengua.

Conscients d'aquest repte —i d'aquesta responsabilitat— procurem mantenir, tant en el llenguatge com en altres aspectes, el difícil equilibri entre l'atracció que suposa, d'una banda, la innovació i la sintonia amb les actituds transgressores pròpies de l'edat i, de l'altra, el risc de rebuig que comportaria una proposta més acadèmica i conservadora.

Canals de comunicació

Malgrat que el *Club Super3* disposa, a part de la pantalla, de diversos canals de comunicació gens negligibles (entre altres, *La Revista dels Súpers* —amb 22.000 exemplars de tirada mensual—; la web —amb una mitjana de pàgines descarregades bas-

tant superior als dos milions al mes—; el Club pròpiament dit —amb 45.000 cartes enviades als socis, anomenats *súpers*, també cada mes—), ens centrarem a descriure els criteris que seguim en el llenguatge emprat en el programa televisiu, atès que és per aquesta via per on les pautes lingüístiques es transmeten d'una manera més viva, eficaç i massiva, i el lloc des d'on marquem les directrius que se seguiran en els altres canals de comunicació.

Criteris bàsics

El programa és seguit majoritàriament per un públic que va dels tres o quatre anys als dotze o tretze. Tot i que aquest interval d'edat inclou, per força, una considerable varietat de nivells de llenguatge (als quals s'han d'afegir les diferents característiques sociolingüístiques dels telespectadors), hem optat per un llenguatge que podríem denominar «adult», sense tons paternalistes (mai no ens adrecem als nens col·lectivament, sinó individualitzant-los en segona persona del singular) ni concessions a formes lèxiques suposadament més entenedores per als menuts (l'ús de diminutius, per exemple, queda del tot descartat). També mirem d'evitar formes sexistes, discriminatòries o marcades per prejudicis que considerem gratuïts o directament indesitjables.

En altres paraules, procurem dirigir-nos a un públic que idealment definiríem com a preadolescent i catalanoparlant.

Criteris de correcció

Quan als lingüistes ens arriba un guió del *Club Super3*, hi posem una atenció especial en la correcció, precisament perquè va adreçat a un públic infantil. Procurem que sigui una llengua viva, col·loquial, però correcta, i evitar els castellanismes. Mirem de fer-la tan genuïna com podem. Mirem de fer servir dites populars, frases fetes, cançons tradicionals.

Donem alternatives per mirar d'enriquir el vocabulari.

A partir del prefix *super-*, s'han anat formant paraules. De vegades s'ha substantivat —els *súpers*, el nom del club (*Super3*) i d'altres—, però en general es fa servir com a prefix per a tot (*superautomàtic...*).

Juguem molt amb la formació de paraules, a partir de la composició i derivació.

Diversos personatges, diferents llenguatges

Tenim l'avantatge de disposar d'un petit estol de personatges als quals podem atribuir maneres de parlar diferents, i cobrir així un ventall més ampli i variat de nivells de llenguatge i de registres.

Aquí en teniu una petita descripció:

a) La *Bibiana*. És la presentadora del programa i representant del Club. S'adreça als súpers en un to desimbolt, directe i en un llenguatge sense connotacions especials. S'intenta que el llenguatge sigui clar, col·loquial i directe.

Fa servir sovint el prefix *super-*. Per exemple, no diu mai «és molt impressionant», sinó que diu «és superimpressionant».

Als nens, sempre els anomena *súpers*.

Altres exemples:

- «la *Supertomaticada*»;
- «un aplaudiment *supermegamaxifort*»;
- «un aplaudiment sord *supermegamaxiultrafort*».

b) El *Krust*. És l'heroi —amb trets humorístics propis d'un antiheroi— que té certs poders sobrehumans. Parla en un llenguatge més aviat esquemàtic, gairebé telegràfic, net i contundent. Les frases són curtes, sense articles; evita les subordinades.

Té el costum d'afegir sinònims a algunes paraules, sobretot als verbs. També introdueix en cada esquetx almenys una dita o una frase feta.

Exemples:

- «Krustiola, servei de berenar *per favor - sisplau!*»;
- «Club Super3, *llar-casa* de tots els súpers»;
- «Jo, companys, *agafaré-atraparé* el tren».

c) El *Lèmak*. És l'internauta i reporter del Club. Quan exerceix d'internauta moment-se amunt i avall per les webs d'Internet, el seu llenguatge inclou paraules i expressions —ocasionalment fins i tot tècniques— que fan referència a aquest mitjà. Quan fa de reporter (i se situa en el món real) parla d'una manera més directa, sense connotacions.

Exemples:

- en lloc de dir «ostres», diu «repíxels»;
- «per tots els bits!», «per tot els *banners!*», «per tots els xats en arameu!»;
- «que no se t'adormin els bits!».

d) La *Ruïnosa*. És la bruixa dolenta del programa, l'enemiga ferotge de tots els valors que defensa el Club Super3. Això ho reflecteix el seu llenguatge, sovint agres-

siu, transgressor i fortament despectiu envers els súpers. Precisament és la seva desmesura la que ens permet adjudicar-li un llenguatge més acolorit, complex i literàriament ric.

Per dirigir-se als súpers fa servir expressions despectives: «Hola, caganius», «petarrells», «mosquits sense cervell», «llufetes escarransides»...

Com que és molt exagerada posa els prefixos *giga-* (*gigaespaterrant*) i *mega-* («sóc *megatotal*») davant d'algunes paraules. Li agrada Hollywood i el *glamour* en general; així doncs, incorpora al seu vocabulari paraules i expressions en anglès o francès, com ara *very cool*, *fashion*, *my darling*.

Exemple: «Hola, petits canapès d'energumen repentinat. Que heu vist el tomàquet superfastigós? És que preparo una megaamanida de *crudités* a la *Gratandoux*...»

e) La *Superè*. Personatge electrònic en forma d'estrella parlant. Té coneixements enciclopèdics sobre tots els aspectes de l'univers, coneixements que transmet als súpers, especialment als més petits, en un llenguatge senzill i entenedor. (Val a dir que és per raó dels continguts que s'adreça a un públic més infantil, no pas pel llenguatge que emprà.)

També fa servir el prefix *super-* i no utilitza paraules malsonants.

f) El *Mega Zero*. És l'altre enemic del Club Super3, aquest en forma de virus electrònic. Barroer i mal educat, parla un llenguatge simple i primitiu, amb expressions fins i tot grolleres i un pèl escatològiques.

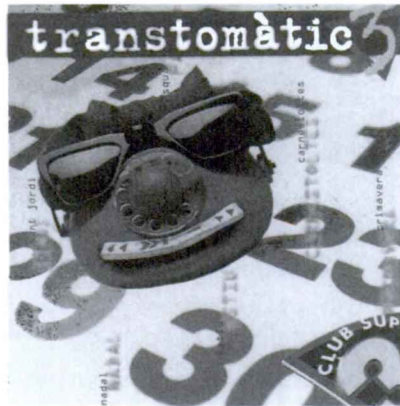
Parla poc i d'una manera telegràfica.

Al final de cada frase acostuma a riure malvadament.

Exemple: «Club Super3, club de rates de claveguera. Us deixaré ben perfumats! Ha, ha, ha!»

g) El *Tomàtic*. Ésser biònic, mig tomàquet, mig telèfon (amb contestador incorporat) que atén les peticions d'imatges que els súpers li fan arribar per via telefònica. Té un to absolutament informal i desenfadat, que ratlla en el surrealisme. Ell (i el seu cosí —un personatge gairebé idèntic a ell en la secció de presentació de videoclips «Top Ten Tomàtic»—) és el que més a prop se situa de la frontera de la correcció lingüística, perquè incorpora formes de l'argot juvenil, especialment el musical.

El Tomàtic fa servir un llenguatge estàndard juvenil. En el vocabulari, sovint hi surten termes relacionats amb els tomàquets o derivats com ara el *quètxup*.

Exemples:

- «Hola, tomàtiques»;
- «Transtomàtics»;
- «Les Backstreet Tomatoes».

h) El *Cosí*. És el cosí del Tomàtic, que el considera un «passota» i un autèntic zero a l'esquerra. Fa servir un argot juvenil molt actual.

Exemples:

- «No em *ratllis*»;
- «On són les *xurris*? Veig molts tomàquets i molt poques fans»;
- «*Destroyer*», «*Ni flowers*», «*Verigut*», «*Top Ten amb kalité*».

Molts noms dels apartats del programa, concursos o discos compactes que pertanyen al Club Super3 estan formats per composició.

Exemples:

- Apartats: «Clissaiclica», «Quinclipvols», «Topmissatges»;
- CD com ara *Apasupersom-hi!*, *Clubisupersom*, *Acuitacantar*;
- Concursos: *Cadasuperpintaunpeix*, *Superxupipinta*.

Casos que requereixen diversos nivells de correcció:

- Ai, ai, ai! M'estan matxacant viu!
- Ai, ai, ai! Que se'm mengen de viu en viu!

- Cregut! Pallús! Sebós!
- Cregut! Pallús! Greixós!

- Ei, bitxos! Expobitxàlia, la fira de bitxos domèstics.
- Ei, cuques/bestioles! Expocucàlia/Expobestiàlia, la fira de cuques/bestioles domèstiques.

- Porta les orelles al Teatre Nacional de Catalunya, súper! Les necessitem perquè escoltis una pila de veus famoses...
- Treu-te la son de les orelles i vine al Teatre Nacional de Catalunya, súper! Afinals bé perquè necessitem que escoltis una pila de veus famoses...

- Imagina't com seran els tres junts!
- Imagina't com deuen ser tots tres junts!

Els topmissatges

Són missatges de mòbils que rep el Tomàtic. Es reben tal com escriuen els nanos. Com que n'hi ha que surten per pantalla i fa mal d'ulls veure'ls escrits tal com es reben, vam decidir corregir-los, però no és gens fàcil determinar el que es corregeix i el que no.

Té molt a veure amb la immediatesa de la comunicació i d'estalvi de diners, per això escriuen abreujat, sense signes de puntuació, sense accents, ni apòstrofs, ni guionets i fan servir l'SMS.

És evident que els mateixos nanos no escriuen així quan escriuen un correu electrònic.

Exemples dels missatges de mòbils, tal com ens arriben:

— «EI COMPANYS! Que sou uns superamics; què hem regaleu pe'l meu cumple? MUAkss!!! La vostre [sic] POLLET!»;

— «AKET missatge ES per LA laura I I MIRIAM a vere QUAN podrem PARLA kom AMIGES?DEwss»

Programes juvenils

Sputnik

Programa musical adreçat a un públic juvenil, i per tant amb un vocabulari molt col·loquial i ple d'argot.

Va començar sent un programa que s'adreçava bàsicament a la població juvenil i s'emetia cada dia, i actualment va adreçat al que podríem anomenar «una segona joventut» (entre vint-i-cinc i trenta-cinc anys). S'emet un cop a la setmana.

Aquest programa musical permet treballar un argot juvenil generacional.

D'altra banda, la temàtica estrictament musical, l'oralitat, una certa informalitat i el propòsit informatiu i divulgatiu d'aquest programa defineixen un determinat registre lingüístic que obliga a fer servir sovint un llenguatge especialitzat, ple de tecnicismes. El problema és que es tracta d'un llenguatge absolutament dominat per l'anglès i, encara que a molta distància, pel castellà.

La gran majoria dels noms dels diferents estils i ritmes musicals són anglesos: *hip hop, house, country, metal, pop rock, new age...*

Altres termes relacionats amb la música també en anglès: *sampler* ('mostra'), *boot-*

leg (són manipulacions fetes sense permís dels autors, més o menys 'disc pirata'), de *rap* ('cop rítmic', 'soroll') en fem el verb *rapejar*, *discjòquei* (ja catalanitzat).

El català encara no genera el seu propi argot musical de carrer.

Les promotores de concerts anomenen gairebé totes les activitats amb noms anglesos: «Festival *Primavera-Sound*», «*Doctor Music*» (d'Escalarre).

La Sala Razzmatazz, l'antic Zeleste, deu el seu nom a una paraula anglesa que més o menys vol dir 'xivarri' i aquesta sala organitza un cicle per presentar bandes musicals noves que es diu *Flavour of the mounth*.

De vegades fem servir la paraula anglesa i la traducció corresponent per veure si arrela: *single* ('[un] senzill'), *CD* (*compact disk*, 'disc compacte'), *LP* (*long play*, 'llarga durada'), *rapper* ('recitador', 'raper').

També es fa servir el nom de l'instrument per designar l'instrumentista: el *guitarra*, el *bateria*, el *saxo*. Però, en canvi, el *teclista* és el que toca el teclat, i no es diu «el teclès», com en el cas del *pianista*, que no es diu «el piano».

No n'hi ha prou!

És un programa musical, adreçat a un públic jove català de discoteca, per difondre la música catalana i més comercial.

Es busca la fidelització del públic seguidor a través de l'humor, i a través dels presentadors es fan uns reportatges que contenen informació i humor.

Aquests presentadors hi intervenen més com a personatges que com a presentadors, i, per tant, la dicció de cadascun s'ajusta a l'àmbit «social» que volen representar.

Els presentadors van per tota la geografia catalana; per això es poden sentir diferents dialectes, tant pel que fa als grups musicals com a la gent que entrevisten. Hem sentit gent de Fraga, de la Vila Joiosa (Marina Baixa), de l'Hospitalet de Llobregat, de Barcelona, de Banyoles, de Lleida, de Palma...

Quan els presentadors parlen amb la gent del carrer és quan sentim més argot juvenil: *pillar*, *iu-iu* ('desmai') i molts altres castellanismes. El grau d'improvisació és més gran i de vegades, per mimetisme, el presentador repeteix la paraula incorrecta que ha dit l'entrevistat.

El vocabulari que fan servir els presentadors és el mateix que majoritàriament fa servir la joventut catalana.

Exemples:

- «paio», «rotllo», «canya», «marxa», «flipant», «supersexy»;
- «He pillat aquest dj» ([,di'ʒej]);
- «No em vaig menjar ni un torrat»;
- «No et tallis»;
- «Res, xato, és que estic colada pels teus ossos!»;
- «Una de les coses més guapes de *the loft* [una part de l'antic Zeleste] són els *flyers* com aquest en què anuncien les seves festes».

Com que també se centra en el món musical, ens trobem que hi ha una forta presència d'anglicismes i termes d'argot musical:

- música *cool*: «guai, però amb classe»;
- «3D», «performances», «clips»;
- «freak», «freaky»;
- «una rave catòdica no recomanada per a *barbies*»;
- emfatitzen les exclamacions amb molts «!!!!!» o allargant les lletreeeeeees;
- l'acrònim NNP! ('No N'hi ha Prou!'), que és el títol del programa i ve del que diu el públic que va als concerts de rock per demanar els bisos.

També podem observar que, en el nom d'alguns grups musicals catalans, cada vegada hi ha més la presència del so /k/ escrit amb *k*: «Skarabat», «Sutrak», «Van de Kul».

3xl.net

És un programa adreçat a un públic de tretze anys en endavant, un programa «contenedor», a l'estil de la fórmula *Club Super3*, amb sèries (dibuixos animats, *sitcoms*...), amb elements curts (dos o tres minuts) d'informació, que s'amplia i s'actualitza diàriament a Internet. El programa *3xl.net* es planteja en un doble vessant: per televisió i per Internet (webs). Al mateix temps, vol ser una finestra associativa, amb un club virtual. Pel que fa al contingut, és un calaix de sastre, obert a molts continguts, sobretot els poc habituals en la programació de TVC —multimèdia, videojocs...—, i a molts perfils de públic potencial.

Un dels temes de què tracta el *3xl.net* és el món del *manga* i l'animació japonesa. En aquest cas es fan servir paraules japoneses sense traducció, i que lentament van passant a formar part del vocabulari de la gent jove, que és el públic consumidor per excel·lència de tot el que ens arriba des del Japó. No totes les paraules són conegudes

per tothom, però sí entre els seguidors d'aquest món, i, evidentment, es repeteixen en tots els reportatges i notícies del *3xl.net*.

El vocabulari bàsic dels còmics japonesos és ple de termes com *manqa*, *anime*, *shonen*, *shojo*, *otaku*...

Altres expressions freqüents en aquest programa són:

- *flipar* («He flipat veient aquesta pel·lícula»);
- *anar a la seva bola* («La Maria no queda mai amb ningú; va a la seva bola»);
- *estar penjat per algú* («En Jordi està penjat per la Maria»);
- *ser un crac* («La Rosa és un crac de la informàtica»);
- *molar* («Aquesta faldilla em mola molt», «Et mola la caixa del súper de sota casa?»).

Web clip

Microespai fet en col·laboració amb el Departament d'Ensenyament. És un directori per Internet, d'ajuda a professors, alumnes i pares. És un programa virtual que es nodreix de recursos de la Xarxa. Es vol que estigui permanentment actualitzat i que sigui una eina útil per a tot el món relacionat amb l'ensenyament. Comprèn des de l'educació infantil fins a l'educació especial.

El llenguatge emprat en aquest microespai és més estàndard que el dels programes juvenils que hem descrit més amunt.

Taula rodona

Oriol Camps

Moderador

Aquesta taula rodona, programada al final del II Seminari de Correcció de Textos, tenia la doble finalitat de donar veu a persones que treballen en mitjans no representats en les ponències, i completar així el panorama de la correcció i l'assessorament sobre textos orals; al mateix temps, havia de possibilitar un últim intercanvi d'opinions entre els assistents i els ponents.

Seien a la taula els ponents Maria Alba Agulló, coordinadora general d'Assessorament Lingüístic de Televisió de Catalunya; Teresa Maria Castanyer, correctora dels Serveis Informatius de Televisió de Catalunya; Glòria Torra, coordinadora del Servei d'Assessorament Lingüístic de Producció Interna de Televisió de Catalunya; Ton Lleonart, director del *Club Super3*; Iolanda Ledesma, adaptadora i correctora de doblatges, i Gemma Gimeno, lingüista a Televisió Espanyola a Catalunya, que obrí el torn de paraules.

A continuació hi van intervenir, per aquest ordre, Mireia Alegre, lingüista a la Delegació de Tele 5 a Sant Just Desvern; Olga Clapés, lingüista a RAC 1, RAC 105 i City TV; Vanessa Hernández, redactora en cap dels Serveis Informatius de Ràdio Sant Cugat; David Miró, redactor de COMRàdio; Jaume Salvanyà, assessor lingüístic a Flaix FM i Ràdio Flaixbac; Josep Cornudella, exresponsable del Servei Lingüístic d'Ona Catalana, i Teresa Violeta, redactora de Ràdio 9 (Ràdiotelevisió Valenciana).

El col·loqui va començar responent a qüestions que havien quedat plantejades en les intervencions. La primera, de David Miró, sobre si calia ajudar a millorar el seu català una persona que pertany a la plantilla de COMRàdio però que ha passat molt de temps a l'estranger, suscita un intercanvi d'opinions entre Maria Alba Agulló (TV3), que afirma que el testimoni d'algú que s'esforça a parlar bé malgrat l'accent és inte-

ressant i s'ha de potenciar, i Josep Cornudella (Ona Catalana), que sosté que «vist el desastre lingüístic en què ens movem, no es pot fer cap mena de concessió», i explica que aquesta ha estat la línia d'actuació del Servei Lingüístic d'Ona Catalana. M. Alba Agulló insisteix en la conveniència d'ajudar els històrics que s'esforcen a parlar bé, i al mateix temps exercir una selecció de personal rigorosa des del punt de vista lingüístic en les noves incorporacions, fins i tot dels col·laboradors.

A continuació, responent per al·lusions a la demanda de Jaume Salvanyà, que reclamava que les emissores públiques catalanes deixin d'emetre publicitat en castellà, la mateixa M. Alba Agulló afirma que a Televisió de Catalunya fa temps que s'esforcen perquè la publicitat sigui en català, i que en aquest moment només un 4-6 % s'emet en castellà, excepte al desembre, que n'hi ha més. Jaume Salvanyà insisteix en la dificultat que representa per als comercials del Grup Flaix el fet de no acceptar publicitat en castellà si les ràdios més fortes n'accepten. Oriol Camps explica que una emissora pública, pel mateix fet de ser-ho, no es pot negar a difondre publicitat en una llengua oficial, si bé pot mirar de fer entendre al client que, ateses les característiques de l'audiència, és millor que la publicitat sigui en català.

Tot seguit, Jaume Salvanyà pren la paraula per referir-se a la gran quantitat d'anglicismes que se senten en el llenguatge radiofònic. Hi ha molts estils musicals que es diuen en anglès, perquè ja tenen tradició: el *house*, el *dance*, el *hip-hop*, el *trance*... Però, en canvi, hi ha altres paraules a les quals es pot donar una alternativa catalana. És el cas del *single*, que es pot dir *senzill*. I el *hit*, que és un *èxit*. També es diu que un discjòquei oferirà un *set* en una discoteca (hauria de ser una *sessió*); i no cal dir en anglès *in session* sinó *en sessió*; *in life* es pot dir *en viu* o *en directe*; el *sample* és una *mostra*; un *mixer* és un *mesclador*; un *mix* és una *mescla*, o una *cançó mesclada*... Quan hi ha una alternativa catalana, s'hauria d'aprofitar. A més dels anglicismes, hi ha el llenguatge d'argot: *cutre*, *hortera*, *pringar*, *fardar*, *catxondo* («aquest programa és molt *catxondo*»...), o, aplicat a una persona, «aquest tio és molt *catxondo*», *catxumbu*, *per un tub*, *liar-la* («aquest cap de setmana *la liem*»). Cal buscar-hi l'alternativa. Jaume Salvanyà va proposar «la fem grossa», o «muntem un sarau»; però va admetre que a vegades aquestes alternatives no són creïbles. Hi ha casos, per exemple «aquesta discoteca està a *tope* els divendres a la tarda», en què es juga amb el sentit que està «plena de gent» i que hi ha molta «canya». Les solucions adoptades han estat «aquesta discoteca està *al màxim*» i «està *a reben-tar*», però es perd una mica un dels dos sentits. I el cas del *pillar*. Jaume Salvanyà va explicar que va fer un seguiment dels casos en què sortia i va trobar un seguit de substitucions possibles: «estàs *pillat*»: «estàs *penjat*»; «no *pillem* línia»: «no *agafem* línia»; «no *pillarem* l'autobús»: «no *agafarem* l'autobús»; «els que no *vau pillar* un recopilatori»:

«els que no vau aconseguir un recopilatori»; «no ho ha pillat»: «no ho ha captat», «ho pillés?»: «ho captés?»; i, amb un significat diferent, «pillaràs gaire, aquesta nit?», que vol dir «lligaràs gaire, aquesta nit?», etc.

Glòria Torra intervé per remarcar que l'ús argòtic sovint és molt imprecís. Jaume Salvanyà afegeix que la correcció de l'argot es converteix en un terreny relliscós, perquè no sempre es disposa d'un terme prou equivalent. Per exemple, a vegades, per *hortera* funciona *ridícul*, *carrincló* o *cursi*; però a vegades no funciona, i potser s'ha de tenir una mica de màniga ampla. Glòria Torra hi va assentir i va afirmar que, als programes del K3, sovint es troben amb aquest problema, i que no sempre aconseguen que els guionistes acceptin les alternatives que proposen, però procuren fer «la paral·lela» per anar-les introduint a poc a poc. D'altra banda, el caràcter d'alguns personatges també fa més tolerables els castellanismes argòtics, sobretot quan parlen sense guió; però després els lingüistes els solen advertir. I a més, cal tenir en compte que cada programa té un públic que és consumidor d'aquest producte, que coneix aquest argot i parla així. I encara que s'haurien de trobar més alternatives, això requereix temps, és lent, i l'argot canvia constantment, és una moda, i va molt de pressa. Però s'ha de fer la feina paral·lela d'anar trobant equivalències.

M. Alba Agulló especifica que la correcció depèn del programa, i que no es toquen les mateixes paraules en un programa infantil com el *Club Super3* que en un programa per a adolescents com el *No n'hi ha prou*.

Glòria Torra torna a intervenir per explicar que, al cap dels anys de treballar a Televisió de Catalunya, està contenta en el sentit que abans eren vistos com els policies lingüístics, o els «corruptors», i ara són un més de l'equip de cada programa. És una feina que han anat fent a poc a poc, tenint molta mà esquerra, i que s'ha sabut fer. Abans es passava per correcció per complir l'expedient, però ara, no; ara els van a consultar. Hi ha una companyonia que abans no hi era. Això han sigut anys de molta feina.

Una persona del públic pregunta si a l'hora de començar un programa nou es fan estudis sociolingüístics del públic objectiu, perquè li sembla que un determinat llenguatge també pot suscitar el rebuig d'una part de l'audiència que no s'hi senti identificada. Glòria Torra li respon que no sap del cert que se'n facin estudis, però que està segura que els personatges dels programes del K3 responen a la necessitat d'adreçar-se a un públic determinat. M. Alba Agulló hi afegeix que és una responsabilitat del cap de programes, que és qui estudia els objectius i la manera d'arribar-hi. I aporta el cas de la sèrie *Temps de silenci*, en què es va estudiar molt bé el perfil dels personatges. El lingüista va col·laborar amb el guionista en la caracterització de l'evolució generacional del llenguatge, i es va procurar que els personatges responguessin al moment històric: un

personatge que venia de la immigració començava parlant en castellà i després feia una evolució cap a un català que no és ben bé l'estàndard, perquè altrament no seria creïble; també es va tenir molt en compte l'extracció social i l'edat dels personatges.

En aquest punt, demana la paraula Bruguers Jardí per fer dues aportacions. La primera es refereix a la possibilitat que el Consell de l'Audiovisual de Catalunya, que té entre les seves funcions vetllar per la normalització lingüística, faci algun estudi de la situació de la llengua en els mitjans de comunicació. Perquè no totes les emissores tenen els mateixos recursos d'assessorament lingüístic, però totes tenen la responsabilitat d'utilitzar correctament la llengua; i cal tenir en compte que hi ha unes vuitanta emissores locals, que representen un volum d'audiència considerable.

La segona aportació de Bruguers Jardí fa referència a la utilitat dels departaments de qualitat i de la formació en qualitat quan es pretén aconseguir canvis que millorin el producte. Tot i que és més fàcil objectivar els canvis necessaris en un procés industrial que no pas quan es treballa amb la llengua, pot ser útil que les decisions sobre qualitat les prengui un departament de qualitat i no directament l'assessor lingüístic. Oriol Camps li respon que li sembla important que les decisions sobre qualitat les prenguin les direccions, i que ho facin de manera que s'eviti el rebuig. I que, en aquest sentit, és important el que han dit tant Josep Cornudella com Glòria Torra sobre treballar en col·laboració amb els redactors i guionistes, perquè no sentin com una imposició l'actuació dels lingüistes, sinó com una aportació a la qualitat del programa.

Pel que fa a la qüestió dels estudis sobre la qualitat de la llengua als mitjans, Oriol Camps opina que seria d'agrair que es dediquessin a àmbits concrets, com els informatius generals, o els d'esports, les transmissions o els magazins; que siguin detallats, que es basin en un corpus prou representatiu i que tinguin en compte el tant per cent d'errades en cada tipus de programa; a partir d'aquí es pot corregir. Però no són interessants els estudis genèrics que sumin totes les errades trobades, perquè poden fer una falsa impressió de desastre que no es correspon amb la realitat.

Xavier Rull pren la paraula per fer referència a la qüestió de la participació dels dialectes en els mitjans de comunicació. Afirmar que el model de llengua basat en el català central que difonen TV3 i Catalunya Ràdio crea un cert rebuig a la regió de Tortosa i al País Valencià, i a continuació formula una pregunta als responsables del K3 en el sentit de si tenen intenció de pouar en el llenguatge juvenil valencià per trobar solucions a l'argot castellanitzat. Per exemple, *coent* pot substituir *hortera*, i es pot dir *xe* o *xeic* en lloc de *tio*, i *menfot* en lloc de *passota*. Tenint en compte que València està ideològicament molt lluny de Barcelona, segurament per raons polítiques, hi ha dificultats serioses a l'hora

d'aprofitar les solucions reals de la llengua que podrien venir d'aquella banda. Li respon Ton Lleonart dient que el *Club Super3* s'ha adreçat a vegades amb falques de promoció, tant al seu públic del País Valencià com al de les Illes o la Catalunya Nord; però que, fora del cas de les promocions, pel que fa al llenguatge del programa, es basen sobretot en les aportacions dels col·laboradors més joves, i que en aquest moment no en tenen cap de valencià. Però va manifestar que recollia el suggeriment per reflexionar-hi més a fons, ja que els interessa sobretot que el llenguatge els surti natural.

I, en aquest punt, tenint en compte que ja s'ha sobrepassat el temps destinat a la taula rodona i que no hi ha cap pregunta més, se suspèn uns minuts la sessió per a canviar la mesa i donar pas a la lectura de les conclusions.

Corregir el text per corregir la frase

Gemma Gimeno

Televisió Espanyola a Catalunya

Gemma Gimeno Vacarisas (Molins de Rei, 1961) és llicenciada en filologia catalana per la Universitat de Barcelona. Treballa de coordinadora del Centre de Normalització Lingüística de Molins de Rei i de lingüista a Televisió Espanyola a Catalunya, a Sant Cugat del Vallès.

L'agència de notícies EFE addueix el prestigi, entre d'altres raons, per explicar el seu *Manual de español urgente*¹ i la feina dels seus assessors lingüístics. Igualment, en els mitjans de comunicació audiovisual, la qualitat lingüística contribueix a una bona reputació, de la mateixa manera que hi contribueix un bon tractament de la imatge. Això explica, en part, la presència de correctors en els informatius de TVE Catalunya gairebé des que en van començar les emissions, ja fa vint-i-cinc anys. El corrector posa la cirereta al pastís per fer-lo més llaminer. En aquest primer paper que se li assigna, l'únic compromís que té el lingüista és amb la llengua normativa.

Però la feina de cada dia porta els lingüistes que treballen per als *Informatius* a vetllar perquè els missatges emesos compleixin les condicions de claredat, concisió i precisió exigibles als enunciats lingüístics que conformen un noticiari.

Els textos han de ser fàcils d'entendre, per la qual cosa els redactors els han d'haver escrit amb les paraules imprescindibles i sense caure en la vaguetat. Per tant, la funció del corrector és vigilar que aquests textos s'ajustin a la varietat estàndard de la llengua oral i a un registre formal, ni vulgar ni especialitzat; que l'estructura interna de les frases segueixi un ordre pragmàtic; que els temps verbals o que els connec-

1. AGENCIA EFE, *Manual de español urgente*, Madrid, Cátedra, 2001.

tors entre frases siguin els adequats; que el lèxic hagi estat ben triat; que els redactors evitin els conceptes abstractes i les substantivacions; que les frases subordinades siguin les justes o que la puntuació sigui apropiada.

El lingüista ja no sols treballa amb una gramàtica i un diccionari, sinó també amb un llibre d'estil. Durant molts anys, TVE Catalunya ha fet seu el llibre *Les notícies a la televisió*,² de Llúcia Oliva i Xavier Sitjà.

Ara bé, en el procés de producció d'un *Informatiu* el corrector és el primer destinatari d'un missatge ja elaborat, escrit pel redactor a partir de fonts molt diverses que no sempre són en la mateixa llengua (entrevistes, teletips, notes de premsa, intercanvis d'Eurovisió, diaris, butlletins de ràdio...) i que té el vistiplau de l'editor. Per fer-ne la correcció, n'ha de descodificar els continguts, tant els explícits com els implícits. Això l'obliga a ser hàbil i àgil a l'hora de posar en joc les competències enciclopèdica, retoricopragmàtica i lògica, que, juntament amb la competència lingüística, conformen la capacitat comunicativa de qualsevol parlant. La seva única font és el text mateix que ha de corregir. Si hi ha cap enunciat lingüístic del qual no pot extreure cap contingut o del qual pot inferir un contingut erroni, l'ha d'esmenar, aquell enunciat; si sap que el redactor vol que el text inclogui una determinada informació, ha de fer per manera que aquest contingut afegit tingui suport lingüístic.³

Seguint el mateix camí que han fet els darrers anys els estudis lingüístics, que cada cop s'han anat interessant més per la pragmàtica, el corrector a TVE Catalunya té un compromís no sols amb la llengua amb què treballa i amb l'estil amb el qual el seu mitjà s'identifica, sinó que també ha de procurar perquè el procés comunicatiu sigui reeixit. Els destinataris, en aquest cas telespectadors, se'ls ha de mantenir interessats⁴ i han de poder entendre, amb el mínim d'esforç possible, tots els missatges.

2. LLÚCIA OLIVA i XAVIER SITJÀ, *Les notícies a la televisió*, Madrid, Instituto Oficial de Radio y Televisión, 1990.

3. Aquesta idea dels continguts explícits i implícits que necessàriament han de posseir un suport lingüístic per poder ser descodificats i de les competències comunicatives està molt ben explicada a Margarida BASSOLS, «Les inferències pragmàtiques», a Rosa ARTIGAS [COORD.], *El significat textual*, Barcelona, Generalitat de Catalunya, Departament de Cultura, 1995.

4. «[...] en general les autoritats en qualsevol ordre són fonts interessades a fer saber coses. Els mitjans recullen aquests fets comunicats per diverses fonts interessades i els elaboren amb un criteri clar: recollir allò que pugui interessar el seu públic i presentar-ho d'aquella manera que pensin que farà que hi parin atenció, és a dir, que s'hi interessin.» (Llorenç GOMIS, «Els gèneres periodístics», a Imma CREUS, Joan JULIÀ i Silvia ROMERO (ed.), *Llengua i mitjans de comunicació: Actes del Congrés de Llengua i Mitjans de Comunicació*, 1999, Lleida, Pagès, col·l. «Retalls», núm. 2.)

Posaré uns quants exemples d'enunciats que vam corregir perquè amenaçaven l'èxit del procés de comunicació.

És freqüent que, per evitar la repetició d'un nom propi, els redactors anomenin de maneres diferents un personatge. Aquest costum, molt estès entre els redactors d'esports sobretot (Kluivert = l'holandès = el blaugrana = el davanter), pot portar confusions.

*Amb motiu del centenari de la mort del poeta Jacint Verdaguer, avui s'ha fet un acte d'homenatge a mossèn Cinto.

Tal com està expressat aquest enunciat, Jacint Verdaguer i mossèn Cinto podrien no ser la mateixa persona. En virtut de la competència enciclopèdica, el corrector va canviar la frase i va deixar:

Amb motiu del centenari de la seva mort, avui s'ha fet un acte d'homenatge al poeta Jacint Verdaguer, mossèn Cinto.

El corrector també aplica la seva competència enciclopèdica quan s'adona que falten elements per completar una informació. Aquest és el text amb què el presentador de *L'Informatiu* volia donar pas a una notícia sobre el terratrèmol a la regió italiana de Molise esdevingut dos dies abans:

*La justícia italiana investiga si hi va haver cap imprudència en la catàstrofe de San Giuliano de Puglia, on vint-i-sis nens van morir perquè l'escola es va ensorrar. L'edifici no tenia ni 50 anys. Els veïns han hagut de ser evacuats. Avui una comissió judicial ha inspeccionat la zona. Demà hi ha el funeral de totes les víctimes del terratrèmol.

Enlloc no diu que l'escola es va esfondrar per culpa del terratrèmol, ni quan va ser. I a més, és com si l'ensorrament i el terratrèmol no tinguessin cap relació. A part d'altres canvis en la resta del text, la primera frase va acabar sent:

La justícia italiana investiga si hi va haver cap imprudència en la catàstrofe de San Giuliano de Puglia, on vint-i-sis nens van morir quan, amb el terratrèmol d'abans-d'ahir, l'escola se'ls va ensorrar.

La competència retoricopragmàtica porta el corrector a substituir aquesta frase amb què acabava una notícia sobre les visites al cementiri el dia de Tots Sants:

*Les vendes de rams de crisantems han anat disminuint els darrers deu anys.

Per aquesta altra:

Les vendes de rams de crisantems han anat disminuint els darrers anys.

Perquè, en aquest cas, ser tan exactes no ens aporta res de nou. No ens explica què passava deu anys enrere, si les vendes augmentaven, si feia anys que s'havien establert, ni la causa de la davallada.

I també és en aplicació d'aquesta competència retoricopragmàtica, de coneixement dels principis perquè un discurs sigui persuasiu, que el corrector pot esmenar un text com aquest:

*Sens dubte, la sequera que pateix Catalunya des de fa molts mesos augmentarà el risc d'incendis. De fet ara els embassaments més importants estan a la quarta part de la seva capacitat. En algunes poblacions ja pateixen restriccions d'aigua i els pagesos ho estan notant.

Perquè el locutor digui:

Sens dubte, la sequera persistent augmenta el risc d'incendis. Però a més a més, actualment als embassaments més grans de Catalunya només queda la quarta part de l'aigua que hi cap. En algunes poblacions ja hi ha restriccions d'aigua i els pagesos no poden regar.

Un altre exemple. Per efecte de la competència lògica, el corrector va modificar l'ordre d'aquest enunciat:

*Avui fa sol a la muntanya, però també a la costa i molta gent ha aprofitat el dia per recuperar el bronzejat de l'estiu i anar a la platja.

I la frase va quedar així:

Avui fa sol a la muntanya, però també a la costa i molta gent ha aprofitat el dia per anar a la platja i recuperar el bronzejat de l'estiu.

Perquè sabia que el redactor el que volia explicar és precisament això, que la gent havia anat a la platja a prendre el sol.

Potser per les rutines de producció d'informatius a TVE Catalunya, que fomenten la col·laboració entre el redactor i el corrector i que atorguen tota la validesa al text corregit, que és «el text bo», el corrector esdevé en última instància el responsable dels enunciats lingüístics emesos. I com que aquests enunciats formen part d'un conjunt, la notícia, el qual està inclòs en un altre, l'informatiu, en bona part el corrector es fa càrrec de l'adequació de tot el discurs a la situació comunicativa en què es desenvolupa i de la coherència i la cohesió interna d'aquest discurs.

Això obliga a tenir una idea clara de l'estructura de tot *L'Informatiu*: què són els titulars i què diran, quins blocs configuren el noticiari d'aquell dia (notícies de política, d'informació internacional, de societat, d'esports...), on va cada bloc, quines són notícies d'última hora i quines no, etc. També cal que sàpiga com són els formats de les notícies: si són textos que el presentador llegeix davant la càmera; si són textos que també llegeix el presentador però amb imatges del succés que explica tapant-lo; si són notícies llegides per un locutor invisible per al telespectador.

Que la base de la feina del corrector sigui el text, la lingüística del text, no vol dir que oblidem la gramàtica; al contrari. Sovint els periodistes que escriuen per als informatius audiovisuals estan encotillats per unes fórmules d'explicar les coses que, a més de no ser gens apropiades per a un discurs oral, moltes vegades són un cúmul de despropòsits, en el sentit que no són en absolut el mitjà eficaç per a la finalitat que es proposa el periodisme, fer que el receptor s'interessi per allò que li volem comunicar i comunicar-li-ho realment. Un exemple:

*El president de la Generalitat, Jordi Pujol, i el conseller en cap, Artur Mas, han explicat la remodelació del Govern. Diuen que és una aposta de futur. Amb ella volen constituir una àrea de promoció econòmica potent, que ajunti la creació de llocs de treball amb la creació de riquesa, millorar la seguretat ciutadana, impulsar el paper de la família en l'Estat del benestar i reforçar la coordinació de l'Equip de Govern.

Per la gran quantitat d'enunciats referits a conceptes abstractes, ja sabem que la font d'informació del redactor han estat els polítics. Això a part, el text té errors

greus. Gramaticalment, n'hi ha un que fa mal a les orelles: «amb ella» (que vol dir «amb l'aposta de futur»), que, a dreta llei, s'hauria de substituir pel pronom feble *hi*. Però passa que aquí no hi va bé; i no hi va bé perquè *hi* només podria remetre'ns a la idea de lloc —i no és el cas—, i per l'expressió mateix d'«una aposta de futur». Una aposta és una juguesca. El significat del substantiu sol ja inclou la idea de futur; apostes per guanyar o perdre més endavant. No li càl el complement. Però a més a més, no és que «apostin» res per «constituir» alguna cosa més endavant, sinó que l'aposta és «constituir una àrea de promoció econòmica...». Podríem dir que, al redactor, l'han traït la font d'informació i la confiança en les fórmules d'expressió estereotipades del periodisme.

I encara trobem més desafortunada la redacció quan pensem que era un text que havia de llegir el presentador en càmera i, per tant, gairebé sense gens d'ajut del llenguatge no verbal. Si, a l'hora de llegir-lo, el presentador hagués pogut anar aixecant els dits mentre enumerava tot allò que volen Pujol i Mas, o si, sobreimpressionats a la pantalla, haguessin anat apareixent uns rètols explicatius, potser no hauria calgut la intervenció del corrector. Però aquest text havia de ser la presentació, i la presentació de *L'Informatiu* sempre és amb el presentador en càmera.

Tenint presents totes aquestes consideracions i altres que ara seria llarg d'explicar, el text corregit va ser aquest:

El president de la Generalitat, Jordi Pujol, i el conseller en cap, Artur Mas, han explicat la remodelació del Govern. Volen constituir una àrea de promoció econòmica potent, que fomenti tant la creació de llocs de treball com la creació de riquesa; volen millorar la seguretat ciutadana; impulsar el paper de la família en l'Estat del benestar; i també volen reforçar la coordinació de l'Equip de Govern.

En canvi, de la mateixa manera que hem dit que no podem recórrer als gestos, o a segons quins gestos, el mitjà audiovisual ens proporciona altres recursos d'expressió. Una cortineta, una sintonia, un rètol, afegeixen informació al discurs. Gràcies a això, podem evitar, per exemple, allò tan tòpic i tan mal dit de «i ara en clau econòmica».

Concebre tot el noticiari com un sol text —que ha de seguir les regles d'adequació, coherència i cohesió—, i com un sol text per ser llegit en veu alta, més que no pas per ser dit —ja que no ens podem valer dels recursos expressius del llenguatge no verbal—, ens permet incorporar d'una manera absolutament natural tots els elements de la gramàtica normativa tradicional i anar bandejant construccions i maneres de dir que no convenen gens al propòsit d'informar.

L'assessorament lingüístic a Telecinco

Mireia Alegre

Delegació de Telecinco a Catalunya

Mireia Alegre i Clanxet (Barcelona, 1972) és llicenciada en traducció i interpretació per la Universitat Autònoma de Barcelona (especialitzada en traducció al català). Ha col·laborat com a traductora d'anglès, francès i portuguès amb diverses editorials (Edicions 62, Barcano-va, Grijalbo-Mondadori i altres). Des de l'any 2000 treballa de lingüista a la Delegació de Telecinco a Catalunya, a Sant Just Desvern.

La feina d'assessorament lingüístic a la Delegació de Telecinco a Catalunya consisteix en la correcció de textos orals i escrits en castellà i en català. En la desconnexió en català es revisa *a priori* el text de les notícies, el guió de la presentadora, els rètols que surten a la pantalla i les locucions. *A posteriori*, es fa el seguiment dels directes i de les errades que surten a l'hora de fer l'informatiu.

Així mateix, es corregeixen els textos que formen part de la producció externa de l'empresa, com ara el servei d'agència (que té per clients City TV, Flaix TV i la Xarxa de Televisions Locals) i el de producció de programes propis per a televisions locals (*2x2 Motor*).

A banda de la correcció directa dels textos i les locucions, es tracten problemes de fonètica concrets amb classes de reforç per a cada periodista.

El Servei d'Assessorament Lingüístic del Grupo Godó

Olga Clapés

RAC 1, RAC 105 i City TV

Olga Clapés Mor (Barcelona, 1977) és llicenciada en filologia catalana per la Universitat de Barcelona. Correctora i assessora lingüística, treballa de lingüista a les emissores de ràdio RAC 1 i RAC 105 i a la cadena de televisió City TV, de Barcelona.

Aquest servei consta de tres correctors que cobreixen un torn cadascú: matí, tarda i cap de setmana, la qual cosa impedeix fer una feina d'equip.

La correcció lingüística incideix, sobretot, en els informatius i butlletins horaris, un noranta per cent dels quals passen pel servei. En canvi, a l'àrea de programes, ja sigui de la ràdio o de la televisió, la incidència de l'assessor és menor.

L'equip d'informatius de RAC 1 està format per gent que havia treballat a Catalunya Ràdio; per tant, els assessors no hem tingut cap problema de conscienciació en relació amb la nostra tasca. Però, cada vegada més, hem de treballar amb redactors més joves i, alhora, menys conscienciats, que no consideren la llengua com la seva eina principal.

Les lingüistes hem passat per Catalunya Ràdio i Televisió de Catalunya, i, en la mesura que podem, n'apliquem els criteris i la metodologia. Intentem treballar amb el mateix rigor que si disposéssim de molts més mitjans; però, tot i això, tenim la sensació que el resultat de la nostra feina sovint és simbòlic... En aquest punt caldria plantejar algun tipus d'ajuda institucional pel que fa a la correcció, ja que, tot i ser una empresa privada, emet vint-i-quatre hores en català (com altres emissores privades).

Finalment, voldríem que aquest Seminari servís per evitar que l'assessor sigui vist com un titellaire, ja que qui interpreta el text és qui té l'última paraula (lingüísticament correcta o no...).

Context i bases de l'assessorament lingüístic a Ona Catalana

Josep Cornudella

Traductor i assessor lingüístic de mitjans de comunicació

Josep Cornudella i Defis (Barcelona, 1962) té estudis de filologia hispànica, subespecialitat de filologia catalana, i d'història de l'art per la Universitat Autònoma de Barcelona. Traductor i assessor lingüístic de mitjans audiovisuals i d'estudis de sonorització de Barcelona, ha treballat de lingüista al departament de producció aliena i als serveis informatius de Televisió de Catalunya, i del 2000 al 2002 ha estat cap del servei lingüístic de la cadena de ràdio Ona Catalana, amb seu a Barcelona.

El Servei Lingüístic d'Ona Catalana neix l'octubre del 1999 i és operatiu des del 15 de novembre, quan comencen les emissions de la radiofórmula Ona Música. Des d'aleshores, el servei fa feines de seguiment de l'emissió (dels locutors, de la publicitat i dels butlletins informatius) i s'ocupa de la correcció dels documents interns i dels comunicats externs de l'empresa.

El servei ha redactat una guia lingüística d'ús del català dirigida, exclusivament, als locutors, els redactors, els tècnics i el personal administratiu d'Ona Catalana.

El servei lingüístic depèn, orgànicament, de la direcció general d'Ona Catalana i ha rebut l'encàrrec de definir, fixar i aplicar el model de llengua de les emissores de ràdio que en depenen.

La definició i la fixació del model han de servir, en l'àmbit teòric, per articular un sistema lingüístic consistent. Per una banda, es defineixen els atributs del sistema, i, per l'altra, s'ordena i es fixa el material de què es compon. En l'àmbit pràctic, l'aplicació del model consisteix a executar les regles d'articulació del sistema lingüístic, analitzar-ne els resultats i estudiar-ne les desviacions. El model es considera consolidat quan la seva aplicació pràctica és coherent amb les definicions i la fixació del sistema.

Tècnicament, la definició i la fixació del model són matèria de la lingüística teòrica; l'aplicació, de la lingüística aplicada.

El llibre d'estil

El Servei Lingüístic d'Ona Catalana ha redactat un opuscle d'ús intern pensat perquè el personal de la casa tingui referències pràctiques i exemples del model de llengua que es pretén fer servir a les emissores de la cadena.

El llibret es titula *Guia lingüística d'Ona Catalana* i conté, com a matèries essencials, unes orientacions de redacció i un diccionari.

Les orientacions de redacció recullen unes indicacions pragmàtiques generals per escriure un text. Així, s'hi exposen unes quantes claus, il·lustrades amb exemples, per expressar les idees i per ordenar la frase. Aquest capítol de la guia és marcadament pragmàtic —tot i que defensa la força sintètica del llenguatge— i s'obre amb una frase de la *Poètica* d'Aristòtil: «Amb les paraules corrents s'obtindrà la claredat.»

El diccionari conté una selecció de paraules, locucions i noms propis. La redacció dels articles és senzilla i se centra, imperatívement, en l'ús dels noms, és a dir, en l'adequació de l'ús de les paraules segons el context en què apareixen. Els articles s'il·lustren amb exemples extrets, majoritàriament, dels mitjans de comunicació.

Per fer el buidat de paraules s'ha seguit una obra lexicogràfica d'Enciclopèdia Catalana, el *Gran diccionari de la llengua catalana*, publicat el 1998. L'ordenació i la presentació del material s'ajusta a la premissa que l'usuari de la guia no és, generalment, un expert en llengua.

La guia d'usos lingüístics que ha redactat el Servei Lingüístic d'Ona Catalana és el germen del llibre d'estil de la cadena, que apareixerà més endavant. L'envergadura del llibre d'estil ha obligat el servei lingüístic a fixar un ordre de redacció de cada matèria. La primera fase d'execució del llibre d'estil —el qual, com la *Guia lingüística d'Ona Catalana*, tindrà el format d'un diccionari— se centrarà en els usos de la llengua catalana. Les entrades es presentaran amb una informació que el servei lingüístic considera imprescindible: la transcripció fonètica de les paraules i dels noms propis. La segona fase se centrarà en toponímia catalana, llenguatge tècnic audiovisual, llenguatge administratiu i qüestions musicals, i, la tercera, en llenguatge mèdic i en llenguatge jurídic. Després d'aquestes tres fases, que es completaran d'aquí a uns cinc anys, el llibre d'estil incorporarà més matèries.

La voluntat de la direcció general d'Ona Catalana és publicar cada setembre

—això és, cada començament de temporada—, a partir del setembre del 2001, una edició nova del llibre, amb retocs i modificacions, si fan falta. El llibre d'estil serà d'ús intern.

Funcions executives del servei lingüístic

El servei té la missió general de controlar la qualitat lingüística dels documents interns i dels productes destinats a l'exterior que incorporen el segell de l'empresa.

Avui, en l'àmbit intern, el servei s'ocupa de corregir informes de gestió i de planificació i documentació administrativa. En el marc administratiu, el servei tradueix documents contractuals al català.

El servei també atén les consultes dels locutors de la radiofórmula Ona Música, dels redactors dels serveis informatius i dels caps de departament de la casa i té contactes telefònics i per xarxa telemàtica amb el personal de les emissores que no són a Barcelona.

En l'àmbit extern, el servei controla la qualitat lingüística del producte radiofònic i de les comunicacions corporatives. En l'àrea de la producció radiofònica, el servei fa seguiments dels locutors de la radiofórmula i dels serveis informatius i analitza la qualitat lingüística de la publicitat emesa per Ona Música. Periòdicament, el servei informa la direcció general, per escrit, sobre el curs de les coses.

La correcció de les comunicacions corporatives també és competència del servei lingüístic. Així, la correspondència, els comunicats de premsa i els anuncis de l'empresa se sotmeten a revisió lingüística.

Després de l'arrencada de l'emissora convencional d'Ona Catalana, el servei lingüístic ha previst practicar els mateixos controls que exerceix a Ona Música, però establirà altres vies d'assessorament lingüístic tenint en compte l'expansió territorial de l'empresa.

Eines del servei lingüístic

La producció lexicogràfica catalana és immensa i, avui, es detecta un excés d'obra impresa que, segurament, deu ofegar l'usuari de la llengua que consumeix diccionaris, vocabularis, gramàtiques i llibres de divulgació del català. El Servei Lingüístic d'Ona Catalana entén que la gran majoria de les peces sobre lexicografia publicades en català té un rigor dubtós —o té un interès professional pràcticament nul—, de mane-

ra que ha establert un filtre molt sever per fer la tria de l'obra de referència a les emissores de la cadena.

El servei opta decididament per l'obra lexicogràfica d'Enciclopèdia Catalana, per una tradició de més de vint-i-cinc anys en aquest àmbit, i per la del TERMCAT, per l'agilitat, el rigor i la valentia en la presa de decisions lingüístiques. Durant l'últim trimestre d'aquest any, el servei de llengua d'Ona Catalana es posarà en contacte amb el TERMCAT per establir-hi una relació professional.

El Servei Lingüístic d'Ona Catalana estarà al corrent de les comunicacions de la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i n'observarà els dictàmens que consideri convenients.

La llengua a Ona Catalana

Ona Catalana ha apostat per una ràdio moderna feta en català. En aquest sentit, l'octubre del 1999, la direcció general va decidir crear el Servei Lingüístic d'Ona Catalana —que és el primer de què es té constància en el ram de la radiodifusió privada a Catalunya— amb l'objectiu d'assegurar la penetració i la consolidació de la llengua en els mitjans de comunicació i d'oferir a l'oient una imatge sonora pensada en català i expressada en català. És per això que el servei de llengua de la cadena ha d'exercir una funció que va molt més enllà de la correcció de textos: Ona Catalana té una responsabilitat indiscutible en l'àmbit de la llengua i per això disposa d'un servei lingüístic que és una garantia més d'un mitjà de comunicació innovador que cobreix un gran territori i arriba a milers de persones.

Context de l'assessorament lingüístic a Ona Catalana

Es calcula que el termini de fixació i consolidació del model és d'uns cinc o sis anys, per la complexitat del model de llengua d'una cadena amb cobertura a Catalunya i Andorra.

La primera actuació del servei té dues cares: la implantació de la guia lingüística i la creació d'una «cultura de la consulta». La cultura de la consulta implica la creació d'un ambient harmònic entre el redactor d'informatius o de programes i el servei lingüístic.

Es defensen criteris d'adequació o d'inadequació del discurs, no pas de correcció

o d'incorrecció. Explicació al personal dels nivells formal i informal. Les actuacions del servei estan pensades, en tots els casos, perquè siguin pràctiques.

La vocació de l'assessorament lingüístic a Ona Catalana és de servei (i per això es va batejar amb aquest nom).

En l'àmbit periodístic, el servei mira d'«anticipar-se» a l'actualitat i emet unes notes que contenen solucions lingüístiques, toponímia, etc., perquè el redactor ja en disposi abans d'explicar el fet noticable. El servei es vol caracteritzar per la rapidesa de reflexos.

La selecció de locutors es fa sense concessions. Els locutors amb deficiències, per mínimes que siguin, no són admesos.

A finals de la temporada radiofònica 2001-2002, la Conselleria Delegada d'Ona Catalana elimina el servei lingüístic de la cadena per raons empresarials.

La qualitat lingüística a Ràdio Sant Cugat

Vanesa Hernández

Redactora en cap del Serveis Informatius de Ràdio Sant Cugat

Vanesa Hernández Pérez (Esplugues de Llobregat, 1976) és llicenciada en periodisme per la Universitat Autònoma de Barcelona. Redactora en cap dels Serveis Informatius de Ràdio Sant Cugat i editora de l'*Informatiu migdia* d'aquesta cadena, és corresponsal de Catalunya Ràdio al Vallès Occidental. Ha treballat d'editora i presentadora d'informatius a Televisió de Terrassa (TVT), i com a redactora d'informatius a TV20, també de Terrassa.

A Ràdio Sant Cugat, com a emissora inicialment lliure i després municipal, sempre s'ha cuidat molt el llenguatge, i l'ús acurat de la nostra llengua ha estat una preocupació constant. La totalitat de la nostra programació és en la nostra llengua, ja que entenem la responsabilitat i la importància que tenen els mitjans de comunicació per la normalització lingüística i l'ús social del català.

Durant un temps es va comptar amb els serveis d'un filòleg que feia tasques d'assessorament lingüístic, però actualment la responsabilitat del bon ús del llenguatge és de cada una de les persones que treballen en aquesta emissora. Principalment feia tasques de correcció fonètica sobretot per als treballadors castellanoparlants.

Actualment, aquesta figura no hi és, i els professionals de Ràdio Sant Cugat assumeixen la responsabilitat de la correcció del llenguatge emprat. És responsabilitat de cadascú no malmetre el nostre idioma amb l'ús d'un vocabulari inadequat, una sintaxi i una fonètica inacceptables o l'adopció de fórmules castellanitzades.

En els programes d'entreteniment, la supervisió del llenguatge és més difícil, atès l'elevat percentatge d'improvisació; però en els informatius i en les cròniques d'esports, els textos passen sempre un filtre: el cap de secció. Aquesta persona és l'encarregada de revisar i vetllar per la coherència del text i el bon ús de la llengua. Finalment, en cas de dubte, periodistes i comunicadors poden consultar el Servei Municipal de Català.

L'assessorament lingüístic a COMRàdio

David Miró

Redactor del programa *La República*, de l'emissora COMRàdio

David Miró i Molés (Castelló de la Plana, 1973) és llicenciat en filologia catalana per la Universitat de Barcelona i en periodisme per la Universitat Pompeu Fabra. Ha estat redactor dels serveis informatius de COMRàdio, i actualment ho és del programa *La República*, de la mateixa emissora, dirigit per Joan Barril. Eventualment fa tasques d'assessorament lingüístic per a l'emissora. Des del mes de març del 2002 és col·laborador fix del diari *Avui*.

La meua tasca d'assessorament lingüístic es limita actualment a respondre consultes puntuals sobre qüestions lingüístiques o d'estil, tant de redactors com dels caps de l'emissora, i també a reenviar els correus de l'Antena de Terminologia que considere que són interessants per als diferents departaments de COMRàdio. A petició dels mateixos treballadors, la direcció va organitzar uns cursos de dicció, dirigits només als redactors d'informatius, que van anar a càrrec de la logopeda Lúdia Cópulo.

A COMRàdio, per tant, no existeixen uns criteris propis a l'hora de tractar l'estàndard informatiu, no hi ha cap manual d'estil, i bàsicament se segueixen les directrius que marquen els mitjans de la CCRTV i també, en casos puntuals, les solucions que aporta la versió catalana d'*El Periódico*. La màxima autoritat en aquesta qüestió són, respectivament, el cap d'informatius i el de programes, amb el meu assessorament si ho creuen necessari.

Evidentment, hi ha un control de coneixement del català previ a la contractació, però difícilment es fa un seguiment individual i exhaustiu de cadascú. Aquest nivell mínim de català no s'exigeix en el cas dels col·laboradors externs, de manera que el risc de perpetrar autèntiques agressions a la llengua augmenta exponencialment.

En general, el nivell d'autoexigència dels treballadors envers la llengua és bo i les con-

sultes al diccionari, al TERMCAT i a mi mateix són freqüents. Tot i això, cada redactor o locutor és un món, i no hi ha cap mecanisme que pugui assegurar el nivell de correcció necessari per un mitjà de comunicació. La situació actual no és catastròfica, sobretot als informatius i als esports, però sí preocupant.

Les emissores del Grup Flaix

Jaume Salvanyà

Corrector i assessor lingüístic de Flaix FM i Ràdio Flaixbac

Jaume Salvanyà Cristòbal (Mataró, 1976) és llicenciat en filologia catalana per la Universitat de Barcelona. Corrector i assessor lingüístic a Flaix FM i a Ràdio Flaixbac, del Grup Flaix, de Barcelona, també ha treballat de corrector i supervisor d'audiovisuals traduïts al català per a Televisió de Catalunya, SA a l'estudi de doblatge Soundtrack.

La feina actual d'un assessor lingüístic a les emissores de ràdio del Grup Flaix (Flaix FM i Ràdio Flaixbac) és ben variada. Corregeix textos que s'han d'emetre (falques de publicitat, notícies musicals, espais de programes...), articles que s'han de publicar, textos que es penjen a Internet, cartes del departament comercial o d'administració, etcètera.

De vegades, més que corregir, ha de traduir: sovint les falques arriben en espanyol, però han de sortir en català. Gairebé sempre, la traducció va a càrrec del departament de creativitat —ja que també ajusten el text al temps que hi ha per gravarlo—, però sempre se'n fa una revisió posterior. Altres textos, per exemple alguns dels que s'han de penjar a la web, també arriben en espanyol o en un català tan deficient i contaminat que gairebé s'ha de refer tot de cap i de nou.

A part de tot això, també té encomanat el seguiment d'antena. És una feina primordial, ja que a partir de les incorreccions que s'hi detecten es fa un informe individualitzat per a cada locutor i també un recull dels problemes lingüístics més generals. Aquest recull, al cap d'uns mesos, esdevé un dossier per a tots els locutors que intenta explicar, punt per punt, tota una sèrie de qüestions de correcció i adequació.

Un terreny en el qual aquest seguiment és importantíssim és el de l'ús de l'argot.

A partir de les mostres que s'apleguen, es determina el que és correcte i el que no ho és, i es fan les propostes de rectificació corresponents.

En aquest sentit, una de les aportacions fetes a la taula rodona del II Seminari de Correcció de Textos és en relació amb la problemàtica que es planteja a l'hora de buscar solucions a aquest llenguatge, que en gran part prové de l'espanyol. Una manera d'intentar-ho resoldre és fer arribar notes a tots els locutors explicant, una per una, cada paraula o expressió. Un exemple paradigmàtic és el cas de *pillar*, terme molt estès actualment, que s'ha de resoldre segons el context; en alguns casos, el registre argòtic es manté, però en d'altres es perd.

Per aconseguir que una proposta d'esmena s'arribi a portar a la pràctica cal insistir constantment als locutors que en siguin conscients i que ho tinguin present quan obren el micròfon, i sobretot l'assessor ha de tenir una actitud no d'imposició, sinó de recomanació.

L'altra aportació feta durant la taula rodona està relacionada amb la publicitat. Cal tenir en compte que les úniques emissores de ràdio que fan publicitat exclusivament en català són Flaix FM i Ràdio Flaixbac. Això implica que, quan algun client no accedeix a traduir la seva campanya del castellà, no es tira endavant. Això ha fet perdre algunes campanyes a aquestes emissores; però, en canvi, ha comportat que en alguns casos siguin els únics mitjans que han aconseguit passar en català certes campanyes que les altres ràdios han deixat en espanyol.

Els mitjans audiovisuals en català, especialment els públics, haurien de fer pressió per reduir l'emissió de publicitat en espanyol i per aconseguir que s'exigeixi el català en qualsevol campanya.

L'assessorament lingüístic dels mitjans de comunicació valencians

Teresa Violeta

Redactora de l'emissora Ràdio 9

Teresa Violeta Font (Borriana, 1963) és llicenciada en ciències de la informació, en l'especialitat de periodisme, per la Universitat Autònoma de Barcelona. Ha treballat en ràdio i televisió. Actualment és redactora de Ràdio 9, a Castelló.

La presència del valencià en els mitjans de comunicació audiovisuals de la Comunitat Valenciana, com Radiotelevisió Valenciana i algunes ràdios i televisions locals, exigeix un protagonisme del paper dels lingüistes.

Des del començament, ara fa catorze anys, de les emissions en la nostra llengua de la ràdio i la televisió autonòmiques ha funcionat el departament lingüístic per tal de garantir-ne el bon ús. La intercomunicació entre els especialistes i els periodistes és una constant en la tasca diària per la recerca de l'actualitat.

El paper dels lingüistes és fonamental en l'elaboració de les informacions i en el producte informatiu que s'emet finalment per antena.

Totes les notícies que es redacten per als programes informatius passen pel control dels lingüistes, de tal manera que es garanteix que els continguts que s'emeten finalment estiguen lliures d'incorreccions.

En les connexions en directe i, sempre que el temps ho permet, el redactor sotmet el text a la revisió dels correctors per evitar expressions incorrectes.

Una de les prioritats, que s'imposa en les entrevistes i en els talls de veu, és buscar que els protagonistes de la notícia s'expressen en valencià, tot i que també tenen cabuda els testimonis en castellà.

Una altra norma és que el presentador o el locutor responga en la nostra llengua

a pesar que la persona entrevistada utilitze el castellà. En este apartat caldria remarcar una excepció que obliga a un canvi de llengua, quan els protagonistes de la informació desconeixen la llengua de la comunitat.

El sistema informàtic permet la correcció dels textos immediatament després d'haver estat redactats. La notícia corregida torna en qüestió de minuts al periodista perquè este puga fer una última revisió abans de ser emesa.

El paper dels lingüistes és fonamental, però encara s'ha de potenciar més per tal de millorar l'estàndard i contribuir a la normativització de la llengua.

Variació geolectal en el model lingüístic de les emissores radiofòniques de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió¹

Daniel Casals

Professor de llengua catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona
i de la Universitat de Barcelona, i consultor d'història de la llengua catalana
de la Universitat Oberta de Catalunya

Daniel Casals i Martorell (Barcelona, 1969) és llicenciat en filologia catalana i en lingüística per la Universitat de Barcelona. Professor de llengua catalana de la Universitat Autònoma de Barcelona i de la Universitat Oberta de Catalunya, es dedica a la recerca en història de la llengua catalana i en models lingüístics dels serveis informatius de la radiodifusió en català; en particular, investiga la llengua de Catalunya Ràdio. Compagina la docència i la recerca amb la correcció de textos en diversos mitjans de comunicació.

Aspectes liminars

La llengua catalana va reprendre la presència en mitjans de comunicació públics de Catalunya en el darrer quart del segle XX, després d'un període de prohibició. La recuperació d'aquest espai comportava l'establiment d'un patró lingüístic que definís la varietat que havia de vehicular els continguts de la programació dels *media* escrits i també dels audiovisuals. L'escenari mediàtic d'aleshores, però, no era el mateix del d'abans del parèntesi, atès que, a l'existència de la ràdio en català, ara s'hi afegia la TV, una novetat tecnològica arribada a la península Ibèrica en ple franquisme. Així les coses, la presència de l'idioma en el nou marc havia de fer front a l'augment considerable de protagonisme de la modalitat oral.

1. Regraccio a Josep M. Mestres, cap de l'Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics de l'Institut d'Estudis Catalans i coorganitzador del II Seminari de Correcció de Textos, que m'oferís l'oportunitat de participar-hi. Així mateix, agraeixo a Mar Massanell, professora de la Universitat Oberta de Catalunya, les valuoses observacions que ha suggerit a una primera versió d'aquest text.

El 1983 —enguany se'n celebra el vintè aniversari— es van iniciar les emissions de Catalunya Ràdio —el 20 de juny—, el mateix any que arrencava Televisió de Catalunya —el 10 de setembre—, en aplicació de l'article 16 de l'Estatut d'autonomia de Catalunya i de la Llei de creació de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió. Ho feien com a mitjans institucionals de la Generalitat de Catalunya, i això s'esdevenia durant la primera legislatura de la Generalitat recuperada. A partir d'aleshores, aquest grup es va anar ampliant: el 2 d'abril de 1984 s'hi incorporava Ràdio Associació de Catalunya (RAC), el 10 de maig de 1987 es posava en marxa Catalunya Música, el 10 de setembre de 1992 començava a emetre Catalunya Informació i el 2 de febrer de 1999 feia els primers passos Catalunya Cultura. Mesos abans, l'octubre de 1998, la RAC passava a mans privades.

A l'inici de les emissions, s'imposava amb urgència la necessitat de definir el model a utilitzar. Aleshores les opinions eren diverses i, en ocasions, divergents, tal com es va posar de manifest en una polèmica que va viure la seva màxima esplendor durant el període comprès entre 1982 i 1992 (Casals, 2001c). El model que finalment es va acabar imposant als mitjans de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (CCRTV) va ser criticat pel predomini del dialecte central en detriment dels altres geolectes.

Des de l'inici, aquests *media*, tot i la seva implantació territorial, han estat centralitzats a Barcelona, des d'on produeixen i emeten la major part de les hores de programació. Això ha provocat que el patró lingüístic planificat i posteriorment difós estigui construït sobre la base del dialecte central, tal com es va evidenciar des de la posada en marxa dels mitjans institucionals, cosa que no va passar desapercibuda a les universitats del territori catalanòfon i a l'Institut d'Estudis Catalans (1990a), que ho van denunciar davant del Govern de la Generalitat de Catalunya, de qui depenen TV3, el Canal 33 i les emissores radiofòniques de la CCRTV. En la nostra intervenció ens centrarem en la representació de la variació geolectal en el model d'aquestes ràdios i en la seva evolució.

Presència dels geolectes del català en el model

Durant els anys que han transcorregut des de l'inici dels *media* institucionals de la Generalitat de Catalunya, s'ha anat definint un model lingüístic que ha anat variant, d'acord amb el caràcter dinàmic de l'estàndard. L'afaiçonament del patró va començar a l'abril de 1983, abans que s'iniciessin les emissions de Catalunya Ràdio, i va anar a càrrec del lingüista i periodista Ricard Fité. Aquest va elaborar el canemàs del

que avui és el llibre d'estil de les emissores radiofòniques de la CCRTV entre 1983 i 1986. Aquell model tenia una part teòrica, titulada *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC* (CR, 1986a), i una de pràctica, centrada en la normativa, extreta de l'experiència de l'emissora i anomenada *Principals faltes davant del micròfon* (CR, 1986b). Aquella primera versió del model tenia les característiques següents: 1) respecte per la normativa de l'Institut d'Estudis Catalans, 2) adequació de la normativa a les situacions comunicatives pròpies de la radiodifusió, 3) definició de diferents registres expressius, 4) aproximació a la parla, 5) predomini del dialecte central i 6) identificació dels usuaris i de l'audiència amb el model (Casals, 2003, p. 93).

Si ens centrem en la primera versió del patró, comprovem que les *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC* es manifesten restrictives quant a la participació dels geolectes del català, a excepció del central, tal com ho defensava el seu autor (Fité, 1992):

En el cas dels mitjans de comunicació d'abast nacional, que generalment emeten des de Barcelona, és normal que la varietat estàndard que divulguen tingui una forta base del dialecte oriental, en la mesura que els seus professionals pertanyen a l'àrea del català oriental, i la majoria dels oients també. És per això que el model de llengua d'aquests mitjans dóna preferència a les realitzacions orientals.

Francesc Vallverdú recorria encara a aquest argument nou anys més tard en el pròleg del llibre d'estil de Televisió de Catalunya (TVC, 1995, p. 6) per defensar el mateix objectiu. No obstant això, el patró de Catalunya Ràdio obria la porta a la diversitat geolectal, tot i que només fonètica, en afirmar del model (CR, 1986a, p. 2):

[R]especta la fonètica dialectal de cadascú, ostensible en la pronúncia de les vocals.

D'altra banda, la primera versió del model exclouïa els dialectalismes d'àmbit local quan existia una forma més generalitzada, d'acord amb l'adopció de l'estàndard com a vehicle general de comunicació dels *media*. Proscrivia formes barcelonines com ara *aiga*, *llenga*, *volguer* i variants del tipus *aixís*, *aixins*, *aixines*, *aixòs*, *nantros*, *naltros*, *nosatres*, sobre les quals —val a dir-ho— ja existia un consens a l'hora de considerar-les vulgars (Coromines, 1971 [1989], p. 96).

Ricard Fité va deixar la Unitat d'Assessorament Lingüístic (UAL) de les emissores de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió l'any 1987 per passar a ocupar la Secció

d'Edició del diari *Avui*. A partir d'aleshores es va fer càrrec de la UAL el filòleg Oriol Camps, que va anar adaptant el model de llengua a les necessitats de cada moment. L'any 1992 els dos opuscles es van refondre sota el títol *Orientacions lingüístiques*, que ha vist altres versions posteriors.

A banda del dialecte central —base del patró— els geolectes amb més presència a les *Orientacions lingüístiques* (1992 [2001]) són el nord-occidental i el valencià. En gran part, els trets recollits d'aquestes dues darreres varietats són fonètics i n'hi ha una part reduïda de morfològics. Quant als primers, bàsicament, trobem els que la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana* (IEC, 1990 [2001]) classifica com a propis de l'àmbit general, això és, formes presents en almenys dos dels grans geolectes, a voltes considerades preferents davant d'altres qualificades d'admissibles. En les ratlles que segueixen en donem una mostra.

Pel que fa al vocalisme tònic, les *Orientacions lingüístiques* (CR, 1992 [2001]) recullen les diferències en la distribució del timbre obert o tancat de les vocals *e* i *o*. Del vocalisme àton, s'hi inclou l'inventari de cinc fonemes que nord-occidental i valencià comparteixen i que, per comparació amb el sistema de vocals àtones predominant en el bloc oriental, es basa en la no-reducció de les vocals *a* i *e* a vocal neutra, i també de *o* i *u* a [u]. A més, el model té en compte l'articulació com a *e* oberta de *a* final de substantius i d'adjectius femenins, per exemple, *casa*, malgrat que l'IEC considera aquest tret només admissible en l'àmbit restringit nord-occidental.

Quant al consonantisme, les *Orientacions lingüístiques* recullen l'articulació simple de la consonant oclusiva dels grups *bl* i *gl* (*poble*, *regla*), l'articulació africada en posició inicial (*gelat*) i postconsonàntica (*taronja*) de la sibilant prepalatal sonora *i*, igualment, l'articulació africada de la sibilant prepalatal sorda, tant en posició inicial (*xocolata*) com després de consonant (*trinxar*), a més de donar cabuda a la segregació de iod davant de la fricativa prepalatal sorda intervocàlica o final, que apareix en mots com ara *mateix*, *deixada* i *reconèixer*.

En el model, la presència de trets morfològics nord-occidentals es refereix només a qüestions puntuals, per exemple, hi ha una orientació, de morfologia verbal, que recull els infinitius *tindre*, *vindre* i *valdre* com a característics de territori occidental. La majoria de trets morfològics d'altres geolectes que no siguin el central, doncs, encara no hi és present, tot i que les *Orientacions lingüístiques* tracten qüestions en què hi ha variació geolectal. N'és un exemple la remarca relativa al pretèrit perfet, en què només es recull la forma perifràstica (*va cantar*) i no la simple (*cantà*), present en una part del valencià (Casals, 2001a).

En sintaxi es parla de les preposicions *per* i *per a*, per dir que la distinció d'ambdues és pròpia del bloc occidental. Les *Orientacions lingüístiques* estableixen que en els textos

formals, cal fer la distinció entre *per* i *per a*, excepte davant d'infinitius, d'adverbis i de designacions temporals, casos en què es «practicarà la reducció de *per a* a *per*» (CR, 1992 [2001], p. 88), i es permet, en els «espais improvisats», practicar o no la distinció segons la procedència del locutor.

Pel que fa a la resta de dialectes geogràfics, el balear s'ha vist representat en el model en el vocalisme tònic, que afegeix la vocal neutra al sistema majoritari del català. L'alguerès i el septentrional, en canvi, no tenen trets exclusius en les *Orientacions lingüístiques*, malgrat que, en el segon cas, hi ha veus d'aquesta adscripció geolectal en les emissions. Això es pot explicar per la no-inclusió —amb comptades excepcions— de trets exclusius d'un sol dels grans geolectes catalans.

Conclusions i reflexions finals

La construcció del model planificat de llengua de les emissores radiofòniques de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió ha passat per diferents fases pel que fa a la representació de les diverses varietats geogràfiques del català:

1) Entre 1983 i 1986. En aquest període s'esdevé la construcció del model lingüístic sobre la base del dialecte central. Només s'hi admet una certa variació geolectal en fonètica, concretament en l'apartat de vocalisme, però es defensa, obertament, l'unimorfisme del model. Les raons que s'argüeixen a favor d'aquesta decisió són la ubicació territorial del mitjà i l'adscripció dialectal central de la majoria dels locutors i redactors, i de l'audiència.

2) Entre 1987 i 1992. Aplicació del model recollit a les *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC* i a *Principals faltes davant del micròfon*, fins que el 1992 Oriol Camps refon aquests dos promptuaris en un sol volum, *Orientacions lingüístiques*. Aquesta darrera versió incorpora trets dels altres geolectes del català, sobretot fonètics, tant de vocalisme com de consonantisme, a redós de la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I: Fonètica*, publicada el 1990.

3) A partir de 1992. Des d'aleshores les diferents versions de les *Orientacions lingüístiques* consoliden la incorporació d'elements de variació geolectal, però, tot i la publicació de la *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II: Morfologia* (1992 [2001]), l'apartat del model dedicat a aquest nivell del llenguatge no veu la presència de les diferents solucions geolectals, ni tan sols les d'àmbit general.

Hereves de les decisions inicials, les *Orientacions lingüístiques* s'han construït sobre la base del dialecte central, per bé que la presència dels altres geolectes ha anat augmen-

tant al llarg d'aquests vint anys. I com ho ha fet? Doncs, sobretot, incorporant-hi trets que el nord-occidental comparteix amb el valencià i que, per llur abast, l'Institut d'Estudis Catalans considera formes d'àmbit general. És conseqüència d'aquesta decisió que només es vegin representats a les *Orientacions lingüístiques* el central i el nord-occidental, els dos geoelectes parlats en els territoris que administra la Generalitat de Catalunya, de qui depenen les emissores radiofòniques de la CCRTV, i que les varietats diatòpiques restants siguin ignorades. Però l'audiència d'aquestes ràdios cau també al País Valencià, a la Catalunya Nord i a les Illes Balears, territoris en què aquest mitjà centra la seva atenció informativa. A més, en la mesura que hi ha locutors d'aquestes contrades, els trets rellevants de les seves varietats d'origen s'haurien de veure representats en el model.

Superada la prioritat inicial de resituar el català en la radiodifusió, ara és el moment de fer un pas més per garantir-hi la presència dels geoelectes, amb la finalitat que els locutors i l'audiència dels territoris catalanòfons on se sintonitzen les ràdios de la CCRTV s'hi sentin identificats. Aquesta pretensió es veu reforçada, a més, pel fet que els mitjans d'aquest ens han de promocionar la llengua catalana, cosa que inclou, naturalment, les seves varietats geoelectals, sense cap excepció.

Bibliografia

- CASALS, Daniel. «Contribució dels *media* orals en la construcció d'un estàndard de masses plural: presència del dialecte nord-occidental en el llibre d'estil de les emissores radiofòniques de la CCRTV». *Zeitschrift für Katalanistik* [Tübingen, Frankfurt: Universitat Tübingen], núm. 14 (2001a), p. 150-161.
- «El primer llibre d'estil de les emissores radiofòniques de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió (I): *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC*». *Llengua i Literatura*, núm. 12 (2001b), p. 339-374.
- «Les polèmiques entre *lights* i *heavies*. Repercussions del debat en l'elaboració dels models lingüístics per als mitjans de comunicació en català». A: PRADILLA, M. . [ed.]. *Societat, llengua i norma: A l'entorn de la normativització de la llengua catalana*. Benicarló: Alambor, 2001c, p. 127-162. (Llengua i País; 6)
- «El valencià en el model de llengua de les emissores de ràdio de la Corporació Catalana de Ràdio i Televisió». A: *Estudis del valencià d'ara*. València: Denes, 2002, p. 47-54.
- «Evolució del model lingüístic de les emissores radiofòniques de la CCRTV: de la primera versió (1986) a l'actual (1999)». A: *Actes del I Congrés Internacional Societat, Llengua, Ensenyament*, 2003, p. 89-124.

- [CATALUNYA RÀDIO]. *Orientacions per a l'ús de la llengua a Catalunya Ràdio i RAC*, 1986a. [Inèdit] (CR, 1986a)
- *Principals faltes davant del micròfon*, 1986b. [Inèdit] (CR, 1986b)
- *Orientacions lingüístiques*, 2001 [1a ed., 1992]. [Inèdit] (CR, 1992 [2001])
- COROMINES, Joan. «Sobre l'elocució catalana en el teatre i la recitació». A: *Lleures i converses d'un filòleg*. 4a ed. Barcelona: Club Editor, 1989 [1a ed., 1971], p. 94-105.
- FITÉ, Ricard. «Incidència dels mitjans de comunicació àudio-visuals en el procés d'estandardització. Relació entre els usos estàndard i la normativa vigent». A: *Actes del Segon Congrés Internacional de la Llengua Catalana*. Vol. IV. Palma de Mallorca, 1992, p. 571-577.
- INSTITUT D'ESTUDIS CATALANS. SECCIÓ FILOLÒGICA. «La llengua catalana en els mitjans de comunicació de massa i especialment en la televisió». A: *Documents de la Secció Filològica, I*. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 1990, p. 137-140. (IEC, 1990)
- *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, I: Fonètica*. 3a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001 [1a ed., 1990]. (IEC, 1990 [2001])
- *Proposta per a un estàndard oral de la llengua catalana, II: Morfologia*. 4a ed. Barcelona: Institut d'Estudis Catalans, 2001 [1a ed., 1992]. (IEC, 1992 [2001])
- TELEVISIÓ DE CATALUNYA. *El català a TV3: Llibre d'estil*. Barcelona: Edicions 62, 1995. (TVC, 1995)

Balanç i conclusions del II Seminari de Correcció de Textos

Els dies 7 i 8 de novembre de 2002 ha tingut lloc a Barcelona, a la seu de l'Institut d'Estudis Catalans, el II Seminari de Correcció de Textos, organitzat pel Servei de Relacions Exteriors de l'Institut d'Estudis Catalans (SEREIEC) i dirigit pel senyor Joan Martí i Castell, membre de la Secció Filològica i director del SEREIEC, i coordinat pels senyors Oriol Camps, cap de la Unitat d'Assessorament Lingüístic de Catalunya Ràdio, i Josep M. Mestres, cap de l'Oficina de Correcció i Assessorament Lingüístics del SEREIEC.

Sota el títol *La qualitat de la llengua oral en els mitjans de comunicació*, vuit ponents i vuit assessors lingüístics convidats de diferents mitjans de comunicació en llengua catalana han participat en aquest II Seminari i han contribuït a assolir-ne el principal objectiu, que era posar en comú les actuacions dels serveis lingüístics que assessoren les emissores de ràdio i les cadenes de televisió on exerceixen les seves funcions i compartir experiències, amb la finalitat de posar les bases per a una més bona coordinació que redundi en la millora de la tasca que duen a terme.

Els noranta-un participants que han pogut seguir el Seminari tenen el lloc de residència en els Països Catalans, repartits territorialment de la manera següent: el 92,3 % provenen de Catalunya (el 58,3 % dels quals són del Barcelonès, seguit del Vallès Occidental, amb un 7,1 %, i el Vallès Oriental, amb un 5,9 %), un 5,5 % provenen del País Valencià, un 1,1 % provenen de les Illes Balears i un altre 1,1 % provenen d'Andorra.

Segons la formació acadèmica, els percentatges són els següents: són llicenciats o doctors el 97,8 % dels assistents (dels quals, el 67,4 % ho són en filologia catalana; un 14,7 %, en traducció i interpretació, i un 6,7 %, en periodisme), i el 2,2 % són estudiants universitaris de filologia catalana.

Finalment, quant a la dedicació professional, treballen en l'àmbit de la lingüística el 61,5 % dels participants, en l'ensenyament l'11 %, en altres professions el 7,7 %, en la recerca lingüística el 4,4 % i no treballen (perquè són estudiants) el 2,2 %. D'aquests col·lectius, cal destacar que el 34 % dels lingüistes es dediquen a l'assessorament, i el 23,2 %, a la traducció o a la traducció i correcció de textos; dels ensenyants, el 70 % treballen en l'àmbit universitari, i dels altres professionals, el 71,4 % són periodistes.

El text que segueix és el resum de les conclusions a què van arribar els organitzadors i els participants després de dos dies de ponències i de la taula rodona final.

Havent arribat a l'acabament d'aquest II Seminari de Correcció de Textos, ens correspon valorar en quina mesura s'han acomplert els objectius proposats i recollir les constatacions a què hom ha arribat i les propostes que hi han estat presentades, a fi de traslladar-les a la Presidència i a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans i, si s'escau, divulgar-les públicament.

I

El primer fet que s'ha pogut constatar és que el corrector d'un mitjà de comunicació audiovisual no pot controlar totalment el resultat oral (és a dir, l'enunciació) del text.

Hi ha una gran diferència entre el treball de correcció oral i el treball de correcció escrita, sobretot la dels llibres, que és la referència principal de la feina de correcció. El corrector de textos que s'han de llegir o dir no és l'últim del procés d'elaboració o emissió. Pot deixar un text suposadament correcte, però després ha de venir algú que l'ha de llegir: pot ser que el llegeixi o digui molt bé, i que surti com cal, i pot ser que no; i pot ser que les condicions en què es llegeixi permetin parar i repetir la lectura, fins que surti bé, i pot ser que no.

II

El segon fet que s'ha constatat és que la gestió de la qualitat de la llengua emesa pels mitjans audiovisuals és més col·lectiva que corporativa: ja no són els lingüistes els qui s'encarreguen gairebé en exclusiva de la qualitat lingüística, sinó que és tot el col·lectiu de redactors, assessors i locutors els responsables del producte final.

Actualment veiem els correctors de textos orals negociant amb els guionistes,

amb els traductors, amb l'agència de publicitat, amb els diversos agents que interveuen en el doblatge i, a vegades, amb els redactors que se senten molt autors del seu text. Per tant, això s'ha de tenir en compte a l'hora de fer la feina d'assessorament i correcció, i l'assessor lingüístic no s'ha de quedar aïllat amb el retolador vermell o amb l'ordinador, i anar fent, sinó que ha d'estar molt en contacte amb la gent que té al voltant i que són el seu equip —o l'equip al qual pertany.

III

La tercera constatació ha estat corroborar que el contacte de llengües (especialment, del català amb l'espanyol i l'anglès) és una constant en la feina del lingüista dels mitjans audiovisuals.

Tant perquè hi ha un volum important de traducció en la feina dels mitjans audiovisuals, com perquè la cultura en general es fa cada cop més multilingüe, les interferències lingüístiques són difícilment evitables d'una manera absoluta. El contacte de llengües hi és tan present que hi ha calcs sintàctics i lèxics gairebé imperceptibles, fins i tot per als professionals de la correcció.

IV

La quarta constatació és que no hi ha prou consciència que, als mitjans audiovisuals, la creació no correspon als assessors lingüístics sinó al redactor o al guionista.

Per tant, cal respectar el paper que ha de fer cadascú i, al mateix temps, cal demanar que cadascú faci la seva feina amb prou competència. En tot cas, la feina del lingüista és «pentinar la criatura», i tant de bo que sigui guapa; però no ha d'anar més enllà.

V

La cinquena constatació és que s'han plantejat punts concrets de fonètica, de sintaxi o de lèxic, temes pròpiament lingüístics que mereixen una anàlisi més aprofundida i que poden ser objecte d'estudi en noves sessions d'un futur seminari.

Per exemple, quant a la pronunciació: l'excés de neutralitzacions, o les vacil·la-

cions en els enllaços; quant a la sintaxi: ús dels relatius, les oracions passives, els desplaçaments i les duplicacions pronominals, etc., i, quant al lèxic, s'expressen dues tendències: per dir-ho com un anunci, hi ha «els que bullen i els que enriqueixen», és a dir, els que es limiten a corregir, buscant com a màxim restituir la naturalitat del discurs, i els que aprofiten l'ocasió per a introduir-hi paraules que consideren que no se senten prou. Amb tot, caldria veure i comparar els resultats dels uns i els altres.

Per tant, convé que es facin propostes per a futures edicions, que se centrin especialment en qüestions concretes. Els aspectes de l'assessorament lingüístic als mitjans audiovisuals que podrien servir de marc temàtic per al plantejament d'estudis concrets han estat, entre d'altres: el paper del model de llengua oral en la normalització lingüística, el doblatge i els professionals que hi intervenen (traducció i correcció del guió, ajustament i assessorament lingüístic del doblatge), la relació entre els lingüistes i els creadors publicitaris, el model de llengua dels programes infantils i juvenils i l'assessorament lingüístic com a part del control de qualitat dels productes generats o emesos pels mitjans audiovisuals.

VI

Els organitzadors, ponents i participants del II Seminari de Correcció de Textos han manifestat el seu agraïment a l'Institut d'Estudis Catalans per l'acolliment que ha proporcionat a aquest Seminari, i han proposat de tenir noves trobades d'aprofundiment sobre les qüestions tractades durant aquestes dues jornades. Amb aquesta finalitat, demanen a la Presidència i a la Secció Filològica de l'Institut d'Estudis Catalans que els vulguin acollir pròximament amb la mateixa generositat amb què ho han fet aquesta vegada.

L'Antena de Terminologia (llista de distribució adreçada als assessors dels mitjans audiovisuals i escrits de comunicació, encapçalada pel TERMCAT, que presta servei des del mes de novembre del 2001) pot ser un àmbit de discussió i posada en comú on es generin qüestions que serveixin per a proposar temes d'estudi.

De moment, els coordinadors del Seminari han posat a la disposició de tots els participants l'adreça del Servei d'Informació de l'Institut d'Estudis Catalans (*informacio@iecat.net*) per a fer arribar propostes amb vista a una nova trobada d'aquestes característiques.

